

MARTIN RÁZUS
BOMBURA

A INÉ NOVELY

TURČIANSKY SV. MARTIN

SOBRANÉ SPISY MARTINA RÁZUSA

SVÄZOK OSEMŇASTY

TURČIANSKY SV. MARTIN

1/10-11-12

Z najťažších chvíľ života

Priateľom a známym.

Pôvodca.

BOMBURA

Motto:

*A ty, mor ho! — hoj, mor ho! detvo môjho rodu,
kto kradmou rukou siahne na tvoju slobodu;
a čo i tam dušu dáš v tom boji divokom;
mor ty len, a voľ nebyť, ako byť otrokom.*

Samo Chalupka.

I.

Mešťania slobodného kráľovského mesta Brezna mali už v prvých rokoch sedemnásteho storočia veľký smysel brániť si svoju dedovizeň a svoje slobody. Vyrástlo to už z dejov, ktoré sa tu odohrávaly a ktoré ako hlinu premiesili mäkkú a bezzáujmovú ľudskú dušu. Priebehom času vybudoval sa tu tvrdý a neústupný charakter, v ňom rástly generácie i so svojimi chybami a daly základ duševnej tvárnosti budúcim. Spoločnosť nebola bez chýb ani za najdlávnejších časov. Mala svojich patricijov, svoje súdy, právo — *ius gladii*, pred ktorým korily sa všetky hlavy, ako i svoj kriminál, ktorý po dlhé roky sotva kedy bol prázdny. Ale ruka justície bola prisna, tváre sudcov i senátorov, ktorým predsedal richtár, kamenné. Taký dvadsaťštyričlenný súd — *vigintiquatuorvirát* — upravoval mravy nielen živých, ale i mŕtvych, rozdával palice a lopaty previnilcom, z nich nameral dosť i ženám, ktoré sa v niečom zabudly. Samopaš netrpel, na schladenie horúcej krvi mal prinajmenej trlicu na rínku, ktorá v nedeľu po službách božích dostala svoje obete. Vyniknúť nebolo ťažko, a ak kto nemohol byť bez toho, mohol na seba, svoje svaly, alebo svoju krásu

a nežnosť ľahko upozorniť. Ak sa kto obesil, nebol tým ešte von v oblaga. Vigintiquatuorvirát zasadol, fiškus vstal a povedal svoju obžalovaciu reč i proti mŕtvemu; ak už duša bola v pekle, telo ešte bolo tu a tomu namerali vysokou mierou. „Nech menovaný,“ tak znel ortiel, „je z tohto mesta na chotár popravným majstrom na káre vyvezený, a po odťatí pravej ruky a hlavy nech je jeho telo spálené a prach do vetra rozhodný. Deliberatum est.“ Viacej nebolo možno urobiť.

V takýchto prísnych regulách rástol mestský mrav. Aký div, keď skoro každá nedeľa mala i svoju senzáciu. Posledne zosústredil sa záujem mesta na veštici a bosorke Kataríne Flochovej, ktorá práve sedela v najväčšej istote naprostred rínku.

— Čože si vykonala, — pozerali si ju vážne meštianky i poctiví majstri, príslušní do najrozličnejších cechov.

— Ej, čarovala, — znely poznámky, — nebála sa ani Boha, ani ľudí, šatku svliekla s mŕtveho a dala ľuďom použiť. Údila v komíne gate a košeľu, naložené šípom a trním.

— A na čo jej to len mohlo byť?

— Ktože ju vie, opýtaj sa jej.

— Ešte sa jej spytovať, — ozvalo sa bojazlivo.

— Ved' má oči ani zrkadlá, povie ti niečo a ostane na tebe.

Takto sa mleli celý deň zvedavci okolo delikventky. Večer, keď ju vypustili, dráb zaviedol ju na richtárov rozkaz do Drakšiara, kde mala chalupu.

— Ty, Dora, — pohrozil jej dráb, odchádzajúc, — pritisni si kolom dvere, nech ťa v noci niekde nevidia, lebo zhoríš na Viselniciach!

— Ba, chodže už, — zasotila drevenú závoru a ľahla si spať.

Utrpenie sa však ešte neskončilo. Spravodlivosť

vykonala svoje, ale ľuďom nezapchala ústa. Kam sa Dora obrátila, všade znelo príšerné — striga, striga, bosorka. Deti si zakrývaly ústa, aby im zuby nepočítala, lebo im vypadajú. Pomáhala si, ako vedela, postavila sa na nohy, skrížila pohľad, zatiahla si šatku a strašila ľahkoverných. — Ved' vás ja nájdem, nájdem vás ja! — A strach mal hneď veľké oči, ľudia verili, že ona všeličo môže spraviť, i človeka obrátiť na koňa, prečo by nie. Aj sa jej báli priblížiť, človek nikdy nevie! Ani páni senátori neodvážili sa zadrieť do nej, ani sám pán richtár.

Iba jeden mládenec sa jej nebál, hoci zazerala naňho zpod pritiahnutej šatky, ale to bol i chlap, vysoký skoro na dve siahy, nohy ako stĺpy, ruky ani valce, na krku bol by azda aj žarnov uniesol. Bol to Jakub Bombura, pravým menom Mikovíny. Nebol bohatý, skoro ostal sám v chatrnom stavaní, ale bol patricij z predného rodu, nemal ho rád ani richtár, ani úradskí mesta ho nemali v láske pre výstupčivosť. Ak sa kto v nedeľu popral v mestskom hostinci, to bol iste Kubo Bombura, ale on naozaj ani nedaroval nikomu. Keď majetku ani nemal, ale chlapom bol. Sotva by sa bol odvážil kto v meste ísť s ním za pasý. Keď sa mäsiarski majstri lapili doňho i na stávkú, pohádzal ich radom na zem ako múčne vrecia.

— Kde len berie tento Kubo toľkú silu, — čudovali sa mešťania. — Nemá sa ani dobre čoho najesť.

Kubo sa však dal na zárobky, vedel pracovať za dvoch a kto ho chcel mať, ten mu i dal. A najradšej vychodil na salaš, tam sa najedol, nastrebal žinčice, nanosil bačovi dreva i narúbal a potom sa vyspal do dobrej vôle. Na salaši nebolo smutno, vychodili ta mešťania aj ich dievky a gazdiné pre syr. Ale prišli i iní chlapi, známi, neznámi. Mali

zbraň, pošmúrne tváre a radi si rozkazovali. Sotili každého, kto sa im dostal do cesty. Tak to spravil jeden i s Bomburom.

— Ale id'že, — skrútil sa tento pohrdavo. — Neondej.

— Aké neondej? — osopil sa naňho chlap ani hora, s vybíjaným opaskom a valaškou. — Čo som ja s tebou kedy husi pásol?

Bača i valasi mrkli na seba. Vedeli, čo bude, a nemýlili sa. Slovo na slovo a chlapi boli vo vlasoch.

— Čože sa tak dvíhaš? — okríkol ho neznámy. — Ktože si ty?

— Ja som mešťan, — vzopäl sa tento hrdo. — A ty si, ty si zbojník!

— Tii, ty papľuh, takéto mi povedať! — sčerve- nel nepriateľ ako rak, — to si ešte odnesieš!

— Odnesie, kto odnesie, — pozrel mu Kubo smelo do očí a sledoval valašku, blýskajúcu sa v ruke.

V druhú chvíľu však už valaška odfrkla ani trieska. Psi zavyli, známi i neznámi obstali chlapov a nastalo kľbčovisko.

— Dajže tomu chlapčiskovi, Jano, — posmeľovali jedni. — Nech ide mater cicať!

— Kubo, nedaj sa, — volali zas druhí. A telá sa svíjaly ako ohromné hadiská, v chrbtoch pukalo, kosti zapráskaly.

Kubo dostal do políčka i do brucha, zrútil sa na zem, sotva sa však Jano spamätal, už bol zas na nohách, žily mu navrely a vrhol sa naňho ako rozzúrený býk. Diváci prestali dýchať. Divý zápas chlapísk ich frapoval, už čakali, všetko sa skončí bezvýsledne, chlap ako chlap, na tej istej bryndzi, na tej istej žinčici a na tej istej baranine vyrastený. Keď tu zrazu Kubo sa otočil, schytil Jana za chrbát a za hlavu a tak ho praštil na zem, až

zadunela. Jano ostal ležať na pažiti ako snop, lapal dych poriadnu chvíľu a ani sa viacej nechytal do bitky. Mumlal ani trafený medveď.

Kubo si stieral krv, ktorá sa mu valila z vyrazeného zuba, gánil na soka, ak by ešte mal chuti, ale toho prešla všetka. Prítomní zas obzerali Kuba, či sa mu nič nestalo.

— To je hej chlap, — hovorili si i tí neznámi, — taký sa neobrátil ešte na tomto salaši.

— No, Kubo, nie darmo si jedával halušky tri razy denne, — vychvaľovali ho Brezňania, hrdí na neho. — Tak to vravela i tvoja mať, že ťa niekoľko rokov pridávala. Z ničoho je nič. Ale košeľu máš krvavú na chrbte.

— Musím si umyť, to mi iste pomliaždil ten zbojník!

— Aký zbojník? — počala sa škriepka znova.

— Komu sme my čo? — kričali chlapi hrozive a blýskali valaškami, až psi zavýjali znova.

— Ved' ja nič, — umýval si Kubo skrvavené plece vodou z válova. — Ale ak chcete, ešte vám ukážem!

— Škoda silv mariť, — ustával hnev urazených.

— Radšej pod' s nami, bude ti dobre!

— Ale ja, medzi vás, ja, mešťan, — to už nie! Chudobný som, ale zbojníkom nebudem! Raz som nie na to, keď chcem, zarobím si a mám, čo by sa ja túlal po skalách ako medveď!

A tu stalo sa niečo, čo nečakal! Z davu vyrazila ostrá tvár Katy Flochovej. Letela naňho rovno ako osa.

— Len sa tak nezdrdaj, Kubo! — zosipela naňho posmešne, — azda je to pre teba novina, nejedol si jakživ kradnutú baraninu?

— Nejedol! — zdúpnel Kubo, obzerajúc si opovržlivo bosorku.

— Len sa nevyhováraj, — dobiedzala ďalej, — ved' som aj ja bola pri tom!

— Čože? Ty klietkárka! — sotil jej do očí, poblednutý ako mesiac. — Ja tvojho Antikrista! — podišiel k nej hrozivo. — Nech nehľadím na tú tvoju mrcinu, rozdriapem ťa v rukách! — a v tom ju brnkol trochu do prs.

Bolo to pre neho trochu, pre ňu priveľa. Potočila sa, zachrčala a prestala dýchať. Iného nestalo sa nič.

Kubo videl, zle je. Bosorky je nie škoda, mali ju už dávno spáliť alebo hodiť do bacúšskeho stavu. Ale zabiť, to je zle, — svesil Bombura hlavu a hľadel chvíľu ako do prázdna.

— Neboj sa, budeme ťa brániť, — posmeľoval ho bača i valasi. — My sme videli, ako sa to stalo.

— I my, i my, — znelo so všetkých strán, čo však nezmenilo fakt. Na pažiti ležala stará žena, prsty skrivené, zuby zaťaté, ostré oči stĺpkom. Ako by len volala kohosi pred súd. Čo na tom, že začala ona, nik ju nevolal, nik neprovokoval, čert ju sem dovliekol. Jednako bola, a už jej niet, a to už vpadá do právomoci breznianskeho fiškusa, i vigintiquatuorvirov a pod hrozné právo — ius gladii.

„Hoj, Kubo,“ zahmkal si sám pre seba, „už sa ty so svojím rodiskom musíš rozlúčiť,“ obzrel si ho s kopca, ako leží pri Hrone v objatí drsných bášt a múrov.

— Nikdy som nemysel, — povedal zarazeným očiam, matnejúcim okolo neho. — Pôjdem, kde ma dve oči povedú, ešte jest niekde sveta i pre mňa.

— Neutekaj, Kubo! — ozvaly sa z kúta hlasy. — Ostaň a pod' s nami!

— Nikdy, — pokrútil hlavou.

Ešte sa postaral o Katu, aby ju mal kto snieť do mesta, a či už bola, či nebola bosorka, uložiť kresťansky do mestského cintorína. Potom sa zadí-

val ešte do blčiacej pahreby a zahl'adel v tie zmlknuté, ohňom ožiarené markantné tváre.

— Majte sa dobre, — pozdravil úctivo a ako netopier stratil sa vo tme.

II.

S breznianskeho salaša šiel horami, prčami, kade ho už cesta viedla. Do vrchov sa nepúšťal, na hradskú nesostupoval. Tade chodia mnohí, furmani i kupci, mohol by trafiť na nejakého známeho. A Jakub Bombura, ako sa mu to s Katou prihodilo, štilil sa akosi ľudí, nevedel sa rovno pozrieť do očí. On pre starú bosorku mal čisté svedomie. Ved' mohla sedieť doma pri peci a nebol by zavádil o ňu, ale ona ani teraz nedala mu pokoj, stavala sa mu pred oči a hnala ho kamsi nevysvetliteľne. V duši jeho ozývalo sa to hrozné: — Jakub, Jakub, zabil si, zabil. — a on nevedel si pomôcť, preto hľadal horu a iba v jej húšťach cítil sa istý. Lebo keď bol už preč z breznianskeho chotára, ťažko ho budú môcť dolapiť a tobôž súdiť. A keď už musel medzi ľudí, vyhľadal salaše. Poprosil baču, alebo vykonal mu niečo a tam medzi deťmi prírody, pri žeravej vatre zo smoliakov alebo z kosodreviny, cítil sa ako doma. Tak zašiel až na ľubietovský salaš.

— Daj Boh šťastia, — pozdravil slušne, ako sa patrí, a tu videl, akísi čierni, učadení chlapi obracali barana na ražni.

— Bože daj, — odpovedali mu akosi s pleca a obzerali si ho pozorne. — Kdeže ideš touto cestou?

— Nuž ja veru z Horehronia, — odpovedal im, — niekam dolu až do Senice. Nemám nikoho a tam mám strýka Eliáša, rád by som k nemu na zimu.

— A nič nenesieš so sebou?

— Čo by niesol, — pochopil hneď príčinu zvedavosti, zbadal baču, ako sa obzerá, a vedel, prečo to robí.

— No niečo len musíš mať, — dobíjal jeden z chlapov a počal ho chytať za šaty a ohmatávať.

— Dajže ty mne pokoj, — ohnal sa Jakub.

A tu ten chlap našiel sa naraz na zemi. Prítomných to prekvapilo. Ich kamarát na pažiti vedľa vatry váľal sa ako sviňa v blate, to už neodpustiť, to už ide do cti, — počali vykrikovať a prišielcovi vyhrážať. Ten sa však nezľakol, stisol päste a rozkročil sa naširoko.

— To si iste ty, čo si tú bosorku zabil na breznianskom salaši! — vyčítal mu nevdojak ten prvý, ktorý sa už sbieral na nohy. — Myslíš, nevieme o tom? Keď prídeš pod Ľupčiansky zámok, tam ťa nájdú a posadia do chládku. Na zámku majú poriadne pivnice, môžeš v nich zhniť ako stará metla.

— Poddaj sa! — obstali ho chlapi hrozivo. — Alebo ťa rozsekáme!

A už sa to začalo. Zbojníci vrhli sa na Bomburu a chceli si ho zaskočiť od chrbta, ale on švihol jednou päsťou a oni sa váľali v blate ani hrušky, rozohnal sa druhou a už nemal okolo seba nikoho, všetci odťahovali sa na úctivú vzdialenosť, nik sa ho neodvážil dotknúť.

— Hej, chceli by ste ma oddať hajtmanom, vy lotri zbojnícki, — zahrešil im rozkatený. — ale ja vás oddám čertu, nech si vás zoberie do jazerného pekla.

Nemal však už koho oddávať; barana na ražni, aby nezhorel, krútil už valach a zbojníci odbehli krátkou cestou. Iba teraz usmial sa naňho bača.

— Chlap si, — potľapkal ho po pleci, — nech sa nepostaviš, rozsekajú ťa, alebo oddajú panským dráhom miesto seba. Najedz sa a napi po chuti,

vyspať sa môžeš u nás do rána, po takej ruvačke dajú ti pokoj.

Tak sa i stalo a Bombura pohl sa len na svite. Bolo pekne po daždi, vtáctvo spievalo, kvety sa privrávaly. Kráčať hustou bučinou a spúšťal sa k Ľupčianskemu zámku. Na nešťastie spustil sa však až dolu na cestu. Neviezol nič na plti, ani na voze, tu ho však pristavili mýtnici.

— Stoj, kto si?

— Vidíte, kto som, — odpovedal chlapsky, — pocestný. Neveziem nič, od čoho by som vám mal platiť!

— Aká to reč, — fľochli na neho drábi zlostne.

— Tu sa panstvu platí, a nie nám, voľačo už len nesieš, z toho dáš, čo máš.

— A chceli by ste? — zadíval sa na nich Jakub posmešne.

— Chceli, konáme si len svoju povinnosť!

— A ja si tiež konám len svoju povinnosť, keď vás vyplatím z toho, čo mám, — a hrkol jedného drába do druhého, až ten tretieho prevalil. — Tam chodte z cesty! Furmanov staviate, kupcov pristavíte, no tam máte aspoň pre čo, ale pristavovať i chudobného človeka, ktorý nemá len dve päste, je už priveľa. Čo človek len na to žije, plniť pokladnicu vášho panstva?

Tých však už nemusel presviedčať, váľali sa predesene v prachu a boli radi, keď ho videli miznúť na zákrute.

Takto sa musel Jakub prebijať, ale prebíjal sa rezko, videl — človek nemusí byť zbojníkom, aby zavadil i tam, kde nechce, to je už tak, niektorí ľudia prežijú život a nikto si ich nevšímne, iný človek zas spraví krok a už má hádku. Sú ľudia, ktorí priťahujú blesky a hromy a kapustný hlúb nič nepriťahuje. Takto si vysvetľoval svoje nehody

i Bombura a kráčal odmerane ďalej. Niže Bystrice stretol sedliakov, stáli okolo naloženého voza, zaviaznutého po osi v blate, a božekali. Jeden behal s dlhým kolom, podkladal ho sem i tam, oprel i o plece. A hió, koničky šly sa roztrhať, natrhly už i pobočky, skoro by byly ušly bez voza.

— Počkajteže, — zastal pri nich Bombura a zmeral fúru očami. Bola poriadne naložená senom. Tu on vzal kôl, podložil pod zadné koleso.

— No, pohnite! — zdvihol voz pred ich očima do vzduchu.

— Hio, hióó, — kričali sedliaci so všetkých strán, a voz sa vyšmykol z priepadliska. Blato vystreklo vysoko, i do Jakubovej tváre, ale nič. Fúra už šla svojou cestou.

— Ej, ej, — kývali hlavami sedliaci. — Ty máš sily. Mohol by si s nami a budeš nám i richtárom. Ty zadrhneš i medveďa, ak nám príde jalovice biť, pod' s nami do Badína, už sa i tak mrká.

Jakub šiel, bola práve muzika v obci. Zaviedli ho do krčmy, tu sa tancovalo a mládenci chytali si dievky. Jakub hľadel, v duši jeho sa pohlo niečo, zbadal černoookú peknú Marišu, vysokú a hybkú ako jedľa. Dival sa na ňu a čakal, veď už dávno nemal ženy v rukách, ale márne čakal. Mariša šla z ruky do ruky. Konečne Jakuba vďační sedliaci prestali baviť, ani pálenka mu už nechutila, vstal a namieril rovno k černuši, i popýtal ju o tanec. Zrazu stal mu do cesty akýsi pyšný územčistý mládenčisko. Nos mal dohora, z očí sršaly mu blesky, lapil dievča za ruku a trhol nabok.

— Mariša, — potrhol dievča drsno za sebou, — to by si mala s kým tancovať! — obzrel si neznámeho host'a z vysoka. — Veď je to dákysi tulák.

Jakubovi vohnala sa všetka krv do tváre, stal si naprostred krčmy a zastavil tanec, nikomu neuhol, nikto ho nevládal odstrčiť, vypál sa ako dub, nohy

ako stĺpy, ruky ako valce, zdalo sa, sú to len ľud-kovia, ktorí sa mrvili okolo neho.

— I ja vašich tristo materí, — zmeral ich Bom-bura, zadržiak niekoľkých, ktorí mu nadbehli. — Takto vy tu uctíte chudobného človeka!

Nastala trma-vrma, Cigán stíchol, ustrašené oči hľadely, čo bude. Čo smelší mládenci shrkli sa okolo a merali Bomburu očami zdola nahor. Prvý medzi nimi bol ten, čo odviedol Marišu, ostatní prišli na pomoc. Ale aká pomoc. Sotvaže zavadili do tuláka, on sa ohnal a chlapi ležali po zemi, rozkydaní ako tekvice v tráve. O chvíľu leteli po jednom z krčmy ako smeti pred metlou. Všetko vyhnulo sa na dvor, najprv dievky, potom i mládenci, ustrašení Cigáni chránil si v kúte husle, basu a rozladený cymbal. Bombura ostal sám.

— Počujte, muzikanti, — zavolal na nich, plný dôvery, — peňazí nemám, ale ak mi zahráte, od-platím sa vám raz statočne.

Muzikanti radi, že im nikto nepolámal inštru-menty, fľochli zboka druh na druh. Páčila sa im taká reč. Ani oni najčastejšie nemali peňazí, iba dobrej vôle. Primáš hneď i spustil akýsi rezký ku-rucký čardáš, cymbalista dal tomu korenie a basa vášnosť. Bombura si naddvihol ošúchaný širák so sokolím perom, zdupotal nohami a zavýskal si, tan-coval na div oči, kresal od výmyslu, lebo drobčil sebe, čo tam po kom, chlap môže byť veselý, keď musí, i sám. Napokon však neostal sám. Hudba rezala, tí zvonku napínali najprv uši, potom krky, napokon po jednom vlúdili sa do prázdnej krčmy, najprv len mládenci a chlapi, potom i dievky s o-mašľovanými dlhými vrkočmi. Vidieť takého chla-piska kresť, to sa nestane hocikedy. Napokon videl Bombura okolo seba všetkých, smial sa im do duše a oni usmievali sa naňho. Zjavila sa i počerná Ma-riša, stála a čakala, cítila, že tomu človeku spravila,

čo nemala, a nie je to hocikto. Keby sa aspoň pozrel na ňu. A nečakala darmo. Bombura ju zbadal, zatlieskal dlaňami a v druhú chvíľu niesol ju už v ohromných rukách ako pierko.

Ráno hovorilo sa len o podivnom tanečníkovi, všetky dievky snivaly o ňom, i počerná Mariša, ktorej sa poriadne vryl do pamäti. Bombura však zmizol, videli ho ísť po ceste do Zvolena, ale kdesi zbočil a stratil sa, nikto nevedel kam.

A zvesť o jeho ohromnej sile širila sa pred ním i za ním. Vedeli už o ňom i páni na zvolenskom zámku i tí na Vigľaši, čakali ho, aby im už ukázal niečo, ale on nie, nemal pre pánov nič na obdiv, ani pre ich paničky. Zasa udrel do hôr a zahol do Štiavnice, do toho podivného mesta slovenského bohatstva, kde pilné ruky z tvrdej skaly vyberaly zlato a striebro. Nešiel za tým, len si obzrel tie diery i starobylé múry, kde sa ne jeden kráľovský zrak obrátil. Na konci mesta stavil sa vo vyhni. Kováči, chlapi ako z bronzu, ťahali mechy a zohrievali železá.

— Daj Boh šťastia, — prihovoril sa im a prizrel na nákovu, kam bilo troje svalnatých rúk poriadnymi perlikmi. — Akosi sa vám slabo poddáva to železo, mali by ste udrieť tuhšie.

— Nuž, perieme, ako vieme, — odvrkli mu pohľadovo.

— Len vám akosi nejde.

— A tebe by šlo? — zgánili naňho.

— Podajte mi perlik a oprobujem! — Jakub praštil na nákovu a železo sa rozišlo ako maslo.

Udiveným kováčom ukázal ešte niekoľko kúskov, lapil ráf a pokrútil ho ako žinku, chytil konskú podkovu a rozlomil ju v rukách, ako by bola zo syra.

— Ty si azda ten Miesiželezo, — otvárali oči a pohostili ho. — Zkade si a kam ideš, ostaň

a nás, ty by si sa zišiel pri banskej práci, zaplatili by ťa dobre.

— Nie, ja nemôžem, — vyhováral sa. — Musím ešte ďalej, za strýkom Eliášom do Senice, tam by rád prezimovať.

— Škoda! — Ľutovali kováči. — A i tu by si dostal dobrý kus chleba!

Bombura sa poďakoval a šiel ďalej, horami, poľami, ako najčastejšie. Tak došiel cestou-necestou do Svätých Jánov, tri míle od Senice. Tu v krčme videli silného chlapa, ktorý vyhadzoval na dvore ťažké vrecia obilia ako hračku, hneď sa to roznieslo a tamojší zeman, Ján Lászlóffy z Thardu, poslal svojho kasnára pozvať ho do služby. Jakub i šiel, do Vianoc ešte ďaleko a obťažovať strýka Eliáša bude dosť času.

Na Lászlóffyho gazdovstve vodilo sa mu dobre, plat nemal veľký, ale najesť sa mohol vyše hlavy, aj si to všetko nahradil, čo na potulovaní zameškal. Mlieka bolo tam a mäsa do sýtosti. Skoro sa našiel vo forme, ako keď ešte neznal tulácky život. Keď bolo treba zdržať splašené kone, na to bol Jakub, keď sa zdivil bujak, a mumlajúc besnel i plašil všetkých na dvore, skočil mu do cesty Jakub a pri pohľade a úžase pána Jána Lászlóffyho lapil ho za rohy a dotiaľ sa ňaťahoval s ním, kým ten, vysilený celkom, krotko nešiel ku válovu.

— Človeče, máš ty sily! — divil sa zeman a obzeral chlapa. — Mohol by si veru nechať sprostú robotu a ísť do cisárskeho pluku za granátoša.

— Ej, vojenský život nie je pre mňa, — mrdol Bombura plecom. — Biť by sa i vedel, ale poslúchať, to nie!

— Prečo, spravili by ťa veľkým pánom a ty by si rozkazoval iným!

— Veľkí páni musia poslúchať ešte väčších, čo z toho? — bránil si Jakub spôsob doterajšieho ži-

vota. Cítil, nebolo mu zle, najedol sa, vyspal sa, a keď si vykonal svoje, bol si sám sebe najväčším pánom. Ale jednému sa priúčal s chuťou, keď ho pán Lászlóffy pojal so sebou na poľovku alebo na šerm. Naučil sa zručne narábať šablou, kopijou a budzogáňom. Neraz pán zeman, ktorý v šermovaní vyrástol a mal už rodinnú tradíciu za sebou, musel uhnúť pred Bomburovými útokmi, keď nechcel ostať v hanbe.

— Chlapík si, Jakub, — pochvaľoval ho, — spravím ťa prvým svojim horárom!

— Ďakujem, pán môj, — uklonil sa. — Dobre mi bolo, ale ja už nemôžem tu ďalej, strýko Eliáš čaká ma už týždne v Senici. Odkázal som mu, musím za ním. Tak to vyžaduje zemianska česť!

III.

Jakub bol muž slova, ako raz povedal, tak i s pravil, na všetkom bolo badať, že i pod ošúchaným odevom prúdi v ňom zvláštna krv. Na panstve Lászlóffyho pomohol ešte posväzovať obilie i vymlátiť, ale pred Vianocami zobral si svoje drobné veci do tanistry a prešiel tie tri míle do Senice. Za jazykom zašiel do zemianskej kúrie, takej ako všetky. S mrežovými oknami, s ťažkou dubovou bránou, priestrannými maštálami a širokým dvorom. Lenže na dvore iba niekoľko poľovníckych psov zavrčalo naňho a niektorá sliepka, čo sa považovala v prachu, inak bolo vidieť na prvý pohľad, že sa tu o dobytok, gazdovstvo a také malichernosti nemá veľmi kto starať. V oknách nekvitlo kvetov, z čoho bolo hneď poznať, že panej dom nemá. V maštali gogotaly husi, ktosi ich napchával kukuricou alebo šúľkami. O chvíľu ciepkala odtiaľ gazdiná, stará Jozefína, ktorá tu strávila už svoju mladosť.

— Daj Boh šťastia! — pozdravil sa jej Jakub
uctivo. — A tu býva pán Eliáš Mikovíny?

— Čože chceš s ním, — zmerala ho gazdiná a
chcela ho odbaviť úsekom. — Pán veľkomožný
oddychujú po poľovačke! A s kýmže to máme
šťastie?

— Povedzte mu, že je tu jeho synovec Jakub
Mikovíny, zvaný Bombura, z Brezna!

— Ach ták, teda hosť? — snažila sa natiahnuť
starena milšiu tvár. — Tomu sa poteší, i tak mu
je dlhá chvíľa; aspoň sa bude mať s kým podišku-
rovať. Nech sa páči zatiaľ do kuchyne.

V kuchyni usadila gazdiná Jakuba za prostý
stôl a tu ho čakalo prvé prekvapenie. Už si myslel,
že nedostane ľahko koštieľa, tá však otvorila pec
a vytiahla z nej celú štvrť barana, uškvareného na-
červeno. Zašla i do pivnice a o chvíľu svietila
krbka na stole, veľká ako poriadne decko.

— Tak nech sa ľúbi, pán Jakub, — a probovala
tamevom prikryť deravé zuby.

— Hen na polici je i mäkký postruhník, ulomte
si, však vládzete, a zajedzte si i zapíte do chuti,
— prešla do celkom iného tónu. — Ja zatiaľ zo-
budím pána a budete mať času na všetko.

Pán Eliáš Mikovíny hodnú chvíľu sa neukazoval,
leže ho bolo ťažko budiť, ale Jakub ani neľutoval
toho, navykol na poriadnu stravu, nuž naložil si,
ako sa patrí na chlapa. Nalial si i do džbánka, ale
tu už s móresom, nech ho strýko Eliáš nevidí hneď
pod forgom, i tak si nemyslí o ňom veľa dobrého.
Konečne vrzly dvere, vošla Jozefa a zvala ho z ku-
chyne do izby.

— Veď mi je tu dobre, — zdráhal sa Jakub.
— Nikde mi lepšie nebude.

— Nech sa len páči, — ponúkala ho neústupne.
— Zemanovo miesto je tam v tereme, prenesiem ta
všetko, pán veľkomožný je už hore.

Po dlhom nahováraní Jakub poslúchol a šiel.

— Ach, carissime frater, — zvolal mu oproti Eliáš so zemianskou srdečnosťou a roztvoril mu náruč v ústrety, — nuž ty tulák, kde sa toľko táraš, chodiš po dvoroch, biješ sa a spíš s dievčiskami, čo tebe starý strýk, ten môže so svojimi psami i zahynúť. No sadni si, najedol si sa?

— Najedol, — obzrel si Jakub robustného starca. Vidieť, bol z tvrdého rodu Mikovíných, ale hneď z prvých slov bolo poznať i to, že je hlavaj a čudák.

— Aj si sa napil? — pýtal sa strýko synovca.

— Napil veru, — prikývol tento hlavou.

— No veď také víno nerodí sa v Senici, to je hen z bratislavských víškov, vonia ako muškát a klže sa ani smotánka dolu hrdlom. Či je tak?

— Je, strýko, je.

— No vieš, keď si sa najedol a napil, — obzeral si ho pozorne, — teraz už môžeme pokračovať. Vidiš, ja tu nemám veľa, ale mám všetko, čo mi treba. O gazdovstvo sa nestarám, v začíne je len toľko, čo nám vystačí na chlieb. Kravy máme dve, tie doja celý rok, ale kone by si videl, nemá krajších ani Eszterházy, na tých si zarajtujeme. Vieš jazdiť?

— Niečo viem a niečo sa naučím!

— Tak je dobre, — obzeral si ho strýk ďalej od hlavy po päty, — múdry sa nik nenarodil! A kto sa chce učiť, všetkému sa naučí! Teda sa vieš vyškriabať na koňa?

— Viem, strýko, viem!

— A aj obsedieť bez sedla?

— Probujem i to!

— Tak môžeme hneď ísť!

Vyšli na dvor a tu za veľkou pajtou pekný žrebčinec, vystavaný krajšie ako sama kúria. Ako vošli, zaerdžalo so päť hladkých lesklých koní, natiahly múdre hlavy, šľahly očima, dúfajúc, že ne-

musia dlhšie stáť pri válove. Ani sa nemýlili, Eliáš pojal troch, uzdu dvoch hodil synovcovi, pred maštalou vyšvihol sa na pekného havrana a fľochol zboku na Jakuba, ako si poradí on. Ten však vyskočil tiež na pekného beluša a druhého žrebca pojal poboku, kone zaerdžaly od radosti, zahriebly kopytami a o chvíľu vyletely zpod brány na ulicu. Cesta bola plná prachu, ako v tomto kraji.

— Musíme sa prejsť s nimi, — obrátil sa Eliáš.
— Nech im krv nezachladne.

A vtom sa už i skúrilo na ceste ako sivý oblak vo vetre. Nikto by to nebol čakal od toho starca. Jakub tiež stisol kolenami svojho beluša a letela päťorka kamsi do polí a hájov ani strela. Do večera obišli poriadny kus sveta. Keď sa vrátili, Jakub bol azda ustatejší ako strýko, nenavykol ešte na takú prudkú túru. Čakala ich zas baranina a poriadny krčah vína.

— Chlap si, Jakub, — potľapkal ho Eliáš. — Prvá skúška nebola zlá a ešte sa hocičomu u mňa naučíš, potom môžeš vstúpiť hoci i do kráľovskej gardy, lebo vieš, — ponúkal ho a vysvetľoval mu pritom, — naši predkovia neboli len takí hocijakí ľudia a ani zeman nie je ako zeman. Z našich predkov jeden zachránil starého pána kráľa Bela IV-ho, keď utekal z pustatiny Mohy pred rozbesnenými Tatármi. Tvoji otcovia bránili vlast i pred Turkom, nežili len sebe, bruchu a žene, vedeli narábať šablou, kopijou i buzogánom. Skúsime i my, aby si nevyšiel z cviku. U Lászlóffyho, počúvam, začrel si do toho, ale čo Lászlóffy, ten je viac len medzi kravy a medzi ovce, ani poriadneho brnenia nemá, ani šable a kopije, ale počkaj, ja ti ukážem!

Na druhý deň zaviedol ho do ohromnej komory, tam boli šable, dlhé, krátke i ohnuté turecké, kopije stály hore stenou, buzogáne ľahšie i ťažšie

visely s povaly a železného brnenia stálo na koloch, mohol sa chlap doňho zašiť celý.

— Vidiš, Jakub, tu si máš z čoho vybrať. — ukazoval všetko radom so samospokojnosťou. — Tomu som ja žil, a tomu žijem ako chlap. Pozri, ľudia sa žalujú na Turkov i na kurucov, koho berie kuruc a koho Turek? Toho, kto sa mu dá. Mňa neberie, mám niekoľko svojich ľudí, a keď si stanú do gliedy, môže do nich hoci i hrom prať z jazerného pekla, všetko sa od nich odrazí, lebo sú ako z kremeňa. Ľud len jajká, žaluje sa, hľadá vždy nejakého pána, ktorý by ho chránil, ale sám sa nepohne, musí ho vždy pohnúť niekto, aby si vedel pomáhať. No ale nechcem mať z teba orátora, vezmi si brnenie, natiahni na seba, pod' na dvor. Pôjdeme najprv na šable.

Na dvore sa srazili a Kubo snažil sa mať ohľad na strýka, vek je vek. Ved' už mal i vlasy, bradu a fúzy posypané snehom. Hneď sa však presvedčil, že strýko aj pri svojom veku nie je zo slamy. Útočil naňho ako mladík a sotva sa nazdal, už mu šabl'a letela z hrsti.

— Synak, lepšie to drž! — poučoval synovca. — Tu ťa to len trochu zamrzí, ale v bitke môže ťa to stáť život!

A Jakub sa priúčal ako nadaný žiak. O niekoľko dní vyobracal strýka, až sa mu kečka parila, a napokon jemu vyletela šabl'a z hrsti.

— Vidiš, chlapče, teraz už bude z teba niečo! — pochvaľoval mladého chlapa. — Keby otec vstal, nezahanbil by sa za teba.

Potom prešli na kopie a napokon na buzogáne. Sadli na kone a tak útočili, až skaly zaiskrily pod tvrdými kopytami. Kopije, keď sa srazily, zaprašťaly a buzogáne zazvonily na brnení. Raz bol v prevahe jeden, raz druhý, radosť bolo dívať sa na nich. V Eliášovi rozprúdila sa stará krv, až ky-

pela, a Jakub našiel sa iba teraz po prvý raz v živote vo svojom elemente.

— Hej, je to rozdiel, — zdôveril sa pri večeri strýkovi, — obalkovať sa okolo oviec a nájsť si takéto zamestnanie. Strýko Eliáš, vy ste ozaj ešte nie starý.

— Starý budem, keď umriem! — bolo badať, potešila ho poznámka. — Ešte však nevieš všetko, zajtra vystrojíme sa do hôr na poľovačku.

— A však vy tu ani nemáte nijaké medvede, — pozrie naňho Jakub maliciózne. — V takýchto vrškoch sa poriadna zver ani neukáže!

— Máme, čo máme, — vykrútil si Eliáš fúzy, — uvidíš!

Ráno už niekoľko jazdcov zdupotalo na dvore. Vystrojili sa i vyzbrojili. Starý Eliáš rozkázal psom lapieť na svorky. Vyšvihol sa na svojho havrana, Jakub na erdžiaceho beluša a vypálili do hôr ako šíp. Spoločnosť bola z okolitých zemanov, ani pán Lászlóffy nechýbel. Dlho ponevierali sa po bukových i ihličnatých horách bezúčelne. Už ich to počalo i mrziť. Ak nejaký srnec, alebo srnka, vyštvani psiskami, čo sa premihli. Poľovníci začali sa už posmievat' samým sebe. Najedli sa a napili a naprázdno.

— No len vydržať, vydržať, — dodával ducha Eliáš. — Večer je ešte ďaleko.

A nemal najhorší čuch. Sotva trochu ochladlo, trafili na divé svine, dajednu aj položili. Mali už toho pre meno, česť bola zachránená.

— Ale počkajme ešte, počkajme, — zdržoval starý Eliáš ochabnutých pánov. A vyplatilo sa, lenže to skoro bolo pridrahé. Pod dubovou horou vyrútil sa ohromný kanec a mal vystreté rovno na Eliáša. Ten sa bránil, ako sa dalo od neho čakať, ale kanec je kanec a starý Eliáš — predsa len starý Eliáš. Kým sa poľovníci na krik a na štekot shrkli,

starec bol už na zemi a diviak na ňom. Vrhli sa na rozľútenú zver so všetkých strán kopijami. Tie však nechytily sa tvrdej kože. Bol strach, skončí sa to smutne. Tu však skočil Jakub, lapil diviaka za hrivu, nakriatol mu ju na jednu stranu a vrazil mu ostrý nôž rovno do srdca.

Nastalo uľahčenie. Páni žasli nad ohromnou silou mladého človeka, iní pomohli Eliášovi na nohy. A bolo zas všetko dobre. Ešte pri vykladaní na voz nastalo mordovisko. Kanec bol už nebohý, ale mal svoju váhu, ťažahovali sa s ním do únavy, kolmi podkladali, všetko darmo. Korisť bola priťažká. Tu zas vystúpil Jakub, rozkročil sa, lapil kanca, žily mu navrely a ten v druhú chvíľu bol už vo voze.

— To je chlap, čo? — pozrel Eliáš hrdo okolo seba. — To je nie na slivkách a na hrozne, to je na mäse, na bryndzi a na haluškách vychovaný.

Po riskantnom zápase starý Eliáš niekoľko dní postenával. Jakub ho opatroval statočne. Ani neodišiel od jeho postele. Keď prišiel k sebe, lapil synovca za ruku a pozrel mu do očí.

— Ty, Kubo, — prehovoril k nemu dôverne, — vidím, chlap by si bol. Mal by si i šťastie, povedz — neoženil by si sa? Čo sa ty, zeman, po salašoch budeš ponevierať. Pôjdeš so mnou do niektorého zemianskeho dvora a dostaneš nevestu i bohatú i peknú. Chceš?

— Ale, strýko, — zastal mládenec prekvapený, — veď ja už mám!

— Koho, kde?

— Nuž v Badíne, — začervenal sa po uši, — tú počernú Marišu. — A rozprával mu, ako pochodil na ceste.

Eliáš počúval pozorne a zvažnel. Hneď pochopil, o koho ide.

— Len by si si ty, zeman, nevzal sedliačku. —

zachmúril sa. — Bola by to hanba pre celú našu rodinu.

— Žena ako žena, strýko, — stisol plecami Jakub.
— A Mariši veru nechytí nijaká veľkomožná panna.

— Ale mne, starému Eliášovi, chytí, — začervenal sa a pery sa mu zachvely. — Zajtra pôjdeme do Domenských na pytačky!

— Ak sa chcete oženiť vy, strýko!

— Teba chcem oženiť, ty papľuh, — zrudol tento ešte viac. — Chcem z teba spraviť človeka!

— No, ja už ostanem taký, aký som! — zaťal tento hlavu a ťažké ruky sklzly sa mu na dubový stôl.

— Tri dni dávam ti rozmyslieť si, — zatínal stariec päťami. — Alebo si rozmyslíš, alebo choď, odkiaľ si prišiel. Neotravuj mi život, i tak som už na konci.

Tri dni Eliáš čakal, či sa synovec poddá, večer tretieho dňa však odišiel tento bez stopy. Márne ho stará Jozefína čakala na večeru. Zbytočne rozkázal Eliáš priniesť z pivnice toho najlepšieho vína. Ostalo na stole, nik sa ho nedotkol. Mikovíných krv búrila sa a hnala Jakuba z pokojnej kúrie znova do rozvíreného, nepokojného života.

IV.

Jakub, keď zanechal kúriu v Senici, nechápal sám, čo ho to ženie zo spokojného života. Strýko Eliáš je strýko Eliáš a inakším už nebude. Keby sa však Jakubovi nechcelo do ženby, napokon bol by sa s tým uspokojil, konečne ani on sa nestačil oženiť, nemusel by sa ani synovec, ale celá tá kúria zdala sa mu už pridusná, voľný svet ho zval a nevedel odolať jeho hlasu. Udrel zasa do hôr a šiel

z obce do obce, s panstva na panstvo. Tak sa pristavil u grófa Ľudovíta Nyáriho a odtiaľ na panstve Jána Czobora. Tu pobudol dlhší čas. Rok-dva minuly sa mu všade, robil výborne, dal sa upotrebiť či na hospodárstve, či na poľovkách, páni ho mali radi. A, ako krásny chlap, páčil sa i dámam. Nejedna nechala oči na ňom, i keď nevedela jeho zemiansku genealogiu. Keby bol hľadal ženu, nepotreboval ani rady a odporúčania starého Eliáša, bol by si ju našiel a prípadne i vybojoval v súbojoch i sám. Ale jemu sa páčil voľný život, nebol práve od krásnych očí, ale predchodilo mu to vždy ako zbytočná príťaž. Narodil sa alebo sa bezstarostne túlať, alebo na niečo veľkého, významného.

Po niekoľkých rokoch ešte raz sa vrátil do Senice, pozrieť strýka, prišlo mu ho ľúto, veď bol chlap, ako sa patrí, a dobrák ako kus chleba. Našiel ho už sklesnutého, telesne schudol a tvár sa mu zvráskavela. Pobudol tu so päť dní, ako by sa len prišiel odobrať.

Na ďalšej túlačke obrátil sa v bátovských horách. Iba medzi mchutnou bučinou cítil sa dobre, nechýbalo mu kamarátstvo, ale keď nevidel ohromné buky, alebo duby okolo seba, necítil sa doma. S vážnym pohľadom mohutných pnískov celkom srástol, ako by i on bol jeden z nich.

V ten čas povrávalo sa veľmi hlasito o zbojníkoch, čo žili po horách. Pandúri a drábi hen z banských miest chodili ich lapať. Zavreli do väzenia, oddali sudcom a katovi na nútený výsluch.

Istého dňa tak pristavili na ceste i Jakuba Bomburu a začali hneď inkvirovať.

— Odkiaľ si? Kam ideš? Za akým cieľom? — upravovali naňho otázky.

Pred chlapom mali dosť rešpekt, ale sa im zdal ošúchaný, a keď im začal rozprávať o strýkovi Eliášovi zo Senice, budil podozrenie.

— A nie si ty zbojník? — dali sa ho hned' podchytávať. — Celý tvoj zovňajšok nasvedčuje tomu!

— Ja som zbojníkom nikdy nebol, ani nebudem, — vyvrával Jakub odmerane, — pobil som sa so zbojníkmi neraz i na breznianskom salaši, ale živil som sa vždy statočne, ako sa na zemanu patrí.

— A ty si zeman? — vystúpilo teraz už naozaj podozrenie. — Zemani tak, ako ty, nepotulujú sa, ostávajú na svojom. Pôjdeš s nami do Kremnice, tam sa ukáže, či si ty zeman a či zbojník!

Jakub už myslel, pandúrov rozhádže, ale prišlo mu zas na um, že potom povedia — keď sa brániš a chceš vyslobodiť, nie si poriadny človek. Riadny človek výsluchu sa nebojí. Ide a povie, čo žiadajú od neho. Tak len šiel dlhými cestami, až prišiel do slávneho mesta Kremnice. Tu však, ako podozrivého zo zbojníctva, dali ho hned' do väzenia, ešte to i rozchýrili o ňom. Dozvedel sa o tom i bystrickí kupci, ktorí prišli na úrad a oznámili, že dvaja bystrickí drabanti poznajú všetkých zbojníkov na okolí, tí by iste poznali i uväzneného, kto je, čo je!

Mesto Kremnica rozhodlo požiadať bystrickú mestskú radu, aby patričných vyslala do Kremnice a spolu s nimi i bystrického kata. Bystrica ochotne povolila susednému mestu a tak dňa 23. augusta 1618 nastal výsluch pod predsedníctvom mestského richtára Filipa Ertla, radného pána Jána Mittenhofera a mestského podnotára Joachima Stubenvolla.

Takéto pohostinstvo slobodného a kráľovského mesta zlatých baní Bomburu nemála prekvapilo. Celý svoj život správal sa, ako sa svedčí na zemanu. Ponevierať sa medzi všelijakými ľuďmi, ale okrem toho, že odbrnkol tú vešticu, čo sa mu zaplietla do cesty na breznianskom salaši, nič mu nepriliplo na svedomí. Pasoval sa so zbojníkmi, pobil sa s nimi, ale zbojníkom byť, to sa priečilo celej jeho povahe.

Ved' ako by sa pozrel do očí niekomu z mesta Brezna, kde ho znali ako chudobného, ale poriadneho človeka, ako by sa ukázal na oči strýkovi Eliášovi, ktorý prižmúril oči nad všeličím, ale česť mu bola nadovšetko. Odkedy ho chytili v bátovských horách, myslel, je to len žart, privedú ho do mesta a pustia ho. A tu hneď do väzenia, putá na ruky. Prejde týždeň, dva, ani ješť mu poriadne nedajú.

— Čo som vám ja vykonal? — pýta sa vyšetrujúceho sudcu, keď ho drábi predvedú.

— No čo, — stisne tento plecami, — to sa ešte len dozvieme. Je oprávnené podozrenie, že si chodil po zboji.

— Ja po zboji, aká to reč, aké máte proti mne dôkazy?

— No, vieš, dôkazov ešte nemáme, — uhýna mu sudca, — ale akiste budeme mať. Máme drábov, pandúrov, máme i väznicu, teda pravdepodobne nájde sa i ten zbojník. A keď sa nenašiel dosiaľ, možno si ním ty!

— A to je justícia, pán sudca?

— Hja, kamarát, — poškrábal sa tento za uchom.

|| — čo je ľudské, nič nie je dokonalé, tá pravá spravodlivosť bude len na božom súde.

V tomto duchu diala sa potom i inkvizícia, ktorej sa Jakub Bombura musel pekne podrobiť. Ako sa voláš... Odkiaľ si... Prečo si odišiel z Brezna... kde si chodil... u koho si slúžil... od koho máš rany na hlave, na chrbte... tak to šlo do nekonečna.

Predstúpili pred súd i bystrickí svedkovia, desiatnik a dráb. Popravný majster stál so svojimi holomkami v úzadí, hotový na rozkaz do práce.

— Ty si jeden z tých, — tvrdil desiatnik, — ktorí nedávno hostinec, ležiaci vo vrchoch medzi Kremnicou a Bystricou, nočnou hodinou vyrabovali

a niekoľkých poviazali. Poznám ťa podľa rán, jednu máš na hlave.

— Čo ty na to, Bombura? — pozrel naňho sudca.

— Ja, pán sudca, na hlave nemám nijakej rany, — zastal si obžalovaný meravo, ako stĺp. — Ranu mám na pleci, dostal som ju od zbojníka na breznianskom salaši, kde som sa bil.

Prezreli ho, a vskutku.

— A čo ty vieš, — obrátil sa súd k druhému svedkovi z Bystrice.

— Ja len toľko viem, — vystrel sa tento pred súdom, ako sa na drába svedčí, — že som podobného človeka videl medzi zbojníkmi. I na breznianskom salaši, kde taký človek, ako ty, odrel práve istú bosorku.

— To som ja nikdy nerobil, — vysvetľoval Bombura sudcom. — Keď som ja mal s niekým niečo, vybavil som si to po chlapsky, ale kožu s niekoho drať, na to som ja nebol!

Sudcovia pokývali hlavami a rozhodli sa pre podozrivosť vyšetrovaného podrobiť ho riadnej tortúre na budúci štvrtok.

28. augusta obrátil sa na mesto Kremnicu Štefan Soós, rytier zlatej ostrohy z Poltáru. Dopytoval sa na Jakuba Bomburu, čo je, kto je, aký je starý, ako oblečený, čo vyznal pri výsluchu? Či je nie jedným z tých zbojníkov, ktorí ho v Hornom Uhorsku na ceste pristavili a zo všetkého orabovali.

Richtár pozrel na sudcov a tí rozhodli sa za prábu mučením.

V najbližší štvrtok, ako už bolo určené, predvolali Bomburu-Mikovínyho do mučiarne. Tu mu predkladali otázky a popravný majster so svojimi holomkami počal ho svedčiť derešom.

Jakub ľahol si sám a obnažil sa, ako rozkázali. Keby sa bol lapil do holomkov, vyhádže ich vše-

tkých i so sudcami a richtárom z mučiarne, hoc mal putá na rukách, ale nie! On sa vrchnosti nesprotiví, keď dereš, tak dereš, nech páni vidia, s akým človekom majú do činenia. Kat a holomci gánili na čudného človeka s uspokojením a počali mu sádzať mokrými povrazmi. Tu sa ten však vzchopil, zdvihol hlavu a zavolať na nich hromovým hlasom:

— Dost' — a smiete vy takto palicovať čistého zemanu?

— A si ty zeman? — nastalo hneď veľké zhrozenie medzi pánmi.

— Som, — skočil Jakub Bombura-Mikovíny s dereša a odstrčil holomkov od seba tak, že sa skopícali popravnému majstrovi k nohám. — Svedkom toho je magistrát slobodného a kráľovského mesta Brezna, potom môj strýko Eliáš Mikovíny, zeman v Senici, ďalej zeman Ján Lászlóffy z Thardu vo Svätých Jánoch, u ktorého som za čas slúžil, opýtajte sa. Strýkovi Eliášovi som už dal znať tajným poslom, čo si vy tu, páni, s čistokrvným zemanom dovoľujete.

— Zastaviť, — zdvihol hneď richtár ruku a mučenie bolo na konci. Jakuba previedli z mokrej cely do slušného väzenia. Ale celá história vrtala im už v hlave. Popravný majster a jeho holomci dostali svoju mzdu a šli. Svedkom richtár dobre vynadal a prepustil ich s prázdnu rukou. Dňa 30. augusta písala už Kremnica do Brezna a hneď 31. dostala i odpoveď.

— Breznianska mestská rada odpovedala na list kremnickej mestskej rady, v ktorom píš, že mladík Jakub Bombura-Mikovíny, brezniansky patri-cij, pre podozrenie zo zbojníctva je väzňom a občianskemu dozoru odovzdaný. O jeho živote a správaní žiada sa informácia. Dáva sa poučenie: Jakub Bombura-Mikovíny je tunajší rodák, nám dobre známy, nedopustil sa nijakej viny, ani ne-

spáchal nič, čím by sebe, rodičom alebo príbuzným zaviniť nejakú hanbu. Preto nezaslúži, pre prosté podozrenie, akéhokoľvek dlhšieho väzenia. Žiadame mestskú radu, ak nevedieť o ňom nič zlého, vyhlásiť ho hneď nevinným a prepustiť na slobodu. Nech to uväznenie jakživ menu a statočnosti rodu i príbuzných nederoguje a neškodí!

Keď richtár Ertl skončil, zadíval sa na prítomných, čo oni na to. Tí natiahli tvár, ale opatrní radní mali na list svoje poznámky.

— Nuž viete, — pohmkli si radní páni, Mittenhoffer, Lilge, Taschler, Maško i podnotár Stubenvoll druh za druhom, — vec je vážna, lebo zeman je zeman, ale Jakub Bombura-Mikovíny nebol vždy v Brezne, chodil až po Moravu, zadrel do všeliko-
ho, bil sa a ruval, ktovie, čo všetko porobil. Najlepšie podržať ho ešte niekoľko týždňov, i pán podžupan zo Zvolena dopytuje sa na neho, iste nie bez príčiny.

Tak sa i stalo. Ale listy na mestskú radu dochodily s viacerých strán. Tak prišiel list od Eliáša Mikoviusa zo Senice, opatrený i pečaťou Mikovínych. Starý pán iste ožil pri písaní tohto listu. Nadával na mestskú radu, aký je to poriadok, či páni vedia, čo je to pre číre podozrenie tak sa vrhnúť na statočného zemana, že on, ak ho nevypustia podá žalobu proti nim, čo hneď na kráľovskú kúriu. Prišiel list i zo Svätých Jánov, od zemana Lászlóffyho s dobrým vysvedčením, prišiel i odinakiaľ, takže richtár Ertl i jeho radní mali už plnú hlavu, ale nepopustili. Písali do Brezna, že zaistovacia lehota pre próbu väzňov, i keď sú nevinní, je podľa mestského štatúru pätnásť dní, a tie si musí Bombura odsedieť. Prečo sa túlal, keď je patricij, prečo nesedel doma medzi slávnymi múrmi opevneného mesta Brezna.

Breznianska mestská rada hneď sa sišla a krv

sa rozprúdila. Čo taká Kremnica, oni majú bane na zlato, my máme bane na zlato — a rozkázali notárovi napísať do Kremnice rezolútne: ... protestujeme proti takému násiliu, aké musel podstúpiť u vás náš patricij Jakub Bombura-Mikovíny ešte i po vydaní nášho svedectva o ňom. To uráža naše práva, výsady a slobody. Vaše panstvo poskytuje nám hojnej príležitosti také neoprávnené pokračovanie zvyklým právnym spôsobom sťahť a pomstiť...

Týmto boj Brezna s Kremnicou vyvrcholil. Jakub Bombura pocítil to hneď, lebo začali s ním krajšie zaobchodiť. Videl, že jednako len neurobil dobre, keď svoje rodné mesto opustil pre kadejaké dobrodružstvá. Ale tiahlo ho to, čo bolo robiť. Teraz však už zatúžil späť. Keď pomyslel na krásne hory, kypiace vody, tiahlo ho domov, tiahlo. Pre tú bosorku, Katu Flochovú, ktorú odbuchol na salaši, nemal už strachu. Bolo to už iste premlčané, ale jednako čakal, či mu ešte odpíše mestská rada.

A nečakal darmo. Po kraji, po Turkoch a ich hordách, túlali sa kuruci, dobrých chlapov bolo treba a chlapiska, akým bol Jakub Bombura-Mikovíny, nebolo nájsť na širom okolí. Preto mu i písal richtár v mene mestskej rady, — príd', Jakub, príd', medzi nás, keď bude treba, zideš sa nám a my tebe. — Kremničania vycítili, že zdržovať násilím patricija slobodného kráľovského mesta Brezna nemožno viacej. Chceli sa zaistiť aspoň pred jeho pomstou. Predložili mu reverz, v ktorom Bombura prisľúbil na svoju vieru a zemiansku česť, že sa pre kremnické uväznenie ani on, ani jeho priatelia nebudú pomstiť na kremnických pánoch.

Dňa 22. septembra 1618 opustil tento zvláštny človek bohatú Kremnicu a zamieril rovno hore Hronom do Brezna.

Jakuba očakávali jeho spoluobčania s istou zvedavosťou. Spor medzi Kremnicou a Breznom vyzdvihol jeho osobu. Ako chudobný zeman a sluha nebudil predtým záujem. Chalupa, ktorá mu ostala, nakrivila sa pod krovom a ledva stála ešte na svojom mieste. Majetku na šesť volov, kde sa vlastne autorita začínala, mal primálo. Nejaký ostredok pri Hrone a lúku Pod Zárubou pod klenovským Veprom, to bolo všetko. Nemal teda čím zaimponovať a skoro pocítil, že i pri nevšednej povesti, čo ho predchádzala, nezmenilo sa ešte to staré: — nemo est profeta in patria sua. Bosorku Katu Flochovú nik mu už nevyhadzoval na oči. Pri všetkej hrdosťi a pýche, ktorá tu už bola odjakživa vo vzduchu, rešpekt pred jeho pästou, ťažkou ako kováčske kladivo, bol jednak prizrejmý. Richtár mesta prijal ho ešte najsrdečnejšie, vedel, časy sú zlé a taký chlapisko, aký bol Bombura, zide sa mestu. V mestskej rade odporúčal vyvoliť ho za jedného z horárov. Nech má čo robiť. Ľudia sa ho budú báť a jemu sverený revír bude iste v poriadku. Ale na uprázdnené miesto bolo chlapov viac, more patrio — počal sa hneď boj; keď Jakub Bombura, prečo by nemohol opanovať horáreň v Rohoznej Duro Brnák? A múdre hlavy rozhodly za Brnáka.

— Ej, zle ste to spravili, — vyčitoval richtár prítomným. — Nepamätáte sa už na rok 1599, keď vojská Ibrahima veľvezíra rozliezly sa po Zvolenskej až po Brezno, nevšímate si nábehy martalúzov a Bethlenových hajdúchov. Nie je veru rozumné chlapeckými rukami opovrhovať.

— Veď vy to nejak urobíte, pán richtár, — ozval sa jeden zo senátorov.

Tým sa hádka i skončila. Jakub Bombura videl,

žiť je ťažko, ak sa chce človek statočne prežiť. Nahovárali ho vstúpiť medzi hajdúchov, on však nechcel; cisárski, či necisárski zvíťazia, vedel, pre mesto je to jedno. Sám sa nebál nikoho a spoluobčanom nalieval odvahy nebáť sa tiež. Slovenská krv bola slovenská krv a zišlo sa jej, keď ju niekto rozprúdil, ale ten niekto musel najprv poriadne zaimponovať. Čo taký boj s kremnickým magistrátom, čo všetko bolo za tým.

Ale tu sa stalo niečo, čo všetkým pochybovačom zapchalo ústa. Povýšenecká hrdosť a pýcha naraz splasla a Bombura z prostého Kuba jednako len vyrástol na chlapa. Keď nastaly pekné letné dni, zlé zvesti lietaly po okolí ako čierne kavky.

— Turci sa ukazujú v chotári, Turci!! — znelo výstražne.

Hoci cesty k Breznu byly i stromami zasekané, ľudia sa báli z domu. A taký krásny čas! Trávy už bolo všade do pása a nik sa k nej nelapal.

— Napokon na koreni zhnije, — hmkali ľudia a pokyvovali bezradne hlavami.

— Čo spravíme, Jakub? — pýtal sa ho richtár.

— Len sa nebáť ničoho, — vypál sa tento povedome. — Len nech jeden začne a pokosíme sená.

— Začne, začne! — svesil richtár hlavu, — ale kto? Žijeme ako potkany v diere!

— Už sa len niekto nájde, — mrvil Jakub ťažkými rukami, — a ostatní pôjdu za ním.

Na druhý deň vypožičal si Jakub poriadny rebrianiak, naložil naň kosu, vidly a hrable, a hio, šiel ku klenovskému Vepru Pod Zárubu dorobiť si seno. Kosa sa mu len tak blýskala v rukách a šústala trávu v celých snopoch. Túto on hneď roztriasal, posušil a nakladal do rebrín. Pred večerom už mal toho skoro pod pavúz, obzrel sa spokojne a tu, hľa, po rozhodných ešte riadkoch brodil sa akýsi

vojengoš. Stúpал opatrne, ako by sa len ohliadal, krivá turecká šabl'a visela mu s pása.

— Špehún! — blyslo hned' Jakubovi v hlave.
— Kdeže idete, dobrý človek?

— Prišiel som pozrieť tento pekný kraj, — odvetil mu oslovený lámavo, — kade je cesta do Brezna?

— Nuž tadeto, pán môj, tadeto, — zdvihol Bombura pavúz so zeme, lapil ho poriadne do pravej ruky a ukázal Turkovi cestu.

Špehúnovi ovisly gamby a oči mu dobre nevy-
padly, díval sa na chlapiska s úžasom, ten však, keď sa Turek skrúcal, praštil ho pavúzom po hlave. Hned' sa vystrel na zemi. Nato priskočil k nemu, odpál mu krivú šabl'u a jedným šmahom odťal mu hlavu. Zanechal voz svojmu osudu a s Turkovou hlavou na šabli vyšvihol sa na koňa a ako vietor šibal do mesta.

Toto žilo svojím tichým životom, starostlivým, ale mlkvým a plachým. Keď Bomburov kôň, spenený od potu, zastal na rínku, nastal shon. Na Bomburovi spočinuly užasnuté oči so všetkých strán.

— Čo nového, človeče?

— Nuž len toľko, — odpovedal, — Turci sa nám už túlajú po chotári, tu, hľa, je dôkaz, — zdvihol pred zrakmi ustrašených krvavú tureckú hlavu.

Hned' bolo toho plné mesto. Občania shrkli sa v mestskom hostinci, čoskoro zasadla mestská rada a tu richtár nedal sa len tak ľahko odbiť.

— Občania, — prehovoril, — časy sú nebezpečné, Turci nám dorážajú do chotára, skoro prídu i hajdúsi, potrebujeme riadnu meštiansku stráž a pre stráž zas poriadneho vodcu.

— Tak je, tak je! — prikyvovali senátori.

— A tým vodcom nech je chlap, ktorý sa ne-

boji nikoho. Tým je náš rodák Jakub Bombura-Mikovíny, nech ho Pán Boh živí!

— Nech ho Pán Boh živí!! — zahučalo so všetkých strán. Vyhrmelo i na široký rínok, preniklo do ulíc, i pod vysunuté meštianske krovy.

— Nech ho Pán Boh živí! — Jakuba Bomburu Makovínyho! — nieslo sa do neskorej noci.

Takto konečne prišiel Bombura k náležitej autorite vo svojom rodnom meste. I ku primeranému postaveniu. Teraz ho už nikto neznevažoval.

Nikto ho nemeral na páry volov, všetci čakali, že ak príde na to, Bombura sa dokáže a mesto obráni pred Turkom, ako pred hajdúchmi a hoc pred samým čertom z pekla.

Začiatkom roku 1621 dohrmelo množstvo kuručov a hajdúchov Bethlenových pod mesto, ktoré bolo už opevnené, ale len čiastočne. Múry a bašty sa len dvíhaly, ale ľahko ich bolo ešte obísť. Vojací rozložili sa pri Hrone pod Mazorníkovom. Viedol ich Bethlenov vodca Ďuro Széchy a hneď i odkázal mestu, že ho srovná so zemou, ak mu nepôjde vo všetkom poruke. To všetko znamenalo: 600 fertáľov pšenice, 400 fertáľov ovsa, 200 okovov piva, 1000 toliarov, 200 volov, 200 oviec a iné náležitosti.

Richtár to oznámil svolaným mešťanom a títo všetci zhíkli od hôzy.

— Teraz si voľ, človeče, — bedákali, — alebo ťa vyrabujú podľa vôle, k tomu ti soberú všetko. sprznia i ženy a dievky a tiež skapeš.

— Ťažká tu veru voľba, — znely výkriky a z ulíc znel plač a náreky.

Posolstvo chodilo za posolstvom a mesto horelo napätím. Nebolo to po prvý raz, ľudia už na všetličo navykli, ale bolo to jednako len hrozné.

— Čo len počneme, čoho sa chytíme, — blúdily splašené oči bezradne.

— Nebáť sa, — chlácholil vodca mestskej stráže, — máme do činenia s chlapmi, tí vedia, čo je mužské slovo. Niečo im dáme, na niečo zabudnú a niečo im proste odprieme!

Odmeraná chlapská reč bola tu naozaj najlepšou obranou. Kuruci dostali obilia i piva, napili sa a boli hneď dobrej vôle. Keď videli poplach v meste a zbadali, že sú obyvatelia celkom dobrí ľudia, nechcelo sa im krv prelievať, hľadeli na vec s veselšej stránky a i pre seba zaujímavejšej.

— Postavte si chlapa, Brezňania, — odkázali na mesto, — nech sa bije s naším chlapom na meče, kopije a buzoqáne. Ktorý zvíťazí, ten vyhrá a my sa podľa toho budeme správať.

Hrozný deň, ktorý sa už zdal privaliť na mesto, trochu zlahodnel. Myšlienka pre svoju nevšednosť ľúbila sa nielen v kuruckom tábore, ale i v Brezne.

— Čo sa máme mlátiť a pobiť na hromadu, — niesly sa poznámky, — keď to vykonajú i dvaja miesto všetkých. Boj sa rozhodne a bitka tiež.

Ešte len teraz prišiel Bombura Brezňanom ako na zavolanie, narástol nad všetkých, hľadeli naňho s úctou a očakávaním, ako na jediného človeka, ktorý môže zachrániť mesto, jeho majetok a životy. Bombura to vedel a cítil, teraz nadišla jeho chvíľa: alebo padne pri Hrone na pažiti, alebo dokáže cenu svojho života. Sám sa nepoznával, cítil odjakživa i na svojich tuláckych cestách, že je nie mečom, ktorý by sa mal zavesiť niekde na klin do komory. Čakal na pevnú hrst', ktorá ním dokáže veľké veci. Vedľa neho rástli synovia bohatých mešťanov, hľadeli naňho ponad plece, ale on tušil, že na niečo je, na čo sa nehodí nikto z nich. Na voľačo veľké, významné, kde príslušníci iných bohatých rodín zastanú ako kosodrevie vedľa mohutných jedlí a smrekov. Tento čas, videl, nadišiel. Hron sa valil vo svojom koryte, ako tiekol od tisícročí, ale v je-

dinkú chvíľu mohol sa zafarbiť červenou teplou krvou. Čia to má byť krv? Splašených mešťanov, a či otužilých kurucov, ohromného žoldniera Petra Pintéra, ktorý posmešne vykrikoval s plavého tátoša zpoza Hrona, odetý do panciera, a uškľaboval sa na zdesených mešťanov, schovaných za múrmi mesta, a či jeho, Jakuba Bomburu-Mikovínyho.

Vrelo v jeho duši, vrelo, i keď bojoval najprv sám so sebou. Nie je ľahká vec položiť všetko na jednu kocku a pre iných. Malicherní ľudia nie sú toho ani hodní. Ale v najvážnejších osudoch ľudstva rozhoduje vždy akási tajomná sila, ktorá si vyhladá a uplatní prostriedky svojej veľkej vôle. Tak si i medzi Brežňanmi našla Bomburu, ktorý sa dočkal práve v tých najväčších zmätkoch plnosti svojho času.

— Jakub, Jakub, ujmí sa nás, — volali naňho nielen richtár mesta a senátori, ale i cechmajstri a hospodári, gazdovia, gazdiné, ich synovia i dcéry. — Ak sa nás neujmeš, všetko z nás zdriapu a pohynieme pod konskými kopytami!

— Nič sa nebojte, — vypoľ sa Bombura. — Vykonám, čo viem, čo hneď i dušu tam položím. Alebo on umorí mňa, alebo ja srazím Pintéra, inak to nejde!

Do nedele kuruci odpočívali pod Mazorníkovom, jedli, pili, hodovali. Ďuro Széchy povolil a jeho vodcovia súhlasili. Nech sa bijú dvaja na pažiti pri Hrone na šable, kopije i buzogáne. Kto vyhrá, ten vyhrá i vojnu! Trasľavo zazvonily zvony pod Dúbrovkou, v záchveve ich hlasu triaslo sa celé mesto. Ešte predpoludním obsadili zvedaví mešťania chatrné múry a bašty. Od brehu zas shrnuli sa kuruci peši i na koňoch ako mrákava. Vystúpil Peter Pintér a pokrikoval s posmechom, zašitý do panciera, na svojho soka, ktorý ani nemal nijakého brnenia, kde by sa to bolo v meste i našlo. Tu pilné

ruky oraly a sially, trepaly konope a mlátily zbožie cepami. Kde by tu takých panských vecí! Kdesi mali akýsi šišak i pancier u richtára. Ale to bolo pre Jakuba iba ako hračka. Vzal si meč. Sadol na beluša, ako mal kedysi u strýka Eliáša, prežehnal sa na čele a hnal sa popri Hrone rovno proti ohromnému sokovi.

— Hej, hej, hej!!! — pokrikovali vojaci podľa cvalu tátošov. — Pintér, ukáž mu, čo je kurucká päšť!

— Bombura, nedaj sa! — ozvalo sa tlmene a so strachom zpoza múrov.

Bojovníci sa srazili niekoľko ráz, šable zaiskrily na slnku a zarinčaly v chlapských rukách. Pintér napádal mohutne, Bombura odrážal, a napodiv zručne.

— Jaj, už je stratený! — sliali sa s ním ustráchaní mešťania v jednu dušu. — Nikto mu viac nepomôže, kuruc je ani drak!

— Ale, pozrite, Jakub sa nedá, — strach menil sa v jasot. — Kurucovi vyletela šabl'a z hrsti, Jakub mu ju vyrazil. Kde sa to len naučil takým rytierskym spôsobom?!

— Kde, — znelo zas, — na svojich túlačkách vo Svätých Jánach a u strýka Eliáša v Senici, človek nevie, kedy sa mu čo zide!

Diváci, jedno, či na pravom a či na ľavom brehu Hrona, stratili dych i duše, žily len dve duše, vnorené do seba ostrým pohľadom, jedna bola Pintérova, druhá Bomburova. Keď šable vypadly, podali im ich, keď sa tie zlámaly ako triesky, vtisli im dlhé kopije do hrsti, kone pod jazdcami zdívaly a rozbehly sa, ako by zápasily aj ony. Bohaté hrivy a konské chvosty zavialy v povetrí ako zástavy. Svaly sa naply do prasknutia a kopije zaprašťaly. Zlomily sa jedny, dali im iné; súboj pokračoval.

musel pokračovať, všetko bolo ako vo vytržení. Nebolo možno skončiť bez výsledku!

— Pintér, ukáž mu. Vezmi si ho zboku! — kričali hajdúsi na kuruca.

— Jakub nedaj sa! — trpelo všetko okolo. Mali aj prečo. Kopije sa roztrieskaly, bola už z nich len hromada úlomkov a triesok. A Pintér sedel na Plavcovi ako prikovaný a Jakub váhal, vzdať sa a či nie, napokon bolo to jedno, jeho teplá krv zafarbila by Hron, a nielen jeho!!

— Nie!! A hoc tu i dušu dám, — vzopäl sa Bombura, krásny ako rytier z báje, na svojom tátošovi, bielom ani pena.

Podali im buzogáne, ťažké, ostnaté. Keď už ani to nerozhodne, tak nič. A jazdci sa srazili, buzogáne zatrieskaly, údery padaly, ako keď sa balvany z Ďumbiera rútia do doliny. A vtedy si Bombura spomenul ešte raz, na čo žije, prečo nezahynul na svojich túlačkách, prečo prišiel do svojho rodného mesta. Cítil, celé mesto hľadá na jeho päst', i kuruci, a zahnal sa buzogánom s takou silou, ba ešte väčšou, ako keď kedysi v štiavnickej kováčskej vyhni udrel na nákovu. Pintérov pancier preboril sa ako mäkký plech a jazdec bez slova zrútil sa na zem.

— Bombura vyhral. Bomburááá! — zatriaslo povetrim. Takého jasotu nebolo ešte v Brezne. Ten prekvapoval i odzbrojoval a porážal.

Kuruci, keď i nechtiac, uznali to tiež, kde je raz chlap, tam je slovo, tam napokon i uznanie. S úžasom hľadeli na Bomburu a snažili sa mu potriasť ruku, i chlapíli sa dať mu pocítiť, s kým má do činenia, ale čo — keď on potriasol ktorú hrst', ruka ovisla ako trak na plote.

Do rána zo Széchyho vojsk nebolo pod Mazorníkovom ani pamiatky. Brežňania z vymeraného šarcu vykúpili sa dosť lacno. Kuruci najedli sa u nich

i napili, ale ďalej nešli. Mešťanom odľahlo. Vtedy pochopili, že sa človek začína nielen od šesť, alebo dvanásť volov. A Bomburovi zaistili jeho kapitánstvo v meštianskej stráž.

V Ďurovi Széchym zas práve tu dozrela myšlienka, ktorá mu skryto kolovala v duši. O niekoľko mesiacov zradil Bethlena a dal sa do služieb cisárovi.

VI.

Zvesť o hrdinskom zápase rozlétla sa po všetkých banských mestách. Ľudia boli zvedaví na Bomburu, ale Jakub nebol na nich. Poznal, čo je človek, i to, že ľudská sláva — poľná tráva. Cvičil si ďalej svoju meštiansku stráž, opatroval rodné mesto a chránil s mečom v ruke jeho životné práva. Bolo treba pekných rúk a odhodlaného srdca, lebo pliaga na pliaqu rútila sa na Pohronie. Po Turkovi kuruci, po kurucoch cisárski a po cisárskych, aby bolo všetkého dosť, prišiel mor, ktorý plnil domce smútkom a nárekmi. Pán, nepán, šesť volov, či dvanásť a či ani jeden — jedno! Smrť chodila mestom a tej ťažko povedať stoj! Nebolo jej možno zasekať cestu ani mečom, ani kopijou, ani buzo-gáňom. Bomburov duch však i vtedy podopieral ostatných, on skúsil život, poznal jeho dobré i zlé stránky a žartom, odvážnym, veselým slovom staval srdcia, kde sa rútily do prachu. Richtár i mestská rada cítili, akí bezmocní by boli bez Bomburu, ktorý sa nebál života a nebál ani smrti. A práve vtedy im oznámil, že chce na ďalšiu cestu.

— Kam, Jakub? — pýtal sa ho richtár.

— Nie ďaleko, — odpovedal tento trochu vyhýbavo, — len sa chcem stavať niekde v Badíne a dopýtať sa na niečo a potom rád by som byť

ešte so strýkom Eliášom, slabý už bol, keď som ho zanechal. Je tomu niekoľko rokov a odkázal mi ešte prísť, keď ho chcem nájsť nažive.

— No, veď nepôjdeš pešo, — položil mu richtár priateľsky ruku na plece, — máme mestský koč i mestské kone, zachránil si nám ich pred kurucmi, na čo sú! Mestský hajdúch nech ti je pohoničom, choď, pozdrav strýka tam pri Morave a vráť sa šťastne zdravý!

Jakub neodkladal, videl, smrť sa poneviera krajom, môže vziať iných, môže vziať i jeho. Dal zapriať pekné sivky a šli. Stavili sa len v Bystrici nakŕmiť kone. No a potom v Badíne. Pristavili sa v krčme, zkaď kedysi vyhádzal všetkých mládenčov. Pustil sa s ľuďmi do reči, či sa ešte pamätajú. A oni sa veru pamätali, lebo takého chlapa neobráti sa tu tak ľahko.

— A či žije tá moja počerná Mariša?

— Azda ste si prišli po ňu, — odpovedali mu žartom.

— Keby nebola vydatá, veru by si ju i vzal, — zadíval sa chlapisko ako do nekonečna. — Naponeviera som sa svetom, ale takých čiernych očí, ako ona mala, nevidel som jakživ!!

— Ani ich nebolo, ani ich viac nebude, — odpovedali mu sedliaci smutne.

— A čo, — vytušil hneď Jakub Bombura skutočnosť. — Umrela? — Miesto odpovede sklopili chlapi oči.

— Na mor?

— Na mor!

— Taký je život, — zavzdychol si Jakub a sadol do koča.

Za deň i pol bol už pri Morave a zamieril rovno do Eliášovej kúrie. Našiel tu tú istú Jozefinu, tie isté sliepky ako kedysi, iba o kone asi nemal mať kto starosť. Strýka našiel na lôžku.

— No, chvalabohu, carissime, — volal tento naňho, keď vošiel dverami. Bol už zakvitnutý a biely ako jabloň. V jeho očiach kmitla už predzvesť, že nebudú svietiť dlho.

— Dobre, že si prišiel, — ukázal mu sadnúť si, — počul som, že si chlap, a to je moja posledná radosť. Povedal som, Mikovíny vedel si zastat' svoje miesto i pred kráľom Belom IV. Vedel si si zastat' i ty pred kurucmi, a kým budú u nás rásť chlapi, ako si ty, budú si vedieť ubrániť svoje a hoc by i dušu hneď dali. Zo svojho práva na život neupustia! A teraz, však vieš, okrem tej starej Jozefíny a päť žrebcev nemám nikoho. Jozefíne nechám niečo, nech pamätá, a ostatné je tvoje, pochovaj ma a majetok si využi, ako vieš. Ak nechceš do kúrie, môžeš ju aj predať, Lászlóffy zo Svätých Jánov ju vďačne kúpi i s majetkom a bude to aspoň v zemianskych rukách. Ale tých päť žrebcev nepredaj nikomu, ani nedaruj, tie v Brezne vychováš, a keď pocestuješ, nechod' viac ako kadejaký tulák, daj si z nich zapriať aspoň štyri a cestuj ako vicišpán. Nech ľudia vidia, kto je posledný potomok Mikovínov.

Jakub počúval vážne strýkove slová. I poplakal si vedno s ním. Neodišiel mu od postele niekoľko týždňov. Keď si pýtal vína, podal mu vína, keď vody, tak vody. Nech vie, že má niekoho. Prišla jeho hodina a usnul. Jakub ho opatril a pochoval, ako Pán Boh prikázal. I pekný železný kríž dal posadiť nad jeho hrob. Potom však zariadil ostatné s Lászlóffym, ktorý mu vyplatil niekoľko vreciek dukátov. Dal zapriať do koča dva breznianske sivky a štyri zdedené žrebce. Sám si sadol na pekného beluša do sedla, rozkázal hajdúchovi hnúť a koč sa klzal ticho ako po namastenej niti. On si cválal za ním, nech nemyslia, že rajtuje pred pánmi.

Tak sa mihali cez mestá i dediny, ľudia sa ob-

zerali za nimi a stŕhali klobúky. — Kto je, ten je, veľký pán je a zaslúži si poctu.

Keď prešli Štiavnicou, hajdúch chcel skrútiť rovno na Bystricu.

— Nie! — predstihol ho na belušovi. — Ešte do Kremnice! Nech vidia!

V tomto trape zašumela v ťilách Bomburových dávna zemianska krv. Prišlo mu na myseľ to veľké uponíženie, ktoré musel pretrpieť ako tulák. Bolo mu do smiechu i do zlosti. Ale vedel, ľudia sú sprostí, pred veľkým pánom vedia sa koríť po zem, schopného človeka smiešali by s blatom, hoci ho neskôr potrebujú.

— Pomalšie! — zavolať na hajdúcha, keď vstúpili do ulíc a pohonič poslúchol, veď pochopil. Usadil Bomburu do hintova, beluša priviazal za koč. Tak šli po meste, ako niekedy rímski cisári po Ríme z vyhratej bitky.

— Wer ist? Kto je to? — pristavovali sa Kremničania a mali oči nechať na krásnych tátošoch.

— Wer ist? Čo to za pána? — natiahol krk i pán Stubenvoll a poďíval sa zvedavo do pekného hintova. V tú chvíľu však i zmrzol.

— Veď je to náš Bombura z Brezna, ktorého sme my ako tuláka a zo zbojníctva podozrivého väznili! — bežal hneď za richtárom Ertlom a prekvapene zvestoval novinu radným pánom Mittenhofferovi, Lilgovi i Taschlerovi, kto to uháňa na parádnom breznianskom koči.

— Teda Bombura, ach jaj, — natiahli páni tváre. — mali by sme ho azda uctiť a pohostiť.

— Nie, len nech ide ďalej, — upozornil opatrný Mittenhoffer. — Uctíme ho a jemu príde niečo na myseľ, ešte sa poráta s nami. Dajte mu len pokoj, nech len ide svojou cestou. Sicher ist sicher!

A Bombura šiel, krásne tátoše ho niesly ako vo

vetre. Prešiel Zvolenom i Bystricou, až zastal na údiv Brežňanov na mestskom rínku.

Obstali ho hneď zvedavo. Videli, vrátil sa zdravý a dobrej vôle medzi nich a boli tomu radi. Boli by mu darovali i tie dva mestské kone, ktoré pribral. Ale čo tomu, už je pán! Všetci by boli chceli od neho počuť aspoň jedno slovo.

— Čo nového? — obrátil sa k nim kamarátsky.
— Mor už stíchol?

— Stíchol, pán kapitán, — mrkli naňho. — Ale mal jednu chybu!

— Akú?

— Nepobral tých, ktorých mal, — uškrnuli sa.
— ale len tých lepších!

— Pride rad i na horších!

Mešťania počúvali, ale ešte viac zaujímaly ich krásne tátoše. Obzerali si ich pozorne od hrív i od chrbta a užasnutí pokyvovali hlavami.

— Za to sa už oddalo ísť do Senice! — mrkali očami. — To sú už hej kone!

— To sú!!

STUPNE K ŽIVOTU

Známy spisovateľ Ondrej Polonec onemocnel. Verejnosť tomu nechcela veriť. Ľudia vídali ho prednášať, len nedávno, silného a dobrej farby. Mysleli o ňom, že požíje i sto rokov. Patrilo už životu ako hodiny domácnosti. Kým idú, pokladá sa to za prirodzené, nik si to nevšimne, ak zastanú, prekvapí to kdekoho, a Polonec uľahol naozaj. Ubila ho práca. Jeho pevný organizmus odolal na čas úderom. Elán tvorivej práce dodával duchu krídel, i keď už motor skoro nepracoval. Tvorivosť ešte unášala podľa zákona zotrvačnosti. V tlači zjavovalo sa často známe meno i jeho práce, pravda, ako keď už vyhasína. Nikto nevedel pochopiť, čo je s ním. Ešte menej, prečo uverejňuje i ďalej a radšej nehľadá, čo potrebuje — pokoj a zdravie. Jeho najbližší s obavou hľadeli naňho. Ich starostlivému oku neušlo, ako mu sily ubúda so dňa na deň, tvár mu bledne a oči sa kamsi prepádajú.

— Čo sa trápiš, Ondrej? — dovrávala mu žena Mária, utierajúc si zvlhnutý zrak. — Potrebuješ ticho, pokoj, a vyzdravieš.

— Neviem, — pokrúti muž hlavou, — mesiac za mesiacom sa miňa, práce moje ležia, a ja nenadobúdam sily. Moji priatelia a známi veselo tvoria, ďalej bojujú so životom, a ja zaostávam. Ak usnem,

zobudím sa zmalátnený. Pomaly ma necháva všetko, a ešte by som vedel vytvoriť mnoho!

— Uspokoj sa, otecko, — tešia ho odrastené deti.

— Keď vyzdravieš, vytvoríš. Dobrí ľudia píšú o tvojom nešťastí a želajú ti zotaviť sa znova. Treba si ešte i nám, treba aj iným. Knihy tvoje mínajú sa dobre, aj tí, ktorým si zavadzal, počínajú ťa rozumieť.

— Sú, ktorí mi nikdy neporozumejú.

— Never, otecko, — prikloní sa k nemocnému urastený syn, — všade sa zaujímajú o teba. Ľudia sú nie takí zlí, ako si ich predstavuješ. Dobrá práca nájde dobré slovo. Ty si sa vyvalil za chmúrnych búrok života. Ostal ti obraz tmavý v duši. Oveľa lepšie by ti bolo, keby si ho osvietil.

— Len čím, syn môj, čím?

— Predbežne musíš dbať na lekárov, zachovať ich rady.

— Pre mňa je len jedna rada, čo osvieti tmavý obraz a dodá sily k životu.

— A to je?

— Práca, syn môj. — práca, akákoľvek maličká práca. Nevieš si ani predstaviť, ako žije človek prácou a čo má v nej, keď na ňu navykol. — Moji rodičia, vieš, žili v chudobe a v práci. Dnes to možno chápu ľudia inak. Tvoj starý otec robotil a mali sme všetkého pri skromnosti. Tvoja stará mať vychovala nás prácou svojich rúk a dokázali sme sa všetci v živote. Mám to už v krvi a je to tak dobre. Práca zmorí, ale práca i postaví na nohy. Preto ja potrebujem lieku z práce — ožiť pre prácu, pre svoj cieľ, pre svojich priateľov, pre svoj rod, i pre vás, syn môj, pre vás.

A Ondrej Polonec prenášal svoju neústupnú nemoc trpezlivo ďalej. Cítil — i tá obrodzuje a očisťuje ducha. Boje po verejnosti, ktoré mu predtým vyplňali celý svet, predišly mu naraz nielen zby-

točnými, ale i veľmi, veľmi malichernými. Na svojich konkurentov a zaznávatel'ov, ktorých nechýbuje ani v jednom živote, nevedel sa hnevať. V ubolenej duši, pod váhou nemoci, trátilo sa pomaly to drobné — ničomné. Vynorovalo sa to najhlavnejšie, čo je pre všetkých trpiteľov a pre všetkých ľuďi. Divil sa, ako je toho málo a ako by to sblížilo všetkých, zahojilo porozrážané srdcia a umožnilo radostne žiť.

Míňal sa deň za dňom, a nemoci len neubúdalo. Nejedna nádej rozpadla sa v popol, a keď duch i zažiaril na chvíľku, o chvíľu uvädal ako pouschnutá kytica.

— Žena, — podaj mi pero a papier, — zastone nemocný.

— Lekár ti zakázal pracovať. A i tak už nevidíš, — znela odpoveď.

— Ale vidíš ty. Ja napíšem i po pamäti a poskladáš to nejak.

— Nemáš sa na čo oprieť.

— Načiaram i na kolene.

A Ondrej Polonec čiaral po papieri detské haky-baky, lebo musel. Svojou dušou blažene sa usmieval. Keď bol hotový, Mária hieroglyfy prepísala, zabalila do obálky a poslala časopisu.

— Čo sa len tak ustávaš zbytočne? Vydal si už veršov celé knihy, o jeden viac alebo menej, čo na tom.

— Ty nevieš, Mária.

O niekoľko dní sadla k chorému žena, s čerstvými novinami v ruke.

— Ten verš už vyšiel, — krotko prevravela a hladila chorého citnými očami.

— Ozaj? — prebral sa hneď čerstvejšie Polonec. Zrak mu nabral sily a pokúsil sa sadnúť si. — Prečítaj mi ho!

A Mária mu ho číta, číta, taký pošmúrny, taký

bez nádeje. Mihalnice sa mu privrú a on naslúcha jej hlasu ako svojej vlastnej duši. Čosi sa v jeho vnútri deje, čohosi sa chytil, ako mrúci živej skutočnosti. Ako tonúci brvna. Mária skončila.

— Vidiš, ešte žijem — lebo viem pracovať, viem rozdávať svoju dušu.

— Hoc v malom, ale viem, — prehovoril a usnul. Odexpedovali takto niekoľko čísel. Polonec sa stretal so svojím menom v tlači a z jeho ťažkonemocného zraku mizla tieseň ako ranná osušeľ.

— Hľa, — chválil lekár, — len sa šetriť, priateľ môj, šetriť. A nepísať, — dodal významne s úsmevom. — Až vyzdravieš, nahradíš si to.

— Ťažko, — pokrútil chorý hlavou. — Umelec, keď hľvie — stráca a nikdy to viacej nedoženie. Človek sa reštauruje nielen liekmi, ale i sám sebou.

Poloncove drobné práce vychodily ďalej. Ľudia sa divili a nevedeli to pochopiť. Vysvetľovali si to všelijak.

— Musel ten to ešte pred nemocou napísať! Nevie odvyknúť od honorárov! — niesly sa poznámky. — Ale naozaj, Ondrejko, — je ti to treba? — Nevedeli sa zdržať napokon vďační návštevníci.

— Treba, — usmial sa Polonec. — a ako treba. Vystupujem ako z ohromnej studne po rebríku, s priečky na priečku. Čo jedno dielce, bližšie som k otvoru, bližšie k belasej oblohe a žiarivému teplému slnku. Čo jedna prácička, vždy viac viery vo mne a istoty o tom, že je ešte nie všetkému koniec!

A priečka za priečkou množily sa na rebríku pod vystupujúcim Poloncom. Oblohy bolo vždy viac, i slnka bolo viacej. Dni sa ešte vliekli, hmlisté a vlhké, nohy a ruky sa klzaly — telo i zmorený duch sa chvelý, hľadajúc oporu. Napokon však zvládal básnik moci tmavého hrobu a vystúpil na slnko, žiť a pracovať ďalej.

LEONARD

V priestrannom ateliéri známeho majstra tvorivý jeho duch rozprával sa s ťažkými balvanmi mramoru. Za ohromným oblokom bol celý jeho svet, ta len zriedka nazrel zvedavec. Dni letely jeden za druhým, ruka kreslila, dláto a kladivo pracovali. Veľký svet začal sa o dielňu zaujímať. Čo jeden balvan ožil, rozpisaly sa noviny a sľubovali schopnému človeku budúcnosť. Vzbudila pozornosť najmä pekná Anetta. Chodili ju obdivovať a hovorili: „Je ako živá.“ Ale málokto tušil, koľko lásky a bolesti vliat Leonard do tých bielych údov, nahnutej dievčenskej hlávky, okrúhlych ramien a svietiacich prs. Veľký sochársky podnik zachytil nadaného majstra do práce pri súsoší krajinského monumentu a práca šla, až ju začali závidieť. V ateliéri pribudlo pracovníkov, ktorých si už majster vychoval. Tvorily sa plány a obraznosť zbujnela. Svaly zvieracie i ľudské vyvstávaly z kameňa. Na ne tvoriteľsky hľadieval Leonard, tu i tu potiahnuc z krátkej fajčky.

— Príde Anetta? — zašomre na štíhleho pomocníka. — Ty, vieš, Peter. Dnes by mala prísť. Sľúbila! Príde! Mali by sme ešte mramor vytesať a postaviť primerane.

Sotva boli s prácou hotoví, otvorily sa dvere a do

ateliéru vstúpilo služobné dievča, rozkvitnuté ako osypaná jar.

— Anetta! — zvolal Leonard. — Čakal som ťa, pozri!

— To by mala byť ja? — zažiarila veľké oči a vyrobené ruky sa zachvejú.

— Ty, Anetta! — ponorí jej zrak do veľkých očí majster a pohladí ju po ramienku. — Ododnes nepôjdeš viac domov, ostaneš tu. Postaráš sa o našu domácnosť!

Ale žiaľ Leonardov začal sa len teraz. Sochu Anetty kúpil bohatý Američan a odviezol ju ďaleko za more. Kým ju nahrádzala Anetta živá, majster to ani nezbadal. Ale naraz bledosť vystúpila na jej tvár a jej veľké oči začaly sa žalovať. Zavolať k nej povestného lekára.

— Pán doktor, zachráňte Anettu! Zachránite tým moje umenie i mňa!

— Vy ste, majster, predali jej obraz za more?

— Predal! — osmutnel Leonard.

— Získajte si ho späť!

Oznamy idú do šireho sveta. Anetta sa nenájde. A tá živá vädne ako ruža. Okrúhle údy tratia sa ako vňať a oheň očí hasne kdesi pod popolom.

Majster cíti — stráca cenu, čo mu je také drahé a čo mu nenahradí nikto. Peniaze sa mu sypú, i uznanie, ale ho netešia. Do ateliéru nejde. Stojí pri posteli chorej a díva sa na jej ustaté mihalnice skrúšeno. Ponúkne ohromné sumy získať Anettu späť, ako by ten pevný mramor mal zachrániť život hynúcemu telu. Napokon mramor sa vráti na svoje predošlé miesto, ale Anetty už nebolo. Na tichom mestskom cintorine ustlala si miesto pod košatou lipou.

Osirel Leonard a osirelo i jeho umenie. Dláto i kladivo vypadly mu z ruky a začaté veľké dielo neskončil. Hodiny prebdel pred veľkým mramorom

Anetty. Myslel, že mu ju nahradí, hladil ju, shováral sa s ňou, keď v istý deň zbadal, ako sa mu biely mramor zpred očí stráca. Ustatý zrak mu vypovedal. Tmy hustly okolo neho, hustly a halily krásne údy viac a viac. Slávni lekári chodili so všetkých strán sveta za majstrom Leonardom. Nevedeli pomôcť, a on mal ešte toľko veľkých plánov v kučeravej hlave. Nebolo mu ich ľúto, len Anetty. Chodil do cintorína k jej hrobu a odtiaľ do ateliéru k jej soche. Peter ho vodieval, v pracovni hovoril k nemu, len nesmierny smútok zastavil jeho kroky. Zdalo sa mu čuť na troskách veľkolepých plánov. Leonard už prestal hľadiť do budúcnosti, hľadel prekonať prítomnosť, žil len, ako by musel, a zvest o úspechoch jeho priateľov spôsobila mu bolesť. Vyrovnal sa i s ňou. Ťažká choroba vyčerpala ho hmotne. Pomaly vypredával, ateliér bol stále prázdnejší a prázdnejší. Napokon ostal tam len jediný mramor — krásna Anetta.

Bola noc i v oblozkoch, kde ju majster nevidel, ešte hustejšia v sklamanej duši, ubitej životom. Bohatý Američan poslal svojho agenta po biely mramor Anetty, ponúkajúc pätnásobnú sumu ako prv. Leonard mohol ticho dožívať svoj život, ale život nemal už pre neho nijakú cenu. Chytil sa za hlavu, zakvilil ako ranená zver v pustom ateliéri, hmatajúc rukami, doplazil sa k mramorovej Anette, objímal ju, hladil a plakal. Jeho nárek niesol sa pustou ozvenou, ktorému bohatý, šírý svet nerozumie. Jeho ruky ohvely sa na krásnej tvári, oblých prsiach a údoch. Krv sa mu hnala do hlavy, krv rozvírená ako nejaký zakliaty ohňostrojek. Nad jeho zrakom zrazu vynorily sa kontúry Anetty. Zdalo sa mu, že vidí, ako mu ju berú čiesi tajomné ruky.

— Nedám, — s divým výkrikom objal krásnu sochu kľčovite Leonard. Svážil ju na seba a v druhú chvíľu rozsypaly sa ťažké trosky na tvrdej dlážke.

Ráno našiel Peter svojho nešťastného majstra vedľa rozbitej Anetty. Pochovali ich všetkých spolu pod košatou lipou. Zamŕknuté srdcia i chladný kameň. Život im nežičil, ale aspoň patrili k sebe.

DEMÄNOVSKÝ RAJ

Mladosť túlala sa po bralnatej doline — naša mladosť! Nazerala do kryštálnych prameňov a obdivovala svoju tvár. Močila si nohy v kypiacich vodách hlbokkej bystriny, rútiacej sa z bublavého vyvierania. Z labyrintu záhadných dómov a jaskýň, v nich pracoval tajomný umelec od tisíc liet na nádherných oltároch, drobnučkých čipkách a svietnikoch, priesvitných jazierkach so striebornými guľkami, na organových píšťalách, ktoré sa dlho-dlho nerozumely. Tade sa túlala naša mladosť. Po príkrych grúňoch, sbierajúc do kormana voňavé jahody, šmokvice a maliny. Hnala sa na skaly z Lúčok do Machnatej, kde sa po úbočiach pásala jalovina. A zpod ich ratíc sosýpal sa štrk, Kyklopmi tlčený. Konské kopytá vykresaly z nich žihavé iskry, ktoré odlietaly a hasly v sihline. Nušanka spievala tľmeno, prepadla v odzemok. Posmeľovala spevcov i básnikov, že kto vie spievať — nikdy neprestane. Striebristé spieže miešaly sa do bublania ťažkým plechovým zvoncom a dávaly znať, kde je roztúlaný gazdovský majetok.

Jedle i smreký šumely, rebričie sa smialo s drsných skál. Rozhádzané kamenie slzlo, belelo i červenelo sa, a od rebrísk rútily sa nadol kypiace vody do striebristého Váhu — tade chodila naša mladosť.

Smiala sa ako belasá obloha a výskala ako veselé tóny, vylúdené zo skál. Vybehla na turné, nazrela do okien tajomného paláca, ktorý čnel tam k nebu od stá liet. Ponevierala sa po skaliskách, pobrodila po hafuri a zahľadela sa do tichej hladiny Vrbického plesa, ktoré sa kolembalo pod vysokým Ďumbierom a šeptalo svoje dávne báje, len pre nás a pre seba. Tade blúdila naša voľná mladosť. Nebála sa hadov, nezľakla medveďa, jasala od radosti na hasnúcom mraku, spievala na svite s prebudeným vtáctvom, keď ružové zore pršaly s oblohy na skaly, na vody a do sviežich duší. Keď slietla noc, nerozplakala sa pod jej ťažkým rúchom. Prisadla si k vatre z vonného kosodrevia a dychtively naslúchala rozprávkam pastierov. Keď sa počalo brieždiť, umyla sa plným priehrstím čerstvých vôd, oči jej svietily, líca rumenely. Vystrela sa i zavýskala, až to zaliehalo silou, znovuzrodenou silou od skaly do skaly.

— Hahoo! — vyletelo k oblohe ani ohnivá raketa, rozsypalo sa na stá svetiel a ako dážď padalo na hory, na háje, bilo sa o skaly, o hučiace vody, ako vták krídlami. — Hahoo!! — Vtedy sme sa už hli niekedy nahor, zastať len na mohutných ramenách vysočiny, zahľadiť sa do nekonečnej všecnosti odtiaľ, azda i zavýskať. Niekedy však obrátili sme sa späť, okvietili rebričím, a hoci mohutným lopúchom, a dali sme sa nekonečnými schodmi z náručia doliny. A vtedy na rozhladené vrchy a bralá sosypalo ráno celé poľany divého maku. V tých tajomných jaskyniach som si vil z neho vence červené, ružové, kvetnaté všelijakých druhov, hádzalo nám ich na hlavy a my s jasotom, hoci na tvrdom chlebe, pozdravovali sme život. Tade chodila naša mladosť.

Nikto nás nepoznal, nikto nevychvaľoval, nikto nehanil, a tak to bolo dobre. Nevedeli sme, čo je

kultúra, ale ani čo je pýcha a sprostá nadutosť povýšencov. Rástli sme pod jedinou mocou, stajencu vo večnom zákone sveta ako tá priesračná voda, rútiaca sa so skaly na skalu — shora nadol. Ako to kosodrevie, ponechané sebe. Ako tá sihlina, rozkladajúca svoje vetvy na slnku a rozsievajúca okolo seba čerstvosť a vôňu — tade chodila naša mladosť. Radostná zanikla pekná mladosť naša. Múdri a či hlúpi, bolo nám najedno. Všetci sme boli pekní, všetci rovnako bohatí, všetci istí, že sa nám túžby raz splnia, lebo sme boli nevinní a mali sme sa radi.

— Hej, kamarát! Čia je táto hora?

— Vrbická! — znela odpoveď.

— Aká Vrbická, ty blázon!

— Teda čia, keď vieš?

— Nuž naša! Naša. Hej, naša, naša — naša!
— radostne sme sa všetci rozkričali.

Vtedy sme ešte nevedeli, ako je svet podelený a pokrájaný. Zdalo sa, že všetko patrí nám a my patríme k sebe — jedine k sebe. A vtedy sa rozkvital v náručí demänovských brá, ako i nám v dušiach, demänovský raj. Keď sme sišli k Váhu, slnko sa smialo, zvony vyzváňaly, ale podlamovali sa nám kolená, ustatosť ťažila nám na pleciach a tlačila nás až po čiernu zem. Videli sme húfy sviaťtočne vyobliekaných ľudí. Ponáhľali do mesta, do krčiem i chrámov, ale nám to bolo cudzie. Neboli sme za pánov, ani za sedliakov, ani za bedárov, boli sme proste deťmi divej a múdrej prírody. Zašli sme aspoň pohľadom na hrebene vrchov nad Demänovou znova a znova a nevedeli sme sa odtrhnúť od nich. Nič sme tam nemali, nič — a mali sme všetko.

Striebristé vlny Váhu zašumely, dravé vody robily si cestu. Uchopily okrúhle skaly, srazené niekde na Kriváni, rozbíjaly ich a drvily na zlatý piesok. Nestrpely hate, nestrpely mosty — slobodne sa previevaly na určenej ceste do Komárna. Do Dunaja.

do mora, do mora. Tam sme sedeli na ťatiach v záplave slnečnej, bystrí a nahí. Vrhali sme sa do vln, to boli naše milenky. Ráno sme sa počali milovať a končievali sme na mrku, keď vody ochladly a menily sa na chladnú oceľ.

Až potiaľ siahla demänovský raj, ten náš raj, z ktorého nás život vytrhol po jednom. Nevyvábil nás darmo. Dal nám všeličo — jednému viac, druhému menej. Ale všetkým niečo. Vody sa valily dolu Váhom, pozdravily rána, roztúžily sa za mesačných večerov, a my sme rástli — sľubne rástli i mreli. Nejedna kopček pribudol na vrbovom cintoríne, a nevieme ani ako. Žiadostivo siahli sme na širých lúkach za pestrým kvetím života a mysleli sme, je to zadarmo. Stratili sme svoje inkognito, ale i svoj raj. Vyšinuli sme sa, alebo zapadli, ale čím viac sme sa dvíhali a viac poznali svet, tým viac sme strácali voľnosť rúk i nôh, voľnosť duše i tela, ten najkrajší dar ľudského života. Zbadali sme, čím sme ďalej od svojho strateného raja, tým sme bližšie k živočíšnemu bytiu. Ako divé deti prostej prírody boli sme lepší než dnes, keď smieme vysvetľovať iným, akí majú byť dobrí. Vedeli sme sa oduševniť za tajomnú jaskyňu pod Vyvieraním — dnes už vieme len počítať. Robia to tak milióny, robíme to i my. Somreme na svet a čakáme, čo z neho bude. Kedysi zdalo sa nám — zdolíme všetko, dnes sa nám tak zdá, — najlepší diel života je pohodlie, hojnosť a pokoj.

Nie sme už mladí. Niekedy si zájdeme po stopách našej mladosti pod demänovské bralá. Hľadáme tie stopy, nevieme ich nájsť, a ak ich nájdeme, už im nerozumieme. A tá istá striebnistá voda hučí a rozprašuje sa na drobnučké kvapky v skalnatých dolinách. Tým istým zvukom ozývajú sa spieže, munú i ťažké zvonce v grúni ako kedysi. Braliská otvárajú svoje tajomné oči a zamknuté ich ťlamy

chcely by prevrávať. Vedľa cesty váľajú sa skaly biele, šedivé i ružové, ako kedysi. Jedle a svrčiny vystierajú svoje náručia a hrdé voňavé smreký svoje ramená. V Machnatej spúšťa ktosi lámaný štrk a Rebriská stoja strážou nad hukotavou bystrinou. I letné rána zakvitnú červeným makom, roz-sýpajúc ho na hory, na bralá, na vody i na ľudí. Jednako iný je to svet, celkom iný. Do zázračného kráľovstva dostáva sa človek a sotrel od stá tisíc liet napadnutý pyľ velebného ticha, zázračnej samoty, ktorá vedela tvoriť i zachovať. Hej, človek je na všetko zvedavý, a nechce vedieť, ako jeho zvedavosť pripravuje o kúzlo i najväčšie dielo umelca.

Umenie tvorí svoje zázraky v samotách, ľudská zvedavosť len pristaví ho a zarazí. Kde stál demänovský raj, dnes tam sídli panstvo, kde sa pnely voľne vetvy jedlí, tam vyčnievajú krovky. Kde sa zelenala zamatová pažiť a krásna mladosť naša sedávala na brehu rieky, dnes sa ponevierajú škatulky zo sardiniek. Našla sa cesta k rastúcim kryštalom do najkrajšej klenotnice brál, ale o záhadu, čo ich prikrývala po stáročia, stali sme sa chudobnejšími.

Zájdeme si po stopách mladosti a zahľadáme sa s pietou na hučiace vody, na mäkké, machom vystlaté skaly. Na zázračné atropoly Tatier i do hafurím orámovaného Vrbického plesa, ale iný je to už svet, celkom iný. Možno bohatší, možno ozdobnejší, možno čarovnejší, ale nie je to už svet, ktorý tu niekedy bol. Nemá toho nesmierneho kúzla.

— Vidiš to i ty? — pýtam sa priateľa, hľadiaceho na sčelenú s istou rezignáciou.

— Vidím, — sklonil hlavu.

— A prečo to, čo myslíš, — usilujem sa ho presvedčiť. — Ved' dolina je tu, bystriny tečú, bra-

liská napínajú hlavy, obloha sa usmieva, hory vo-
ňajú a kosodrevie blčí ani svieca.

— Hja, kamarát, — pohodil rukou. — Všetko
je tu, ako bolo. Možno je toho i viac, ale na brehu
Vrbického plesa nesedi už bezstarostne krásna
mladosť naša!

PIŠTA BÁČI

Kálloy. Pišta Kálloy . . . pri tomto mene obyčajne pohly sa obrvy v neveľkom mestečku Horovciach. Hovorilo sa to i proste Pišta báči a všetci vedeli, čo to meno znamená. Bol to prvý elegán meštianskej spoločnosti, aký sa dnes už nerodí. Patrične s novou dobou vymizla táto nevšedná rasa, keď i na elegantných pánov nieto veľkej biedy, ale taký elegán, ako Pišta báči, to už dnes márne hľadať. Obstarný, prešedivený, s rozdelenou, krásne pestovanou bradou, navoňavený, s kostenou paličkou v ruke a s vonnou cigarou v ústach. Chodil pán riaditeľ mestskej sporiteľne do spoločnosti medzi pánov, a najmä dámy, stával sa nezbytným členom, riaditeľom večierkov a zábav aj pri svojom vyššom veku, dáma bola obyčajne šťastná, ak sa jej venoval. Nuž opravdivý Don Juan. Hľadal ilúzie a vedel ilúzie vzbudzovať. Koho si on opriadol do svojich pavučín, tá dušička obyčajne svesila krídelká a neuletela. Vedel využívať život do poslednej kvapôčky. A nielen on, i jeho rodina, žena, prvá dáma mesta, synovia, verní napodobnitelia svojho drahého otca, i dcéry, z nich mladšia Piroška bola ešte žiačkou. Bývali v priestrannom byte, bohato vyzdobenom a stále navštevovanom hosťami. Ľudia sa obrátili u nich pre zábavu i z povinnosti a boli vždy

vitani. Nebolo príležitosti, ktorá by našla domácu paniu nepripravenú, vždy bolo hneď všetkého na stole a Pišta báči i všetci ostatní pričínili sa z celej sily spraviť prítomným chvíle čo najpríjemnejšie. Kuchyňa bola vždy poruke v plnej potencii, ako by aj nie?? U Kálloych varilo sa vždy osobitne pre každého podľa vôle a chuti. Pribudlo niekoľko ľudí? — navarilo sa i pre tých.

O veselom, bujnom živote vedelo celé mesto. Hovorilo sa mnoho o dámach, viac o mladých pánoch a najviac pikanterii o prešedivenom Pišta báčim. Vedelo sa, ako si vie každý vybrať do svojho domu najkrajšie dievčatá z vidieka a vie sa im aj zavďačiť. Ani to nerobil len pre seba. Keď niekto-nej noci mladší syn Štefan náhodou zabľúdil do služobnej a zbadal, že nie je sama, vynašiel sa hneď.

— Si to ty, Imro, a či azda apa? — pýtal sa na staršieho brata, keď sa v takom panskom dome môže všeličo udať.

Kto bol, ten bol, nezávideli si a dopriali si všetko. Veselý a prirodzene veľmi nákladný život nebil do očí zpočiatku nikomu. Bola to už tradícia od niekoľko sto rokov, ktorá medzi starými múrmi mesta našla vždy pokračovanie i svojich reprezentantov.

Na tento čas bol ním veľkomožný pán bankovej sporiteľne Kálloy Ištván. Nebola to jediná jeho hodnosť, zosobňoval i kultúrne snaženie mesta. Mimo divadiel a bállov bol i predsedom školského kuratória a manipuloval i prostriedkami, došlými z ministerstva. Zpočiatku šlo mu to hladko a poctivo, neskôr ho život, rodina a priatelia zamotávali. Kdekomu sišlo na um, či Pišta báčimu stačí na to všetko. Prišlo to na myseľ i jemu. Pochopil skoro, čo sa robí doma i okolo neho. Snažil sa vzpierat', ale stroj bol už priveľmi zachodený, strhal už sám

a tlačil. V banke boli tiež chyby. Dobromyseľným, prostunkým ľuďom darilo sa skúsenému riaditeľovi zavesiť všeličo. Tam však jest čím plátať. Školské peniaze robily už viac starostí, ale vysokými stykmi dalo sa tiež lecičo zaokryť. K tomu však dopadaly každodenné potreby. Z obchodov bralo sa na úver a nebolo už v Horovciach obchodu, kde by nebolo dlhu a dlhu.

Slučka sa zaťahovala, ale u Kálloych plynul tok života ako prv. Hostiny, zábavy, divadlá, toalety — rútilo sa nezastaviteľne ako pretrhnutý stav. V očiach famílie tá istá bezstarostnosť a bohéma do nekonečna. Na perách Pištu báčoho ten istý úsmev a v ruke tá istá kostená palička. Nikto netušil, aká hrozná krútnava visí nad panským domom Kálloych. Pišta báči ani pri tejto ohromnej starosti nezabúdala na svoje deti. Staral sa o synov — mať vždy niekoľko korún vo vrecku, o ženu a dcéry, aby sa mohly bezchybne obliekať, nezabudol ani na ich duševnú výchovu.

— Počuj, kamarát, — oslovil raz miestneho rektora, — nemohol by si ty chodiť k nám a vyučovať našu Pirošku hudbe? Nahradím ti tvoje ustávanie statočne.

— Ale, Pišta, — odpovedal oslovený dobrácky, — prídem a urobíme to. — Rektor, ktorý u úradných pánov nebol v nejakej obľube pre svoju slovenskosť, z neistého pohľadu riaditeľa Kálloyho vybadal hneď, že ho čosi drhne. Niečo z toho i vedel, lebo sa o zadlžení rodiny dostávalo mnoho na povrch. Zato šiel na pozvanie, ktoré tak dôverne znelo. Oni medzi sebou nemali nič zlého, okrem toho, že Kálloy bol uzavretý do svojej vysokej kasty a zabudol, že sa volal kedysi Kapsa.

Jeden plával s prúdom, druhý proti prúdu.

Piroška bola vd'ačná klavírovým hodinám. Učila

sa, pohýnala prsty a upierala s veľkou dôverčivosťou zelenkavé očka na svojho učiteľa.

Raz sedeli takto zahŕúžení do práce, zrazu sa otvorila dvere a vstúpi elastickým krokom pán otec Pišta Kálloy. Elegantný tmavý oblek, striebriстая brada starostlivo rozdelená, iba oči bez úsmevu.

— Piroška, — privraví sa dievčaťu chladno, — nechaj nás tu chvíľu samých, chcem si s ujom o niečom prehovoriť!

Keď ostanú sami, Pišta si ustato sadne a obráti akosi zvlhnuté oči na priateľa. Badáť, deje sa čosi v jeho duši. Jeho hrdosť, tá je tam. Letí na hŕbu ako podťatý peň. Rehtor udivený čaká, čo bude, zabudnutá pieseň leží na klávesoch a vypäté struny chvejú sa ešte posledným zvukom.

— Kamarát, — pretrhne kovovým hlasom zamlknuté, tvrdé ticho, — prosím ťa o niečo.

— Nech sa ti páči, čím môžem poslúžiť, — nepoznáva učiteľ hrdého riaditeľa sporiteľne a stĺp miestneho spoločenstva.

— Zaspievaj mi a zahraj Sládkovičovu pieseň Hojže, Bože!

Prekvapený takou žiadosťou, zadíva sa na neho rehtor, čosi sa mu zachveje v duši, o chvíľu však prsty spočinú na klávesoch, prsia sa vypnú a prepychove zariadenou miestnosťou, kde sotvakedy znel slovenský hlas, zhučí akord za akordom a roznesú sa slová, ktoré keď kto raz počuje, nezabudne nikdy.

A Kálloy ich kedysi počul. Časy prešumely od tých čias nad jeho sivou hlavou, hádzaly na neho kvety i kamene. Okúsil zo všetkého, čo len výstredný spoločenský život mohol dať. Rozdával plnou hrstou svojim i nesvojim. Niekdy za pekný pohľad, niekdy za horúci bozk a doprial každému všetko, ale i sebe. Cítil, ako ho unáša obdiv, ako

mu žičí, ale i žiada do nekonečna. Vydolel to roky, roky. Napokon sa sosutilo všetko a zdá sa, niet viac kade ujsť, preto sa vracia k piesni, ktorú poznal v detstve, chce sa zachytiť do nej, do jej melódie, do jej slov, do jej vln. Hojže, Bože!

A klávesy zvučia, ako by hovorily k duši, ako by mu bily na sklamané, ubolené srdce. Pred zrakky stavajú sa mu osoby, ktoré hraly veľký zástoj v jeho živote, tratia sa jedna za druhou ako vyblednuté tiene, miznú v záhadných tónoch: Hojže, Bože, jak to bolí, keď sa junáč roztratí... Odnášajú po kuse z toho srdca, žena i deti, milenky i priatelia, a čo ostane z neho napokon? Čo zo slávy, čo z bohatstva, čo z prehýrených nocí, — všetko sa stráca, všetko ktosi zaberá, ako snopy z poľa, a rector spieva ďalej, až dušou otriasa, až na kostené klávesy, na pestré perzské koberce hrnie sa slza za slzou.

Hojže Bože, Bože drahý,
ber len — veď čože stratím?
Na ten svet som prišiel nahý
a nahý sa navrátim;
len sa potom neuchyľuj
pred ostatnou potrebou:
pomiluj, Bože, pomiluj,
keď ostanem sám s Tebou!

Slová zmĺkly, posledné akordy zasýpaly usedavý nárek ako hrobár prstou. Rector sa vzchopil a zlomeného obra priateľsky pohladil po sklesnutej hlave.

*

Večer toho istého dňa videli v Horovciach pána riaditeľa banky a predsedu školského kuratória nasadať na železnici. Tvár mal zblednutú, ale nikto

netušil, čo sa v jeho duši deje. Prítomným a známym na peróne zakýval rukou s ľahkým úsmevom na perách. Nad mestom visel tmavý mrak, ktorý sa mu zdal utekať za ním, i keď sa vlak pohol. Usmial sa i naň. Zaberal po krásnej hornatej doline, kamsi nadol, nadol, a ten čierny mrak všade za ním, ako by to bola čias dlhá, dlhočizná ruka, siahajúca po svojej obeti. Kálloy pochopil, tou obeťou mal byť on. Mal by však už skončiť? On, taký vážený, obdivovaný, všelijakou poctou zahrňovaný človek. Mal by sa poddať, keď dráha ešte taká ďaleká pred ním!

„Nie, nie,“ vzpäl sa v druhotriednom kupé znova, hrdo, odmerano, ako robieval v šťastnejšie časy. „Všetkému je spôsob, človek nesmie zúfať. Sú ešte ľudia! Pochopia ma a pomôžu!“

A ťažký dym rozsieval ohnivé iskry po kraji, ktorým sa už stmievalo.

Cesta sa mýňala, železničné svetlá sa chvely, vlak šiel vždy nadol, nadol, a čierny rozťahany oblak za ním ako smútočný závoj.

„Čo je to?“ všimol si ho Pišta báči. „Aké divné, ako Osud, ktorému ťažko ujsť.“ Kolesá dunely, so skalnatých vrchov spúšťaly sa na žirne roviny. Ráno zastaly v Bratislave. A večer, keď sa začaly bratislavské svetlá, našli ľudia niekoho na dunajskom brehu oproti propeleru s prestrelenou hlavou. Neušiel svojmu Osudu!

KAMENE

Keď Mikuláš Kolčan počal budovať svoju kariéru, nevedel hneď, na čo všetky svoje schopnosti sústrediť. Chlapci na gymnáziu sbierali známky, sbieral i on. Prišli na rad chrobáky a motýle, i on sa o to zaujímal. Potom starý Junker vzbudil záujem triedy o rastliny a kvety, odtlačali ich do pijavého papiera, a Mikuláš tiež. Ale jeho nepokojná povaha nezastala pri tom, mal chrobáky rád, i kvety a rastliny, ale čo len to, toho si môže kocikto nasbierať. On však chcel mať niečo, čo nemajú druhí. Zašiel si teda do hôr a sbieral kamene, také kvarcové kryštaly, fialové ametysty, rudy i zeminy. Opatril si galenit i pyrit a hodiny vedel sa prenáďať na lesklé kryštaly. Pomaly mal ich vo svojom ťažkom limbovom kufre celú kopu, od soľných kociek až po azbest.

— Ako to len odviečieš na stanicu, keď pôjdeš domov na prázdniny? — zavadila do neho domáca.

— Odviečiem, ako odviečiem, — odvrkol Mikuláš a pohládzaľ si kamene a lesklé kryštaly, ako doma kedysi zajačiky. — Všetci ľudia majú niečo radi, a ja mám kamene.

Keď zasvitly prázdniny a Mikuláš sa vrátil k rodičom, divil sa otec i mať, aký je len ťažký ten limbový kufor.

— Čo to máš tam, chlapče, že je to ťažké ako kapustný sud?

— No, mám tam sbierku, pozrite!

— Joj, Pane Bože, na čo ti len bude toľko skália a štrku? — užasli domáci.

— To sú kamene ako v košickom múzeu, — vysvetľoval študent povedome. — Len škoda, keď sa mi nepodarilo ulomiť z toho pekného pruhovaného achátu! Boli sme v Košiciach na výstave a ja to tam na dvore vidím, klátik ako odpílený z pňa a zakopaný proti vchodu do piesku. Ej, mať k pyritu, galenitu, ametystovým kryštalom a rudám ešte aj taký achát, to by mi už musel kdekto zazávidieť. Obzrel som sa, či ma nikto nevidí, našiel som poriadnu skalú, a prásk o achátový klát.

— Joj, a ťa nechytíli? — zbledla mať.

— To nie, ale skala sa rozprskla na kúsky a klátik sa ani nepohol. Škoda!

— Chlapče, chlapče, čo len z teba bude, — pozreli na seba otec i mať.

— Už len bude, čo bude, — odpovedal Mikuláš a ukladal svoje skvosty na povalu, kde pod pôltom slaniny spával i on.

Roky sa míňaly a zo žiaka stal sa dospelý študent, zo študenta zas človek, ktorý si vyzískal nárok na slušné spoločenské postavenie. Aj si ho opatril. Mal peknú rodinu, slušný byt a mnoho-mnoho kníh i časopisov. Stával sa človekom, známym svojou ambíciou v práci. Priateľov nemal, iba obdivovateľov alebo závistníkov. A nemali mu čo závidieť, platu mal, práve vyžiť, a okrem toho veľkú nehodu v živote. Zastaral sa do všeličoho a obyčajne, ak pršalo, vietor mu uchytil dáždňik. Ak išiel dakde za nejakým cieľom, najčastejšie verejným, na smiech čudákov, potkol sa neraz.

— Tak mu treba, — uškŕňali sa kolegovia, —

prečo chce byť inakší ako my, čo chce byť o hlavu vyšší, keď o to nikto nestojí!

Mikuláš zbadal len teraz, akými malichernými záujmami je svet pospájaný. Aká záhada je na tých ľudských tvárach a čo na dne ľudských duší.

— Eh, nič to, — sveril sa raz po krutých bojoch starému novinárovi Andrušovi, — život mne dá za pravdu, napokon verejnosť presvedčím!

— Mnoho zdaru, — usmial sa priateľ dobromyseľne. — Len v živote je mnoho nepredvídaného, napríklad — presvedčiť! Komu sa podarí, komu nie. I Pán Kristus, ako viete, musel prísť v plnosti času, a jednako ho ukrižovali. Myslíte, každý človek je človek?? Presvedčať, to nie je matematika, jedného získate, sto a tisíce získa ich bezprostredný záujem. Mne ide o pravdu, ale či nájsť spôsob donútiť ľudí, prijať ju! A to závisí od toho, kto ju hlása, najmenej.

Z tohto rozhovoru nadobudol Mikuláš všeličo. Prestal predne bojovať s vetrom, svoj demokratický náhľad o ľuďoch, že všetci nosia hlavy na väzoch, radikálne zmenil. I z toho, čo sa udalo v každodennom živote, videl, ako málo je ľudí a mnoho-mnoho živočíchov, vegetujúcich inštinktívne. Počítal si na prstoch, koľkí asi smrteľníci rozmýšľajú samostatne v jednom národe, a prišiel na smiešny výsledok. Začal chápať, aké to vetry previevajú spoločnosťou. Predstavilo sa mu pred oči tisíce veterných mlynov, točiacich sa, vŕzgajúcich podľa prúdov vetra napravo, či naľavo. Či nie je don Quijote, ktorý sa pustí s nimi v boj, a či nemusí obísť žalostne ako on!? Niet malých ľudí a niet veľkých, lebo všetko vynášajú na povrch akési záhadné vlny, alebo vrhajú do hĺbky. Ľudia sa rodia ako tvory a stávajú sa ľuďmi, ak prídu na povedomie svojej ľudskej dôstojnosti... na to prišiel Mikuláš a búrky života stávaly sa mu znesiteľnejšími.

Pracoval ako prv, podľa svojho najlepšieho presvedčenia, videl, čo je na zemi, i čo nad oblakmi, ale nechcel už presvedčiť všetkých. Utiahol sa so svojimi najbližšími do lesov a do hôr, nechcel už zavádzať nikomu.

— Beh sveta je malicherný a bláznivý — čo na tom meniť, vulgus vult decipi...

Ale i v tomto očakávaní sa sklamal. Ľudia, navyknutí na jeho smelú protimienku, hľadali ju a vyvolávali, čakali ako ozvenu v horách. Meno Mikuláša Kolčana potulovalo sa stále po novinách. Ľudia sa s ním preli, vyzdvihovali i podvracali jeho náhľady, hoc sa im i nikde neohlásil. Kolčan, zapustnutý už na odeve i brade, s úžasom videl, že sa nevystúpil z cesty nikomu, obdiv trvá, i závišť a zlosť, tieto dva večne hrmotiace mlynské kamene. Zpomiedzi nich sype sa pre neho horkastá múka.

— Čo je to s vami, človeče? — oslovil ho raz starý novinár pri istej príležitosti, ktorú si našiel sám. — Ste ako tôňa a zdáte sa starší ako ja!

— Hja, paripy života, priateľu, niekoho vynesú, niekto dostane sa im pod kopytá.

— Hovoril som vám, ale nedať sa, nedať, — kývne hosť šedivou hlavou. — Nikdy to nebolo horšie a nikdy lepšie na svete nebude! Patrí to k životu. Za vami je už kus poctivej práce, máte sa o čo oprieť, máte na čo poukázať, prečo ste žili!! A máte priateľov, ktorí vás spomínajú, lebo ste im dali niečo zo svojej duše. To musí stačiť. Stačilo iným, postačí i vám! A ak dovolíte, čím sa zapodievate teraz?

— Ledačím! — sklonil oči Mikuláš, ako by sa bál priznať. — Krátim si čas, ako viem. V krútnave života prišiel som na to, na čo som za svojej pohnutej púte myslel tak málo.

— Smiem vedieť, čo to je? — naklonil sa novinár zvedavo.

— Prečo nie, — usmial sa Kolčan už i pri pomyslienke na to. — Je to rodina, pane, rodina, žena, syn i dcéra. Človeka musí zbičovať život a pozná, ako máličko nájsť v tom širom svete. I vtedy, keď má úspechy, i keď sa stane slávnym, bohatým a mocným. Svet má záujmy. Za jeho darmi a nadšenými slovami tušiť vždy nastrčené kostnaté ruky, čakajúce na svoj obulus. V rodine, ak je dobre vychovaná, ostáva srdce srdcom, i keď už niet, kto by jej dal ten obulus, rozumiete mi, priateľu??

— Áno, áno, — prisvedčí tento, — ale odpusťte, nejde mi do hlavy, že by vám po toľkej tvrdej práci mohlo toto stačiť. Iste sa aj iným zamestnávate.

— Ak vás to zaujíma, poviem vám to, — vymkne sa Kolčan dôvernejšie. — Za detstva mal som náruživosť, vrátil som sa k nej. Zaujímal som sa dlhé roky o ľudí a ich boje, pracoval som za ich chlieb, budúcnosť i šťastie. Zazdalo sa mi, natiskam sa im zbytočne, oni majú rozumu dosť, i vôle na-dostač. Preto som odišiel. Teraz sbieram kamene. Nehľadte tak udiveno, kamene, pán môj, kamene, naše krásne hory majú ich dosť a ony nie sú mŕtve, žijú, pán môj, žijú. Ráčte, prosím, bližšie do mojej pracovne. — A uviedol hosta k obsažným skleným skriniam. — Pozrite, to je môj svet, tie ametysty a opále, galenit, pyrit, rudy železná, strieborná i zlatá až po biely azbest. To sú tie nerasty, ony žijú a rastú v skalinách a pod kôrou zeme.

— Pekné, pekné — prikyvoval priateľ, — ale odpusťte, kameň je kameň, a človek je človek. Nevráťte sa k ľuďom?

— Nie, — stisol plecami.

— Prečo? Ľudia by dnes už boli pozornejší k vám. Škoda by bolo zakopať vaše sily. Čaká vás ešte pekná budúcnosť. A tu čo?

— Pozrite, priateľu, — dotkne sa dôverne prstami jeho ťažkej ruky, — tu mám to najdrahšie, —

pokoj! Po rušnej púti človek zatúži po ňom ži-
velne. Tie kryštaly a rudy, konglomeráty a zeminy
mi ho nenarušia, hovoria ku mne vo dne i v noci,
keď by ľudia stratili reč; nehovoria o pomste a
skaze. Svedčia o večných zákonoch života, ktoré
sú zázračné a večné, a len práve ľudia ich nevedia
vystihnúť a rešpektovať!!

DRÁMA NA DOLINE

— Nechod' dnes na obchôdzku, Janko, — prehovárala mladá horárka ráno, ešte za tmy, svojho muža, vystrojeného prejsť sa po reviri. — Mám akési zlé tušenie. Celú noc som myslela na to. Ten Sváčík ti to neodpustí. Strelil si naňho, keď pytliačil — a on nezabúda. Počuj, i náš Janičko sa rozplakal! — Odhrnula mu perinku na postieľke, kde nariekal asi dvojročný chlapček. — Vidiš, ani on ťa nechce pustiť. Nechod'! Von navalilo snehu a slzne. Dolina má svoje spády, pošmykne sa ti noha, balvan sa pohne, naberieš snehu a sgúľaš sa ako hrom. Tak sa stalo i lanského roku o takomto čase, keď Mišo Plesnivec prišiel o život.

— Neboj sa, Žofka, nestane sa! Nejdem v takú chvíľu prvý raz. Obuv mám podkovanú. Belo sa ani nehne odo mňa, skaly a zákruty poznám ani svoju dlaň. Uspokoj sa a čakaj ma podvečer.

Janko Hrbol objal si mladú ženu, decko pobožkal — prehodil si pušku cez plece, hvizdol na kudlatého Bela a šiel. Ovíal ho ostrý hôrny vzduch a on, idúc pevným krokom, navykol na šero a ostrým zrakom ho prenikal. Vysoké svrčiny stály ako obrovskí vojaci, zamrznutí na stráži. Ťažký okyt presvecoval striebrom, čo sa odrážalo vždy jasnejšie. Na omrznutej bystrine ležaly rozváľané skaly,

ktoré kedysi shrmely s príkrych úbočí. Zdlávená pieseň živlov tupo znela pod nimi. Janko Hrbol odtláčať hore vodou ťažké okutie snehu a vylupoval sa so svojim čujným Belkom z rednúceho šera.

Skoro sa rozbrieždilo a oni zahli z grúňa hore potokom. Dolina otvorila mu pokladnice svojich krás a hladila ho svojim ostrým dychom. Utkvel bystrým zrakom na zasnežených hrebeňoch, zadíval sa na stúlenú horáreň, hlboko dolu, kde za omrznutými oknami vyzerajú jeho Žofka a drobný Janičko. Všetko to javilo sa už ako nepatrná hračka. Podobne hračkou i to, čo mu žena rozprávala.

„Čo sa nám môže stať,“ položil ruku na chladnú hlaveň pušky a významne pozrel na nespokojného druhu. „Dolina je naša a my sme svoji!“ Cítil závan tej neohraničenej voľnosti, ktorá zájde človeka len na horách.

Vtom Belo zaštekala a zpoza skál praskol výstrel z pušky.

„Sváčik!“ kmitlo hneď Hrbolovi a zdvihol hneď zbraň k lícu. Nestrelil, vedel, bolo by to i tak daromné. Tu čo krok, to pevnosť a pytlík, keď netrafil, ujde, ale v jeho duši obraznosť sa pohla. Slobodná a prázdna dolina zaplnila sa mu zosobnenou ľudskou zlosťou a túžbou po pomste. Je pravda, strelil nedávno na Sváčika, ale nemieril, nechcel si vziať ľudský život na svedomie, a tu, hľa — alebo ty mňa, alebo ja teba, taký je zákon divých hôr. Nemôžu si to ľudia lepšie usporiadať?

Od tejto chvíle zazdala sa Hrbolovi ohromná dolina akousi tesnou. Pozrel na slnko a ktosi mu ho clonil. Akýsi chlap, rozrastajúci sa do ohromných rozmerov. Nikdy ho nevidel, ale ponášal sa na Sváčika. Celkom také oceľové neľútostné šedivé oči. Tá istá dravosť okolo úst. Tak isto stisnutá vyhrážajúca sa ohromná päšť.

A keby aspoň bolo prečo, ale pre nič, za nič.

Kde sa len vzala v človeku tá neuhasiteľná túžba po krvi. Zdedil to ako posledné zbytky živočíšstva, či navykol na to a logicky hľadá svoju obeť. Veď Sváčika znal. Svojho času boli i dobrí kamaráti, a napokon dostali sa obaja pred pušky. Nikto by to nebol nikdy tušil.

Hrbol preložil nohu cez nohu a bral sa pozorne ďalej. Vrážal hlboké a očité stopy do vlhkého snehu. Kto by šiel za ním, našiel by ho ľahko. Veľká príšera, ktorú videl rozkročenú na doline, nehla sa s miesta. Akýsi zblúdený oblak hmly spúšťal sa s vrchov a dosahoval jej po kolená.

„Ľudská zlosť,“ pomyslel si Hrbol a snažil sa zmeniť smer. Ľad a sneh škrípaly mu pod nohami, ak sa čo odvalilo, rozgúľalo sa a naberalo vlhkého snehu na seba.

Panoráma na hľbokej doline zatiahla sa sivou hmlou ako nejakou oponou. Horár videl, tá riedka sivá hmota delí ho od ostatného sveta. Tým i od zákerného nepriateľa. Bolo mu voľnejšie, človek rád má osobitný svet, hocijako chatrný, len nech je oddelený od ostatného zlého kraja. Horár pohladil Belka, zadíval sa do jeho iskriacich očí. Niekedy je pes lepší ako človek, sto ráz lepší!! Ohliadol sa na dolinu, nevidel nič, len ľahunké, mliečne hmly sa rojily, stlaly pod nohy i nad hlavu, sotva videl na tri kroky pred seba. V taký čas najlepšie sadnúť na istom známom mieste a nehnúť sa. Ináč ľahko stratiť cestu i smer, čo je na divých skalách veľmi nebezpečné. Belo srazil skalu sám a tá počala sa váľať nadol, iba čečina čo ju pristavila. Obraznosť Hrbolova začala pracovať zas, zdalo sa mu, balvan sa nepristavil, ale letí nadol, nadol, strhá i druhé skaly, razí si cestu cez síhliaky a drúzga ich.

A dolu nad bystrinou učupená je tichá horáreň, — zahľadi sa Hrbol do hmly, ako by ju chcel pre-

vítať ostrým pohľadom, — v horárni chveje sa jeho Žofka s Janíčkom v náruči — iste sa trasie pri okne, tkvie uplakaným zrakom na sivých svrčinách a čaká, čaká.

„Nič zlého sa nestane, nič!“ uisťoval Hrbol sám seba, a zunujúc vyčkávať, vrhol sa smerom, v ktorý dôveroval. Postál a zas sa predieral ďalej húštim i trnám, cez skaliská a balvany. Hmla sa presýpala a zizelo mu v ušiach. Vedľa neho keroval Belko a štekal, ako by volal o pomoc. Gazda ho posmeľoval a svieral svoju pušku, ľahko sa mohlo stať, natrafia práve na Sváčika, ktorý v takomto čase iste nepôjde z hôr. Keby tak, odohrala by sa tragédia, aká sa neraz stáva v horách, jeden, alebo druhý... jeden, alebo druhý!! Zaplatil by, ktorý by zbadal prv.

Sokovia ani netušili, ako sa krútia na jednom mieste, niekoľko krokov, a mohli vraziť do seba. Dvaja ľudia, dve shrbené tône hotové medzi skalami, kde im ide o život obom rozraziť sa bleskom.

Nesrazili sa! Miesto toho vynorila sa Hrbolovi pred ustatým zrakom príšerná obrovitá postava, ktorá zastrela všetko, i dolinu, i okolie, a dívala sa na neho meravým pohľadom.

„Videl ju aj Sváčík?“

Videl, nevidel, ale v tú chvíľu odvalil ohromný kameň a pustil ho na dolinu. Nastal ohromný rachot a zem sa začala hýbať, balvan strhol celý rad iných, zapäl sa do ľadu a snehu a nezastaviteľne orol štiňlu mladinu. Neskôr všetko, čo sa mu postavilo do cesty.

Ozval sa pekelný smiech a Hrbol vedel, čo to znamená.

„Posledná pomsta,“ pomyslel si. Zbadal tieň, vystavený z hmly, v ňom poznával svojho prenasledovníka. Namieril, a bác, do vleklých zvukov ozveny vrazil sa výkrik a nastalo ticho.

Hrbol vedel, nestrelil nadarmo. Nepriateľstvo má svoj dravý inštinkt, i v najhustejších hmlách sa stretne. Pes zavýjajúc doviedol ho k umierajúcemu, bolo už pozde. Hmla sa zdvihla a rozhučaly sa vody so všetkých strán. Striebristá inovať topila sa na vetvách a kraj sa otváral. V okolitých bralách jaskyne zazívaly a otváraly sa bezzubé tlamy.

„Jedného z nás už zhlty,“ pomyslel si horár a spúšťal sa za Belkom nadol brázdou, vyoranou lavínou, pomedzi stromy. Čím viac sa blížil, srdce mu bilo ako zvon. Len teraz zbadal, stojí bezprostredne nad svojou horárňou, ale tá je celá. Niekoľko krokov od nej vrazila skalnatá pomora do ohromného braliska, zmenila smer a vrútila sa rovno do bystriny.

„Bude to zasa práce odpratať to všetko a uvoľniť cestu,“ meral Hrbol zdeseným zrakom hromady skália, balvanov a zdrúzganých pňov, belejúcich sa ako čiesi telo, posporil a svižným krokom ponáhľal sa k žene a k dieťaťu.

Našiel ich ustrašených, ale zdravých. Len vtedy si spomenul na svojho soka, ktorý ostal ležať v grúni, ako obeť večne zžieravej divej vášne ľudskej. Prišlo mu ho ľúto!

JAGOT LESA

— Pište, prosím, Nelka — píšte, budem vám diktovať: Comercial Bank of Europe, Regent street, London...

Stroj pod bielymi prstami zahrčal a kládol riadok za riadkom. Pracoval bezchybne, ako sa v Obchodnej banke musí pracovať. Slečna Nelly sa nezamýšľala a formovala anglické slová s podivnou ľahkosťou. Riaditeľ Dr. Jozef Sviták diktoval jej, ako by hrachom sypal, ako by mal len nejakú zvláštnu radosť, ak pohotovosť slečny vypovie. Sledoval jej pohyby, jej hladký účes, jej žiarivé oči, pohyblivé ani u gazely, vážnel a zas usmieval sa pritom. Iba raz zbadal, ako to dievčaťom trhlo. Ruky sa sklízly s rozbehaných klávesov, na chvíľku spočinuly v lone a oči zahľadely sa jej do diaľky.

— Čo to len tak trhlo vami, Nelka! — pozrel na ňu zpod veľkých okuliarov, — diktujem azda zle?

— Nie, pán doktor, — začervenala sa, ako by prichytená. — Prišlo mi niečo na um. Spomenula som si na poklad Londýna, na Tower, kde som bola predvlani s otcom.

— Azda na nejaké dobrodružstvo? — prestal riaditeľ diktovať a čistil si okuliare ružovou šatôčkou z kabátového vrečka.

— Nie, pán doktor, — zachvel sa jej hlas pri stretnutí s jeho dlhým pohľadom. — Videla som to ohromné anglické bohatstvo zlata a briliantov, rubínov a periel, trblietajúcich sa ako nebo, posiate hviezdami, zatúžila som so ženskou márnivosťou po niečom podobnom. Vtedy sme boli ešte bohatí a mohla som si dopriať všeličo. Môj nebohý otec nebol by mi vedel nič odoprieť. Od tých čias, ako viete, zmenilo sa všetko, ostaly sme s matkou vo veľkej biede a ja som sa stala vašou stenotypistkou.

— Poklady boli i budú, — pohodil doktor, ako by išlo o najprostunkejšiu vec. — Briliantov je na svete veľmi mnoho, len ich nevieme hneď rozpoznať a využiť ako treba.

Nelka pozrela naňho zvedavo, ako by nerozumela tomu. Hneď sa však prehŕňala v klávesoch a za diktátom sypaly sa vety monotónne ďalej.

— — — — —
Pred týmto rozhovorom slečna Nelly zakúsila už dobrú časť tvrdého života. Rodinný krach, kde sa naraz obráti všetko na prach a popol, nie je pre živé kvitnúce dievča maličkosťou.

Otec špekuloval na burze. Stratil všetko a napokon i život. Jeho pekný majetok rozobraly banky ako dom z karát. Drahé náradie z pohodlného bytu zmizlo a ostaly len dve zúfalé tváre a podobné hlavy, rozbolené do prasknutia.

— Čo počneme, Nelly, — zahľadela sa zlomená mať na dcéru bezradne. — Pomaly nás banka vypovie i z domu, — z nášho vlastného domu. Máš ešte briliantové colier, čo ti otec dal na osemnásť narodeniny.

— Ach, Bože, muselo to až k tomu prísť? — vrhla sa jej plačúca dcéra do náručia, — nieto nikoho, kto by nám pomohol?

— Niet, duša, — sbierala matka sily uchlácholiť ju. — Keď človeka stihne nešťastie, nemá viac

priateľov. Ľudia zabúdajú a miesto pomoci využijú dobrú príležitosť stiahnuť s neho, čo sa dá.

— To je hrozné, — zakvílila Nelly, a prehodiac si elegantný kabátik, pustila sa z domu, kam ju dvoje očí povedie. Išla trotoárom mesta a nebola si toho skoro vedomá. Nevidela nikoho, nepočula, len svoje sklúčené nešťastie a zhasínajúcu beznádej.

Zanechala hrdé domy, vyumelkované parky a pestrá divá príroda vzala ju do náručia. Zapadla do lesa, vonného, jedľového lesa. Nikto jej neukazoval cestu pomedzi borovice, smreký až po rozrastené kosodrevie. Mäkunký sivožltý mach volal ju odpočinúť si. Ona šla ďalej. Tajomné húšťavy snažily sa ju zadržať, šípky a trnie dodriapaly jej jemné, bielučké ruky. Ona šla ďalej, ako by utiecť pred svojím nesmiernym nešťastím, pred sosutým životom dvoch prítienených duší.

„Čo sa to len stalo? Muselo sa to všetko stať?“ rozhučalo sa jej to v mladej duši. A len blízke vodopády prekonalý tento divý hukot.

Zastala pod nimi a dívala sa na padajúce čistunké prúdy vôd, na ten hlboký zelenkastý vír pod ramenami brala, porastených žltučkých vrchoch a palmovitým rebričím.

Zdalo sa jej, že tie zelenkavé hĺbky volajú — volajú. Počula ich vášny hlas a uvažovala, pocho-pila, aké je to veľkolepé skryť sa do tohto skalnatého hrobu a nechať k sebe viac prístupu nikomu — nikomu. Tam v známom meste ako by všetky oči len na ňu hľadeli. Nehľadí na ňu nik, iba zaslzené oči jej matere a jej vlastná zlomená mladosť. Rozplakala sa ako decko a vody hučaly, ako by len chcely pohltiť zhublé telo. Spenený prúd padal na ostré skaliská a rozprskoval sa na podivné kryštaly, čo sa rozsvietily na slnku a zihraly farbami, ako i tie Neline slzy, čo sa sviezly do pekného kalicha

a uviazly na vetviciach voňavej kosodreviny.

Keď Nelly zdvihla oči, zelené ihličie ligotalo sa na okolí a na ostrých braliskách prepásala sa krásna sedemfarebná dúha.

„Ani v Toweri,“ spomenula si nešťastná Nelly. Načrela si do bielučkých dlani chladnej, čerstvej, priesvitnej vody, umyla smutné oči a porosila usušené telo. Dlho, dlho dívala sa na krásnu hru prírody, na klenotnicu našich tajomných hôr a vracala sa v duši sama k sebe. Odkiaľsi z hĺbky začula ťažké údery, zbadala, ako padá strom za stromom a žilnaté ruky odvážajú ich, ta nižšie, kde ich už čaká ľudská potreba. Shora zacvendžaly kosy a ženy v ohromných batohoch snášaly seno na ohnutých chrbtoch.

„Nájdem si prácu i ja!“ zablyslo dievčaťu v hlave a odvrátilo hlávku od zelenkavých, vábiacich vôd. „Svet je taký veľký a ja taká mladá!“

Vtedy už sadal súmrak na skalnatú dolinu, na stmelej oblohe rozsýpaly hviezdy svoje jagavé brilianty, hádzaly ich do lesklých vôd a sypaly na rozšumené, zamyslené jedlice.

„Čo si len pomyslí doma moja smutná mať?“ zakmitlo zpod hustých mihalníc. „Je noc. Či večne ostane? Nájde sa miesta na zemi ešte i pre nás, hoci sme všetko stratily? Ostane z briliantov, i keď je už moje collier azda predané?“

Vzpriamila sa a zahľadela pred seba. Len teraz pochopila, že je v hore a sama. Inokedy bola by umierala strachom, teraz sa nebála nikoho. Kráčala smelo v pevnom vedomí, skoro bude doma. Štíhle pniská jedlíc predišly jej ako píšťaly na organe. Pri ich pätách videla žiarivé oči svojej matere a počula v duchu pieseň — pravý žalm života. Doma sklúčená mať svietila ešte. Sedela pri stole nad otvorenou hrubou knihou a mala ruky složené ako k modlitbe.

— Kde si bola, Nelka? — spočinula na prišlej dlhým pohľadom. — Mala som strach o teba.

— Nič sa nestalo, našla som svoje zdravie, — objala ju dcérka a stierala jej prstami vyhráknúvšie slzy.

— Ale tvoje collier je už tam — predala som ho, aby sme mali na najpotrebnejšie.

— Dobre — kúpime si ho späť, — zdvihla zrak odhodlane. — Zajtra pôjdem si hľadať prácu!

A dve ubité duše utkvely na seba pohľadom. Oči ich skvely sa ako brilianty.

— — — — —

Nelly zašla do sprostredkovateľskej kancelárie. Našla tam čakať mnoho ľudí, a to ju posmelilo. Len sa skoro okúňala pre svoje elegantné šaty. Ostatné dámy, hľadajúce prácu, boly oblečené skromne, hodne skromnejšie. Prekračovala s nohy na nohu. Ohliadala sa pozorne okolo seba. Čítala z tváří vychádzajúcich, aká je tam úradovňa, až prišiel rad i na ňu.

— Čím vám môžem slúžiť? — zmeral si ju chladne úradník ostrým pohľadom, až jej srdce stislo.

— Zamestnanie hľadám. — Odvetila ticho, ako by sa bála, že ju pozná a vysmeje. — Prácu, akúkoľvek skromnú prácu!

— A čo viete, slečna? — všimol si tento hneď rozpakov elegantnej dámy. — Šaty nie sú tu ešte odporúčaním — viete variť, viete pestovať deti, alebo... — prešiel po shrnutom čele. — Viete reči? Mohli by ste byť spoločnicou nejakej staršej dáme, a keď to nie, ak máte svedectvá, mohli by ste niekam do úradu, — vykladal jej jedno za druhým na prstoch, kým Nelke nevyhráknú slzy, veľké, okrúhle a lesklé ako brilianty. — No, — neplačte! — Prišlo mu jej akosi ľúto. Vošiel do kontoáru, za

druhým úradníkom, prehrnul záznamy a o chvíľu vrátil sa s vyjasnenou tvárou. — Máme niečo pre vás. V tlačiarňi „Echo“ potrebujú nakladačku. Ak sa vám to hodí, môžete hneď nastúpiť.

Nelly pozrela na úradníka s vďakou. Ten len teraz zbadal, aké má krásne oči a hladkú štíhlu postavu.

— Nebude to niečo skvelé, ale stačí do času, — postúpil niekoľko krokov za odchádzajúcou. — Ale čosi by vás prosil — viete klepať na stroji? Ak nie, naučte sa, zide sa vám to. Reči, vravíte, viete, hodili by ste sa do nejakého veľkoobchodu alebo banky. Naučte sa.

— Naučím.

Nelly prijala ponúkané. Nastúpila svoje miesto v tlačiarňi a ukladala noviny akéhosi obrázkového časopisu, ktoré stroj vytlačil, složil i postrihal. Práca nebola ťažká, len dosť jednotvárna. Nelly mala z nej radosť. Skúsila, že jej elegantný odev len prekáža a obliekla si prostunké šaty, ako mali jej družky. Na konci týždňa priniesla matke zárobok a s jasavým pohľadom vzala jej hlavu do náručia.

— Pozri, mama, čo som si zarobila, — a rozplakaly sa obe.

Večerom chodila Nelka učiť sa písať na stroji, onedlho už sa jej prehýbal pod prstami a ona sa mohla obzrieť o iné, vhodnejšie miesto. Tak sa dostala šťastnou náhodou do Obchodnej banky, kde so svojimi rečovými znalosťami stala sa skoro väženou a napokon i pravou rukou jedného z riaditeľov, doktora Svitáka. Ten jej diktoval listy, adresované na všetky strany pred morom i za more, nemecky, francúzsky i anglicky, a žasol, ako jej to perfektne šlo. Pritom nezabudol utkvieť zrakom na jej pekných, výrazných očiach a pohladil jej štíhlu,

hybkú postavu, ako i teraz, keď stroj vyhrkotal prípis do Londona na Regen street.

— Dovoľte, Nelly, — pohladil ju nežno po ruke, — ale bez vás by sme si už ozaj neporadili.

— A ja mám práve v úmysle ísť ďalej, — zachvelo sa jej čosi v hrdle.

— Kde, čo? — skočil od stola riaditeľ, — len nemyslíte naozaj. Nevyhovuje vám náš ústav?

— Vyhovuje, — bráni sa ona tomu, ako kto nechce všetko vyjaviť. — Ale, viete, umienila som si, kým som mladá a zdravá, do Ameriky. Mám tam známych, čo mi pomôžu, a mám istý sľub, čo chcem splniť.

— A to je?

— Pán riaditeľ, viete o smutnom páde našej rodiny. Stratili sme všetko smrťou otcovou, — sklopila zvlhnuté veľké oči. — Moja matka musela predať i briliantové collier, ktoré mi otec daroval, keď som mala osemnásť rokov. Sľúbila som ho kúpiť späť, preto musím do Ameriky. Naučila som sa pracovať a verím v seba i v možnosti nového sveta. Odpusťte mi, pôjdem.

— Nepôjdete, Nelly, — vzpriamil sa riaditeľ rezolútne. — Ostaňte aspoň do konca tohto mesiaca. Potom si spravte, ako uznáte za dobré.

Dni sa mínaly a Nelly sa chystala za more. Sviták sa stával čo deň tajomnejším. Istého rána, keď Nelly vošla do jeho pracovne, siahol do vertheimky a vyňal z nej skvostnú kazetu.

— Pozrite toto, — podal jej skvost a ruky sa mu zachvely.

Nelly ju otvorila, a dobre že sa jej všetko nevysypalo na zem.

— Jój, briliantové collier, — užasla stenotypistka na hýrivom lesku, ktorý jej nebol neznámy. — Kde ste ho dostali?

— V obchode, kde ho predala vaša matka.

— A pre koho? — hmýrilo sa jej v očiach, ktoré niekoľko ráz pretrela ružovými prstami.

— Pre vás, Nelka — pre vás, — pristúpil k nej bližšie a lapil ju za ruku. — Pre teba, aby si nešla za more a nestratil náš ústav ani ja tvoje veľké schopnosti. Vezmem si ťa a budeme ďalej pracovať spolu.

Nelly sa sosypala do jeho náručia. Nastalo ticho, blažené ticho. Ranné slnko rozsýpalo sa v tisícorkách nádherných farbách na pekne brúsenom kryštalovom ťažidle, uloženom na širokom riaditeľskom stole.

Spomínali na to neraz. Najmä keď Nelly obdarila muža troma peknými deťmi. Maly oči veľké a lesklé ako brilanty. Rozsievaly okolo seba šťastie a radosť, rástly ani z vody. Rodina Svitákovie vychodila často do hôr, pred rozpenené vodopády so starou matkou, kde mamička kedysi hľadala smrť a našla cestu k životu. Tu sa pokochali v lete, keď sa zatrblietala rosa na kvietí a ihličnatých vetvách, ale i v zime, keď vody zamrzly a inovať postriebrila kosodrevie na miliardách brilantov, ktoré nezatieni nič, nič na svete, ani vrátené collier, ani anglický poklad v Toweri. Taký je jagot lesa a jeho lesk v tisícorkách farbách odráža sa v duši.

TAJOMSTVO PÁNA MORTONA

Redaktor Ján Morton patril medzi ľuďmi, ktorým nedožičilo nebo ostať tuctovým človekom. Už od detstva javily sa uňho všelijaké vlastnosti a vždy sa našiel niekto, komu zavadzaly. Všetci jeho kamaráti mali rovné uši, jemu jedno bolo vyššie ako druhé. Keď išli zo školy, ostatné deti snažily sa ísť rovno ako vrabce po vychodenej ceste. Morton ponavštevoval cestou všetky kúty, našiel každú barinu, obzrel si Cigánov i komediantov, keď sa vrátil domov, obyčajne vždy s voľajakým defektom, alebo na šatách, alebo na sebe. Hovoril málo, ale viac zazeral, ako by sa chcel pustiť so všetkým za pasy. Aj sa púšťal do kdekoho, pričom, pravda, mal šťastie i nešťastie. Ľudia vedeli, že sa učí dobre, keď sa však čo zlé stalo, — padla hus, alebo sa zažal stoh od blesku, prvé podozrenie bolo vždy na Mortonovi, on si to odniesol právom, či neprávom. Takto hneď v detskom veku skúsil, aká je ľudská spravodlivosť. Keď odrástol, skúsil to viac. Navštevoval školy nielen začiatkové, ale i vysoké. Hral s ambíciou futbal, závodil v štúdiu a počali mu veštiť peknú budúcnosť. Chcel byť kňazom, inžinierom i lekárom, napokon sa dostal do redakcie veľkého denníka, kde mu sverili písať fejtóny.

Morton robil to svedomite. Kreslil minulosť i prí-

tomnosť v podarených obrazoch, až to budilo pozornosť. Hlavný redaktor pocítil to hneď na počte odberateľov a povýšil Mortonovi plat, o toľko znásobil i ambíciu mladého človeka, i jeho odvalu, kdekoľho a kdečo bral na svoje ostré pero. Predtým dosť bezvýznamný časopis stával sa stredom výpadov nespokojných, ale záujemcov, ktorí sa zdali mať z papierových búrok dokonalú radosť.

— Morton . . . Morton . . . Ján Morton, — zjavovalo sa vždy častejšie na stolcoch. — Čo len ten človek chce, kam ten človek mieri?

Zprvu byly len fejtóny, básničky, neskôr i úvahy a úvodné články dostaly sa do tlače. Smelé články, ktoré nehľadajú priateľa, ba robily dojem, že má pisateľ akúsi nenormálnu túžbu rozhádzať si okolo seba i svojich chleboďarcov, partaj, redakciu a celý-celučký svet.

— Čo to len ten Morton myslí? — hovorili si novinári medzi sebou. — Chytá sa raz do toho, raz do onoho. Raz fejtón, raz verš, raz úvahy. Tu šport, tu národné hospodárstvo, a hneď politika. Ešte by mal rébusy a križovky zostavovať, — hovorili si ľudia od pera medzi sebou, keď tam Mortona nebolo. Jedni ho, pravda, i tu bránili, druhí trhali, čo vyšlo z jeho ruky, a hádzali do koša na papier.

— Ej! Je to fejtonista, — poznamená zvysoka buclatý pán, vyfúknuc modravý dym z fajočky. — Ten sa na poriadnu úvahu jakživ nezmôže.

— A jednak robia — rozruch pre jeho smelé postrehy spoločenského života, — blysnú veľké okuliare v čiernom s ostrého nosa.

— Rozruch — rozruch! Hod' na hlavnej triede poriadnu skalu do výkladu, spraviš i poriadny rozruch a dostaneš sa i do novín.

— Možno i do basy, — hodí ktosi na smiech uštipačnú poznámku.

— A tie jeho verše, — pokračuje sa ďalej v analýze.

— Čítajú sa všade, hovorí sa — vplývajú i na masy.

— Ale sú prázdne ako vyzobaný hlas, — nahne plešivý hlavu nakrivo. — Predstavy hostov nepohnú ani francúzska farebnosť reči, ani ruská obsažnosť a revolučnosť. Škoda veru miesta, kde ju vytlačia. Tak sa písalo asi pred sto rokmi.

— A Rafael zaujímave maľoval pred niekoľko sto.

Takto sa to popresýpa. Všetko, čo vyšlo z Mortonovho mlyna. Oстане napokon len pozadná múka — zo všetkých chatrných snažení tohto človeka, ktorý už od časov nevysvetliteľným spôsobom rozrušuje stojaté hladiny.

Tento rozruch dostúpil však skoro na vrchol. Redaktor Ján Morton počal vydávať knihu za knihou, ako by len sypal. Jeho diela zjavily sa vo výkladoch kníhkupectiev, písalo sa o nich s chválou i s hanou. Záujem o pisateľa vzrastal so dňa na deň, hovorilo sa, že sa osamostatní a nechá redakciu so všetkými jej klebetami plávať.

Čo by aj nie? Dôchodky mu rastú i bez toho. Veľkopodnik Fortúna vyvolil ho vraj do správnej rady. I jeho politické konexie rastú. Uvidíte, čo z Janka Mortona ešte môže byť.

Ľudia hádali ten to, ten zas iné. Azda nejaká výhodná ženba, azda iná kariéra, ktorou by ešte zdvihol svoj osobný vplyv a položil bol po svojom zdarnom snažení.

— Čo ten človek môže ešte chcieť? — hádali blízki i ďalekí prajne i so závisťou.

Keď sa mu to dostalo k sluchu, trpkosť sa usmial a nechal ich stopovať ďalej. Videl, všímajú si ho veľmi bedlivo, ale k jeho najtajnejšej túžbe nevedia sa sblížiť. Vydáva ďalej svoje knihy, píše

mnoho o svojich náhladoch, prednášal i rečnil. Úškrnov a posmeškov ubúdalo. Ľudia prestali krútiť hlavami a povstal celý káder okolo neho.

— Chcel by vedieť, za čím sa ženie tento človek?
— sišlo na um komusi v spoločnosti.

— Za slávou, za mamonou, — ozval sa iný, — ako všetci.

— Veď to všetko má. Načo by mu to bolo? Musí ho hnať niečo iné. Nejaká márnivosť. Neupokojená ctibažnosť a podobné.

Od tohto času venovali mu pozornosť s tejto tajomnej stránky. Nie div! O každom verejnom činiteľovi vedelo sa určite, čomu žije. Čo je hybnou silou jeho snáh a túžob. Za čím im duša piští a srdce umiera. Iba ten podivný Morton — samé protirečenie. Vynoruje sa, rastie, a ako by mu ani nešlo o to, nehľadá priateľov a všade sa o ňom hovorí, o jeho zásadách, o jeho prednáškach, o jeho knihách, nehľadá peniaze — samy ho nájdu. Alebo je taký skromný, aby rástol z márností sveta tohto?

Vyhral veľkú literárnu cenu. Najintímnejší z jeho priateľov prišli sa s ním potešiť. Prijal ich vo svojom skromnom byte na predmestí a počastoval, ako sa svedčí.

— Tešíme sa spolu s tebou, Janičko, — zapíjajú si prítomní čerstvo nakrájanú šunku dobrým silným vínom. — Dúfame, tešíš sa i ty peknému úspechu, Všade sa píše o tvojej knihe. Z výkladov volá na mimoidúcich a rozpredáva sa. Všímajú si to pozorne i tvoji protivníci a zaznávatelia. Teraz by mali dostať žltáčku. Dost' sa ťa naničili, ale každá poctivá práca napokon nájde uznanie. Dokázal si najviac zpomedzi nás. — Ale, ale, — zadíval sa trpkó Janko na prítomných. — Keby ste poznali, aká bláznivosť ma láka od mala, zdržanlivejšie by ste hovorili.

— A čo-čo? — naklonia sa kamaráti ešte dôvernejšie. — Je to niečo nedosiahnuteľného?

— Je, — sklonil Morton ustato hlavu, kde na tmavých vlasoch presvital už sypký mráz. — Je to bláznovstvo, čím viac myslím na to, tým sa mi hlbšie vnorí v myseľ a zatína ostré drapy v moju nepokojnú dušu. Zvedaví ste, čo to môže byť? Čo nedá pokoja človeku, ktorý naoko nemá si čo zažiadať, aby sa mu nevyplnilo, a pozrite, ako málo-máličko je toho, čo môže dosiahnuť. Pripomenuli ste mi odmenené dielo. Ale načo sa píšu diela? Načo knihy, načo sa píšú články a hovoria prednášky? Azda preto, urobiť človeka bohatým a slávnym, bolo by to málo a veľmi malicherným, opravdivý spisovateľ a mysliteľ chce viac. Musí chcieť viac, zvládať a opanovať mysle svojich vrstovníkov, i svojich priateľov. Je v tom čosi zo športu vyniknúť a zvíťaziť všade. A takto hľadel som na svoju úlohu oddávna, i na našu neústupnú verejnosť. Nechcel som jej darov, ani výhod, neľahal jej kariéru a vyznamenaní, chcel som ju donútiť rozmýšľať mojou hlavou a slúžiť jej týmto spôsobom.

— Preto som robil všetko to, čo som len podujal!!

Nastalo ticho, aké mrazí. Všetky oči utkvely na pohľade Jána Mortona s netajenou sústrasťou. Napokon ozval sa najsmelší z gratulantov.

— A preto ti to, Janíčko, naša verejnosť jakživ neodpustí.

TÚŽBA NAJTUHŠIA

Rexovci boli rodina, ktorej sa na okolí závidelo. Mladý advokát Dr. Ján Rexa pekný majetok zdedil i vyženil. Deti mal dve, Janka a Aničku — pekné ani obrázok. Chlapca počerného, ženúceho dohora ani šašina, dievčatko švitorivú babuľku so zlatou kučeravou hlavičkou, ako by vypadla materi z oka. Nechýbalo vtedy nič. Advokatória išla dobre. Ľudia sa hádali, naťahovali ako od nepamäti — majetku pribúdalo. Mladá pani chodila často do kúpeľov. Zachovala si čistú pleť a hybkú postavu. Jej muž zas rád vychodil do cudziny, poznať svet, a zo svojich ciest vždy priniesol pekné dary pre ňu i pre deti.

— Tým už ozaj nechýba — už iba vtáacie mlieko, — ohliadali sa ľudia na nový pekný dom, čo si Rexovci práve vystavili v priestrannej záhrade. — A keby už mali aspoň dosť, — narážali na novú advokátsku kanceláriu, keď sa nedávno stal poslancom.

— Na dosť mnoho načim, — bolo čuť poznámky.

Ľudia mnoho zjedia očami. Nerobili by to, keby lepšie poznali život. Ten nedaruje nikomu, nedaroval ani rodine rexovskej. Keď boli majetkove na vrchole a mali všetkého prebytkom, pani Amália

Rexová len zbadá istého dňa nepatrnú vyrážku na mužovej tvári.

— Čo to máš pod okom, Janko? Akú škodu, — upozorní ho hneď starostlivo.

— Nič, — odvetí ľahostajne, prejdúc si dlaňou po tvári. — Zdá sa mi, uštiplo ma čosi, či sa mi len vyhodilo! Veď to zmizne, — uspokojoval ženu, ktorá sama mala sklon k hypochondrii, namýšľať si z malých znakov na veľké veci.

Žena zmĺkla, ale vyrážka pod okom nezmizla. Mesiac za mesiacom rozkladala pokožku — prehlbovala sa.

Advokát Rexa počal chodiť po lekároch, a to bol prvý mrak na jasnom nebi jeho rodiny. Nevedel dotiaľ, čo je nemoc. Nevedel, koľko nerestí skrýva sa pod jasavou pozlátkou v meste a na celom širom svete. Ľudia si žili bezstarostne, chvatom využívali darov dňa mladosti, bohatstva, výhod. Využíval i on so svojimi. Nikto nemal drahších šiat ako jeho žena, nikto lepšie opatrených a chovaných detí ako ona. Pri všetkej závesti nikto nemal toľko priateľov ako mladý pán poslanec, pred ktorým sa ešte — len otvárala budúcnosť. Čo si toho nasnili so ženou, čo všetko napredkladali, ako si zariadia dom s anglickou eleganciou, ako si zariadia záhradu, plnú prastarých stromov. Ako časť roka prežijú doma, časť v hlavnom meste alebo na mori. Veľké plány stavala bujná obraznosť v takých nádherných farbách! A keby človek vedel byť len deň pánom svojho života, boly by sa iste uskutočnily. Keď tu taká vyrážka pod okom advokáta, a pokazilo sa všetko.

Obrátil sa k miestnym lekárom o radu. Tí skúmali, predpisovali. Vyrážka pod okom sa len šírila, vjedala do tela a vyvolávala bolesť. Zašiel i na hlavnomestskú kliniku. Lekári venovali sa mu

s ochotou, nielen ako poslancovi a bohatému človeku, ale s akousi dravou ambíciou pomôcť mu. Zvedavý bol na diagnózu. — Carcis! — znelo s tajomnou maznavosťou okolo neho, ani v blízkosti tigra na púšti, alebo hádam okuliarnika indickej džungle, s hrôzou pochopil, že má raka, a v tú chvíľu celá stavba jeho krásneho života sosutíla sa na hŕbu. Pomyslel si na ženu, na jej hladkú, bezstarostnú tvár, na živé odrastené deti a — zaplakal. Pomyslel na vábnu kariéru, na dom, zariadený s anglickým komfortom, na šumiace staré lipy okolo neho, a zaľahol mu na dušu smútok ako mrak na hory. Iba keď mu prišlo na um jeho ohromné bohatstvo — rozjasnilo sa mu v očiach.

„Ech, čo by tratil nádej,“ posmeľoval sám seba. „Rozum rodí sa i inde. Pôjdem do cudziny a pomôžem si.“

To isté radila mu žena Amálka, to isté i dorastajúce deti, ktoré tušily, že nemôže byť s ním dobre, keď ostáva tu v tomto dome toľkých nemocných. Medzi mníškami, ktoré chodia nehlučne s toľkou odovzdanosťou za zamýšľavými pánmi v bielych plášťoch.

— Chod', muž môj, chod', — ponúkal ho rozochvený hlas jeho Amálky. — Čo tam necháš polovicu majetku, a hoci celý — len sa nám zdravý vráť.

— Chod', otecko, chod', — žobronily za matkou i deti, Janík i Anička. — My budeme doma gazdovať a modliť sa za teba.

Pri týchto slovách nevedel sa chorý zdržať, objal ženu i deti a schytil sa na d'alekú cestu. Vedel už, podujíma sa na ťažkú úlohu. Informoval sa, že hľadá zdravie tam, kam sa obracajú oči šireho usúženého sveta. Vedel o zákernosti nemoci, na ňu sú vypísané miliónové odmeny veľkých inšti-

tútov ako na nebezpečného dravca — zdolať ho, ale v duši jeho zablysla sa nádej ako rozsypaný, farbistý diamant v hranatom štrku.

— Idem! — Pohladil ešte ženu i deti a šiel.

— — — — —
Cestoval rovno do Paríža a pobudol tam dobrý čas. Vyhľadal najslovutnejších lekárov a tí zas robili, čo bolo ľudsky možné. Liečili ranu najmodernejším ožarovaním.

Tá počala i schnúť a on v nádeji vrátil sa za svojimi. Našiel ich v zlom. Od jeho odchodu ako by sa rozsypalo vrece nešťastia na panský dom v záhrade pod šumiacimi lipami. Bielučká Anička v nestreženej chvíli padla do rybníka a zavrela pekné oči na večnosť. Janko skočil s výby pri kúpaní v rieke boso na rozvalenú, čerstvú prst' a skántril ho tetanus. Rozžialená mladá mať stratila sviežosť svojej krásnej pleti, uvädla do nepoznania, ako kytica, ktorú už týždne zabudli poliať.

— Hrozné! — lapil sa nešťastný otec za hlavu, keď mu povedali o tom. — Čo som vykonal zlého, keď ma osud kára ako toho Jóba, a keby bol už tomu koniec! — Objal bledú ženu, chvejúcu sa ani pavučinka, a zaplakal.

Služobníctvo na prstoch chodilo po dome, ktorý z miesta radosti zmenil sa na kryptu, moknúcu slzami. Košaté lipy vonku rozstonaly sa žiaľom a roznariekaly. Ľudia, ktorí hľadeli prv na pekný dom s netajenou závišťou, teraz, keď mohli, vyhli mu radšej, nech sa ich nešťastie nechytí.

Nie div! Ako sa to sypal zdar, ani blýskavé zlaté mince z rozviazaného vreca. Tak sa teraz dial pravý opak nezastaviteľný.

Nadišiel deň, ktorý polámal okná i posledné kvety. Pekná Amálka uvädla a odobrala sa za svojimi deťmi. Rana pod okom Rexovým otvorila

sa znova. Najprv nedbal o to, ved' už stratil skoro všetko okrem toho biedneho života! Ale prišla bolesť páľčivá a tvrdá. Ľudia radili mu miesto Paríža Berlín alebo Viedeň.

Váhal.

— Čo odkladáš? — dovrávali mu priatelia. — Si ešte dosť mladý — zachráň sa — verejnosť ťa potrebuje.

— Ale mňa? — spočinul na nich dlhým bolestným pohľadom. — Načo by bol ešte komu? Deti som stratil, ženu som stratil, čo mám, rozkladá sa všetko ako voda na rieči. Komu ja môžem byť potrebný ešte?

— I nám, Janko — i nám! — hľadely naňho kamarátske oči so sústrasťou. — Ale i sebe!! Umierať je ťažko, i keď človek mnoho stratil, ťažko je odtrhať sa od života, i keď niet v ňom lúča svetiel. Je to tajomná sila v nás — nemožno ju obísť, nemožno poprieť — ozve sa, hoci by sme nechceli.

Zlomený Rexa dal sa presvedčiť, navštívil Berlín i Viedeň. Na klinikách strávil dlhý čas. Podrobil sa všetkému, čo radili. Dal sa informovať o každej zvesti. Ako sa dari boj proti zákernej nemoci, ktorá sa chytila i jeho ako kliešť. Čakal a trpel. Lekári a biele ošetrovatelky hľadely naňho so sústrasťou. Pliaga mu rozožierala tvár a vnikala mu do mozgu.

— Radšej sto ráz smrť než takéto muky! — precedil raz cez zaťaté zuby pred svojim duchovným.

— Nezúfať, priateľko! — sbieral tento všetky sily potešiť ho. — Všetkému sa napokon uľaví.

— Len kedy — kedy?

— Spoľahnite sa na toho, ktorý nám život dal — nedočkavosťou si nepomôžeme.

Konečne bolo všetkým dosť toľkého utrpenia. I mníškam, ktoré sa v kaplnke modlili za nemoc-

ného, aby ho Pán Boh vzal. I lekárom, ktorí si všimali tohto hrozného boja o život a cítili svoju bezmocnosť. Návštevníci hľadeli na nemocného beznádejne, ako z tej ubolenej hlavy tratia sa všetky myšlienky a horia v plameni múk.

— Nedajte sa mi trápiť ďalej, — prosil lekárov.

— Slabý je už, ani hmla. Nemá viac čo čakať od života — uľavte mu nejak.

— Človek má právo na svoj život do posledného dychu, — pozrel chladno muž vedy a povinnosti cez lesklé okuliare.

Zato nebol z kameňa ani on. Predpísal nešťastnému morfium najsilnejšej koncentrácie. Mladá mniška priniesla fľašôčku tekutiny. Položila na stolík chorému a vedľa niečo vody do pohára.

— Tak, prosím, — nahol sa primár k beznádejnému pacientovi a s prísnyim pohľadom ukázal na sklenicu, — ak sa ozvú bolesti, kvapnite si z lieku do vody, ale len päť kvapiek — šiestu nie, lebo by ste usnuli naveky.

Prítomní odišli, ostala len mniška, ktorá odovzdane do vôle božej mrvila ruženec. Vyrušil ju bolestný ston. Skočila k nemocnému, keď sa chytal sklenky s liekom.

— Ja si sám, sestra — sám! — lapil sa krčovite utišujúceho lieku v obave, aby mu nekvapla viac, než slobodno. V tú chvíľu zabudol na všetky pohromy — na stratu pekných detí, mladej ženy, veľkého majetku i kariéry. Zabudol na svoju zo-hyzenú tvár, na neznesiteľné muky, ktoré mu ohnivým nebožiecom vrtaly v hlave, na všetko... Všetko zabudol! V duchu videl len slabo žiariacu iskierku svojho života, iba tú videl a počítal nahlas: — Jedna... dve... tri... štyri... päť... — a dosť — složil sklenku. Ešte si ju raz vzal, pozrel, či neprelial. Ale nie — tekutiny ešte ostalo. Spokojne potriasol pohár a prevalil na hlavu.

Bolesti sa utíšily a on nevstal viacej. Skončil svoju krížovú cestu — ticho, uspokojene. Keď mníška vyprávala o jeho posledných chvíľach, lekári smutne sklonili hlavy. V údive nad ľudskou bezmocnosťou a nad húževnatosťou túžby — žiť.

— Takí sme všetci, — pohodil primár skepticky a vzdialil sa s kolegami v bielych plášťoch za inou povinnosťou.

VIKTORKA

V dlhom kolisavom šáší zašumelo, zelenkavú hladinu pokryly vlásky. Krivé vrby a vystreté jelše nazeraly do zrkadla. Videly v ňom modrastú oblohu a tu i tu striebristé šupy rýb, ako sa prevaľovali. Zabudnuté ticho kúpalo sa v hĺbinách, z nich zatrepaly krídlami divé kačky a letely jedna za druhou, niekoľko sto metrov spustiť sa a spočínúť zas vo svojom neobmedzenom kráľovstve.

I bezodné močiare majú svoje neopísateľné kúzlo, svoju pestrú a záhadnú ríšu, v ktorej sa hodno prizrieť ráno i večer. Keď sa vodné kvety rozsypú a zažnú zore na východe a či na západe, nieto štetca, ktorý by vedel verne zachytiť hýrivosť farieb, rozviatych na tíšine. Rybári a lovci opustia vďačne kamenné ulice prachom zasadených miest, paláce, divadlá či bary a idú za korisťou. Do tajomných kútov na Laborci, ktorý sa rozlieva širokoďaleko. Zájdu sa pokochať krásou leknínov, ktoré sa rozrastajú na zelených vodách, zakrývajú ich sýtymi listami, a biele lupene prekrásnych ruží so svitom sa otvárajú, na mrku zas sa zatvárajú. Vykonnajú svoju povinnosť zdobiť časť sveta, kde by už nikto nečakal krásy, a idú spať.

Práve dobrodili sa traja lovci vo vysokých čižmách na pokraj lesa k neveľkej chalupe. V ruksa-

koch niesli niekoľko divých kačíc a slúk, ktoré tu v celých kŕdľoch poletujú. Ustatosť odrážala sa im na tvári, ledva vliekli nohy za sebou. Traja čujní psi, nevelkí, krátkej srsti, behali okolo a ňuchali. Na práhu chalupy sedelo prosté, ale nápadne pekné dievča boso a učudované utkvelo veľkými očami na neznámych.

— Kade cesta do valalu? — spytovali sa jej a rozhliadali sa nedočkave po zamlknutom kraji, nad ktorým žiarivý deň obracal sa na sivý popol.

— Tadeto nech sa páči, — pobehla k nim v krátkej sukienke, vzpriamila sa ako osika a vzpála okrúhlu bielu ruku do rastúcej noci. — Za dve hodiny, ak sa poponáhľate, môžete byť v dedine, odtiaľ do mesta nie je už ďaleko. Ja vás trochu odprevadím. — Lovci hľadeli na dievča a mrkli i na seba. O takej krásnej divej kačičke nesnilo sa im. Stretli ju, kde by ju nikto nebol čakal. V chalupe, nachýlenej na jednu stranu, a v hĺbinách ohromného močiara, kde, zdá sa, život a jeho pôvaby už sú pri konci.

— Tade chod'te, potom tadeto, — osievala sa jej krátka sukňa okolo bielych nôh, veľké oči sa smialy.

— Ale, dievčatko, čo ty tu robíš v takomto zapadnutom kúte? — obzeral si ju z lovcov najmladší, ktorého ostatní Janym menovali.

— Žijeme tu cez leto s otcom i s matkou. Ja si robim svoje, otec chodí za zverou. Na jeseň vrátim sa do valalu, — odpovie dievča.

— A ako ťa menujú? — prizrel sa jej Jany do tmavých, žihavých očí.

Vtom sa však už niesol hlas od chalupy zpo- medzi stemnených vrbín a jelší.

— Viktorka . . . Viktorka!

— Už id-e-m! — Priložila si dlane k ústam a zavolala iste ustaranej materi, ktorá nerada videla zmiznúť dcéru s cudzími pánmi.

— Tak už viete. — usmiala sa Janymu i ostatným. — Menujú ma Viktorka.

— A šla by si s nami? Škoda ťa tu kvitnúť, kde ťa nikto nevidí.

— Kto ma chce vidieť, príde, — zakývala rúčkou, zavracajúc psov, ktorí vyskakovali okolo nej. —

— Ale teraz už musím — dobrú noc.

Zmizla ako zjavenie za vrbinou a jelšami. Brillianty hviezd a zlatý veľký mesiac kúpaly sa v močiari. Ukláňavá šašina tajomne šumela nad záhadami zabudnutého života.

— Kde ty chodíš? — kárala ju starostlivá mať.

— Pozri, ani otca ešte niet doma, nevieš, čo sú páni — to sú lovci nielen na sluky a kačky, ale na všetko. Vieš?

— Ved' som tu a nič sa mi nestalo, — uspokojovala mater a siahla pri slabom petrolejovom svetle za svojim vyšívaním. Jej myseľ putovala však za podivnými lovcami — nestalo sa to prvý raz, že si jej, chudobnej dievky, všimli boli takí páni, ale ten Jany — ten Jany. Badala i vo tme jeho žeravé oči a nevedela sa ho striasť.

Márne vyšla von zadívať sa na iskry hviezd, ktoré sa odrážaly od vôd, i na mesiac, čo si rozčesával zlaté vlasy. Márne si rukou trela čelo a zaháňala videnie. Videla ho v šere, ako sa usmieva na ňu, ako ju vábi do mesta, kde by nebola skrytá ľudským očiam.

Konečne ozval sa otec. Priniesol dve krásne lišky, preto bol tak dlho. Ukazoval jej ich, vystieral ich na stôl v celej dĺžke. Obzrela si ich i s materou, žasla nad korisťou a zabudla na Janynho na chvíľu.

*

Teplá letná noc v močiari má tiež svoju moc i kúzlo. Tie tajomné hĺbky a rozčuchrané stromy

nikdy nespia. Ozve sa z nich nielen radostný vysk, ale i úzkostný škrek, ktorý sa trati v dlhých tóňach šašiny a trasie sa ešte chvíľu na tajomných vodách.

Iba rozkvitnuté lekníny ako by složily biele hlávky, tichučko sa kolembajú, spia. Nie tak Viktorka — položila si biele ruky pod hlavu, i usnula, ale videla lovcov i Janyho, ako sa díva na ňu, počula jeho hlas, ako ju volá do mesta a zobudila sa.

Otec i mať vydychovali si pokojne, ona si zobrala hlavnicu a vyšla na pažiť. Zlatý mesiac trafil sa už za hmly, ale hviezdy sa osýpaly, keď vystrela na pažiť svoje pekné telo.

— Kam ideš, Viktorka? — ohlásila sa mať z postele za ňou.

— Horúco mi je... dusno. — Von dýchalo sa príjemným chladom. Iba v ostrovoch kolembavej šašiny šumelo ako v rozpálenej dievčenskej hlave. Viktorka vedela, Jany musí sa vrátiť, a zaspala nad ránom spánkom spravodlivým. O niekoľko dní zarazil ju štekot. Vedela, čo znamená, a vyšla — bol to Jany, ale sám-samučký. Puška mu visela na pleci, pero sa zachvelo za klobúkom, dva psíky obskakovali ju, ako i jeho, a zvaly ich kamsi hlboko do lesa.

— Vedela som, že prídete, — usmiala sa mu a nedbala viac na starostlivú mater. Listie stromov sa lislo, vody i zem rozvoniavaly a ona sa skvela na slnku ako roztvorený kvet, ktorý vyčkáva, kto ho zoberie.

— Ty moja Victoria regia, — objal ju Jany náruživo a privinul k sebe.

Nebránila sa mu. Zapála sa do jeho ruky a kráčala po tráve a kvietí, kam ju viedol — nebol jej už neznámy.

— A kto je to Victoria regia? — dala sa mu niešť očima ako kvietie zelenkavou hladinou.

— To je tá biela ruža, chvejúca sa na hladine pod bujnou šašinou, — ovíjal sa ako had okolo jej tenkého drieku, vpíjal sa do nej očima a pil dúškom z jej rumenných úst. — Victoria regia? To je najkrajšia ruža močiara, Viktorka, to si ty.

— A viete, Jany, že ten podivný kvet nemožno odtrhnúť, a ak ho kto odtrhne, zvädne.

— Nehovor, — potrhol ju za sebou. — Pod'me ta do šašia ku hladine, skúsím to, dobre? — Išli a skúsili, ale Viktorka osmutnela. Leknín vädol, až uvädol pred jej očima. Zadívala sa do hladiny, kde sedeli, a jej krásne oči plávaly v slzách.

— Nesmúť, Viktorka, — potešoval ju Jany, kladúc a dvíhajúc pušku na plece. — Zoberiem si ťa so sebou do mesta. Nájdem ti dobrú službu, opatrím ťa a budeme si žiť. — Viktorka si utrela oči, keď sa však lúčili, poznala, že je Jany už nie taký, akým si ho predstavovala, ani jeho bozk nebol taký vrelý. Márne vyskakovaly psíky jemu na kolená, jej na sukienku. Už to bolo iné, všetko iné.

Po jeho odchode túlala sa ešte močiarom dlho sama-samučká. Zdalo sa jej, nemôže domov — musí takto chodiť. Za chrbtom naraz zašumelo jej niečo. Strhla sa, obzrela, ale nevidela nikoho. Močiar už usínal. Na lesklej hladine svietil ohromný rad zavretej Victorie regie a odrážal sa v oceľovom zrkadle, iba niekedy prudko zašumela šašina a ozval sa škrekot úzkostlivý. Viktorka sa zachvela. Pocítila mráz nad srdcom i na chrbte. Kradla sa do chalupy tíško, tichučko, nevyrušiac dych otca a matere.

Takto bolo niekoľko večerov.

Jany chodil s puškou na pleci, obskakovaný drobnými psíkmi, keď ho kto stretol a spýtal sa — kam, — vedel vždy výhovorku — na sluky, na divé kačky, ale neniesol nikdy nič. Victoria regia belela sa ružovkavo ako krv na zelenkavej

hladine. Viktorka prišla na určené miesto a nič mu neodoprela, len raz, keď horel túžbou, jej milý hľadal ústami jej pery, vymkla sa mu kľčovite a rozhodnutá pozrela mu do očí.

— Jany, a vezmeš si ma? — zatriasol sa jej hlas. — Cítim, nie je dobre so mnou. — Mladého lovca otázka ohromila ako blesk. Vyprával Viktorku to i oné — napokon chladno odišiel. Keď sa Viktorka vliekla k chalupe, spustil sa dážď. Vtáčstvo škriekalo z húštie a celý močiar plakal. Krásne močiarné ruže privrely sa tuho — hladina sa zvráskavela a vzdychala záhadne.

— Čo je to s tebou, Viktorka? — spýtala sa jej mať na druhý deň.

Miesto odpovede — rozplakala sa.

— Vidiš, takí sú páni, — pozrela na dcéru vyčítavo, — všetko patrí im. I močiarna ruža, ktorú sotva že odtrhli — uvädla.

Ale vo Viktorkinej duši kypelo všetko sklamaním, ako keď zlomcuje búrka divým močiarom. Nevedela viac pozrieť materi do očí, nie otcovi, netešily ju najkrajšie lišky, ani ryby, ani srazené kačice. Istého rána vyšla prvá z domu — zadívala sa ešte na ružové zore i na ich nádherný lesk v zelenkavých vodách. Rozprialha ľaliové ruky, nahla sa kolembavou šašinou a skočila do chladnej hĺbky.

Šašina smutne zašumela nad jej pekným mladým telom. O niekoľko dní našli utrápení rodičia i hájnik zo susedného valalu na povrchu zelenkavej hladiny Viktorku, bez duše. Plávala ticho pomedzi beloskvúce ostrovy v zadumanej Victorii regii a zakrývala, čo sa stalo, rozloženými zelenými listmi.

Mal i druhé meno. Možno Kamajk, možno iné. Ale vo veľkej nemocnici v Sevastopole medzi niekoľko tisíc dokaličenými poznali ho ako Mirzu. Bol z kraja, kde sa Tatári stretajú s Poliakmi i Rusmi. Náboženstvom bol moslemín. V jeho rodnej obci, neďaleko Krymu, spieval ešte muezín večer na minarete. Mladého zachytila svetová víchrica a zmietala v zápase ohromných hadov, ktoré sa rozplazily po zemeguli. Nemci, Maďari, Poliáci, Rusi, Turci i Tatári a množstvo iných kropili úrodnú ruskú zem krvou, aby nezabudla rodiť. Ohromná vášeň rozkypela sa búrkou od Atlantického oceána na východ — krútila sa na Balt a vytŕhala stromy s koreňom na Dnestri i Done. Tu kdesi stihla i Mirzu, ktorý hľadel s úžasom, ako granáty vybuchujú, rozsypajú čiernu ruskú zem a zasypajú mnohých na večnosť. Nemcov či Maďarov, Poliakov či Turkov, jedno.

Mirza sa zpočiatku tešil hroznému divadlu. Vo dne i za horúcej noci, keď výstrely rozhadzovaly prišerné svetlo, on hľadel s akýmsi pôžitkom na desné divadlo. Jeho šikmé oči horely a vyčnievajúce líce kosti leskly sa na tvrdej tvári. Nevedel, čo je strach, ako i jeho kamarátov, ťažko ho bolo

udržať v zákopoch. V jeho žilách kolovala neskrotená krv voľných detí širočiznej stepi, okolo seba vidal vždy kraj, rozložený bez konca, dráždiaci smysly a rvúci kamsi doďaleka. Aj ho precválal na koni od Krymu až po zelený Turkestan. Videl nádheru ruských chrámov i pôvab tureckých mešít. Pekné ženy bez závoja i v závoji, znad neho jaľaly sa naňho veľké tmavé oči. Nemal rád pauty, najradšej sa zadíval na bohaté klimské polia a vinice, ozdobené palmami. Keď ich videl v noci, osvietené zlatým svetlom veľkého mesiaca, pomyslel si, že sú pekné. Jeho dom, zdedený po otcovi, ležal tiež v takom čarovnom kúte. Bolo v ňom dosť bohatstva i ženskej krásy, keď Mirza musel s vrstovníkmi na čierneho koňa, najťažšie sa lúčil so svojou sklúčenou starou matičkou.

— Alah ťa ochraňuj, — složila mu tenké trasľavé ruky na hlavu a objala ho. — A vráť sa mi ešte, chcem ťa uzrieť, Mirza, prv, než privriem oči na večnosť.

— Neplač, mati! — uisťoval ju, ako milióny matiek v tú chvíľu chľácholili ich synovia. — Ani nevieš, ako sa vrátim a pochovám ťa pod vysokou palmou, tam, kde si si priala.

— Mirza, ty ideš na vojnu ako na zábavu, — spočinula na ňom ustatým zrakom skoro vyčítavo. — Prečo tak odchodíš?

— Tak išli vždy i predkovia moji, otec i starý otec, — pobožkal Mirza záhyb jej hodvábného rúcha. — Ak Alah chce, vrátim sa k tebe. Ak nie, darmo by som ostával doma. Tak si ma učila.

— Máš pravdu, Mirza, — objala mať syna naposledy a položila mu ruky trasmo na hlavu. — Teraz už choď!

Zdupotaly teplokrvné tatárske kone a jazdci sa vyrojili na cestu. Leteli ani vo vetre s ostrými dždami, pripevnenými na nohy v kolenách. Medzi

nimi bol Mirza; keď sa rozbehli, mal dojem, že je to rozbehnutá rieka, ktorá všetko metie pred sebou. Povedomie istoty v ňom vzrástlo. Kto by im mohol zatať cestu? Nik veru.

Tak sa dostali príslušníci prastarého kmeňa do Limie, kde sa miešala stará krv a šľachtická s krvou mladou a rovnako zúrodňovala ruskú zem. Leteli ako víchor, a kam pozreli, mali voľnú cestu. Ich šikmé oči smialy sa na nastavšom poplachu.

— Tatári, Tatári! — ustupovali Europania nie tak pred džidami, ako pred krvavým zrakom oživeného Džingischána. Nie div, stará Európa nábeh jeho strelcov ešte nezabudla. Nechodil, vyvolala si ho sama.

Ale stáročia sú len jednako stáročia. Čo bolo kedysi veľké a obávané, to dnes všetko muselo svoju silu skúsiť a dokázať. Kanóny otriasaly zem, pušky štekaly, strojovky rozsýpaly strely na rozbehnutých džidášov ani dážd'.

— Alah, Alah! — volali bojovníci.

Márne! Do vojny má boh mohamedánov asi len toľko ako kresťanský Boh. Nemci sa nedali hatiť v ničom. Čierna ruská zem zafarbila sa krvou, víchrice jazdcov zlomila sa pred zákopmi a diví synovia stepi, ak nezavreli oči, čakali na milosrdnú sanitu. Odnášali ich na nosidlách na bezpečnejšie miesto; tak sa dostal Mirza do Sevastopolu. Zaniesli ho na železnú posteľ a lôžko dostalo číslo. Vedľa čísla bolo i meno Mirza Tatár. Tu ležal divý syn stepi, krotký-krotučký ako baránok. Jeho líce kosti žltly a vyvstaly ani päste, v očiach jeho nebolo už ohňa. Dostrieľaný ako opica nemeckou strojovkou, čakal odovzdane z rúk Alaha to ostatné.

Lekári ho obväzovali, ako sa dalo. Milosrdné sestry priniesly mu pokrm. Zadíval sa na ne a okúsil málo. Hľadeli na jeho žltú tvár resignovane. Bolo zjavné, bojuje a nepotrápi sa dlho. Vo vo-

jenskej nemocnici, preplnenej zmrzačenými — je to každodenná vec. Ťažko (koho) ľutovať, život hasne za životom a chorý sa vystupuje chorému — uvoľniť mu miesto.

Váše vyhasly — umieral Nemec, Maďar a Rus, dokonával i Tatár Mirza. A jednako nie je kandidát smrti ako kandidát. Jeden dokonával ľahko, ledva zbadali, že je už lôžko vyprázdnené, druhý javil nepokoj ešte i v agónii. To zbadala sestra Mária Gavrilovičová aj u Mirzu. Strhal sa, stonal, hľadal si miesto na lôžku, či by mu nebolo ležať lepšie. Ale jeho mladé hnedé telo bolo len hĺbkou páliacich rán. Len morfiové injekcie čo mu uhasínaly páľčivý bôľ. Díval sa na Máriu svojim šikmým zrakom ako zviera, ktoré splašene čaká na posledný úder a chce ho ešte počkať. Je to len nejaký inštinkt, či opravdivá príčina. Sestra Mária Gavrilovičová vytušila z tých nepokojných očí — ten človek ešte čaká niečo a nemôže sa dočkať. Večer už myslela, nedožije rána, a prišla na druhý deň — na lôžku ešte Tatár Mirza. Tie isté žlté ruky mrvia sa krčom, tá istá sivožltá tvár, tie isté šikmé oči chcely by jej niečo povedať. Vypytovala sa vojaka, pozvala k lôžku človeka, ktorý vedel po tatársky. Mirza však len ukazoval na prsia, ako by ho tam... tam v hrudi niečo dusilo a nedalo mu uspokojiť sa.

Sestra Mária nevedela si vysvetliť ten hrozný nepokoj, ktorý ešte niekoľko dní dodáva sily umierajúcim. Myslela, je to nejaké tatárske bohatstvo, akého bolo dosť na Kryme a jeho okolí. Predstavovala si kaštieľ, ktorý opúšťa, peknú mladú ženu, ktorú si zadovážil niekde na Kaukaze. Sú hodnoty, ktoré udržiavajú život, i keď sa už mrká. Ľudia vedia byť zlí ako divé zvieratá, vedia sa hrýzť, vedia prelievať krv, ale v každom srdci nájst vlákno, ktoré spája so všetkými ľuďmi bez rozdielu ná-

rodnosti i kmeňa. To vlákenko nežného ľudského citu.

Sestra Mária presvedčila sa o tom už pred niekoľkými dňami, keď pošta priniesla Mirzovi list. Písaný bol poľsky, azda pre istotu. Písala mu jeho vlastná mať.

— Mirza, Mirza — máš list, — volala mu sestra Mária do ucha. — Mamička ti písala!

A Mirza, ktorý už dni blúdil v agónii ako loď v hmlách, naraz otvoril oči a uvedomoval si, či je to skutočnosť.

— Mať... mať... mať...! — A pod ovisnutými fúzmi kmitlo sa mu niečo na bledých perách, podobne úsmevu.

Sestra Mária ukázala mu písmo, i prečítavala lámanú poľštinu. Položil vyschnutú ruku na papier, ako by ho bol chcel pohladať.

— Ach! — vydralo sa mu z chrčiacich pŕs a znova upadol do agónie. Z tej sa už nespamätal viacej. Sestra Mária zvedela už, čo Mirza čakal, i prečo nemohol dokonať. Pozrela naňho so súcitom, ako žena, pripätá vláknom nežnosti ku všetkým trpiacim. Bola mu i na pohrebe, keď ho ukladali do čiernej ruskej zeme, predstavovala si, ako smutne zatlieska list o list v naklonenej palme — pod ňou si raz spočinie Mirzova matka.

ROZSIEVAČKA ILÚZIÍ

Biele, bielučké ružové obláčiky, kde sa vzaly?
Kam uletia? Aká pustá by bola obloha bez nich!

Na javisku vidieckeho mesta zjavila sa zaujímavá blondinka. Mladosť a oheň kvitly jej v hlbokých očiach a zpod dlhých mihalníc volalo akési nerozlúštené tajomstvo. Študenti a mladí páni vôbec zaujímali sa o ňu. Ba i starší prikývli — pekné stvorenie, mala by sa vydať. — Dámsky svet nebol k nej už natoľko zhovievavý. Hovorilo sa o nej všeličo, ale nič takého, čo by ju mohlo dehonestovať. Zdedila vraj po tetičke neďaleko pekný majetok. Z toho skromne žije. Najala si dvojizbový byt v predmestí s peknou záhradkou pod oknami. Inak z domu skoro ani nevychodí. Návštevníkov nemá, iba obstarná výsluha zájde k nej deň po deň, ale pred večerom odchodí. Mala vraj muža, ktorý jej odišiel za more a nikdy sa odtiaľ nevrátil. Zlomyselnejší šeptali však aj iné veci, o nich však nevedel nik nič istého.

Roznieslo sa, že sa volá Betka a rodným menom Schmidtová a pochádza iste z dákejsi nemeckej rodiny.

— Prečo však len prišla sem? — rozvravely sa zvedavé jazyky. — Rodiny tu nemá, a keď má

prostriedky, mohla sa osídliť i bližšie ku svetu ako tu medzi horami.

Skoro však zbadali v meste, že Elizabeta nie je nijakým svetlom pod koryčateľom, za ktorým by nezaletely mušky, ani kvetinou v úžľabine. Videli ju v elegantných šatách a jej štíhlosť a krásu všade závideli. Pozvali ju do spoločnosti, kde sa vedela znamenite obracať. Hrala divadlo a okrem trochu nenašskej výslovnosti podarilo sa jej výborne. Nebola len pekná, ale mala nevysloviteľné kúzlo v hovore. Kam vstúpila, rástol úsmev a v dušiach kvety, ktoré hneď neuvädly. Pomaly snovala sa pozornosť okolo nej, ako ťahavá povoja, a bavilo ju to. Bolo vidieť, mala temperament, nenarodila sa spievať nábožné piesne v dvojizbovom domci so starou posluhovačkou. Vystihol to hneď i akademický maliar Bero Klesák, ktorý si rozložil svoj ateliér v tomto romantickom kraji. Hľadal typy k svojmu veľkému obrazu, maľoval-maľoval.

Mohol tam nasháňať peknú sbierku, keby mu Elizabeta nebola vliezla do duše.

Stalo sa to po jeho prvej výstave, kde medzi poslednými návštevníkmi nechýbala ani táto kvitnúca žena. Ukonaný prijímal blahoželania svojich známych i hodnostárov mesta. Kúpili mu niekoľko podarenejších obrazov. Napokon pristúpila k nemu Alžbeta, utkvela na jeho bledastej tvári dlhým pohľadom a podala mu ruku.

— Sú to pekné práce, majster. Keby nebola vytrovená, dala by sa vám odmaľovať.

Tieto slová z pekných úst zavialy ako omamný parfum na udiveného umelca. Čosi už počul o tejto dáme a pomenoval ju sám nositeľkou ilúzií. Maľovať ju, jej výrazné krásne oči, súmernú tvár, štíhlu postavu, a najmä úsmev, úsmev na perách, ktorý

rozsieva okolo seba, blaží a stíha — bolo hneď horúcou túžbou jeho duše.

— Ak mi postojíte niekoľko ráz pred plátnom, bude mi to vyznamenanim, milostivá, — zajakal sa majster.

— Teda ešte tento týždeň, u mňa a či u vás?

— U mňa, ak dovolíte. V neďalekej obci mám ateliér, ako dovolíte, prídem po vás autom.

— Poteším sa tomu.

— — — — —

Stará posluhovačka Schmidtovej mala od divu skapať, keď Klesákovo auto zahučalo na tichej ulici. Všimla si vychudnutého, starostlivo pričesaného mĺkveho pána a vedela hneď z jeho počerného dumného pohľadu, že je to nie obyčajný návštevník.

— Idem sa dať majstrovi odmaľovať, — zaštekotala, — čo poviete na to?

— Ja by sa nedala, — pozrie ona na prišlého nedôverčivo. — Človek vraj so svojim obrazom vždy voľačo stratí. U nás hovoria — umrie.

— Povedačky, — usmeje sa Betka, a nasledujúc maliara, sadne za ním do auta.

Chvíľa, a prevrčia mestom. Vyhrnú na širokú hradskú, oblaky prachu ostávajú za nimi, zbočia do hľbokej dolinky, kde pod košatými lipami rozkladá sa starý priestranný kaštieľ.

„Ach, tu to bude,“ mihlo Alžbete hlavou. „Sem by mala teda prísť s týmto cudzím pánom ešte niekoľko ráz? Stáť mu pred štetcom a prípadne sa i obnažiť?“

Pri tejto myšlienke ovial jej ľahký pýr belostný obličaj a všimla si dôkladnejšie spoločníka pri volante.

— Sme, prosím, doma, — kývne jej on zdvorilo.

— Nech sa páči k nám!

Dáma sa vzchopila ako zo sna a šla za majstrom

inštinktívne. Viedol ju na poschodie starými chodbami, viedol cez miestnosti, zapadnuté prachom, kde v jednej za ohromnými gotickými oknami čakaly bez hnutia jeho rozostavené plátna.

— Tak tu je vaša pracovňa? — prevravely jej zamŕknuté oči.

— Tu, — pokynul jej hlavou. — Môžeme sa hneď dať do práce, — uvoľnite sa, prosím, a sadnite si hentam na to kreslo. Ja si všimnem osvetlenia.

Alžbeta si sadla a v tú chvíľu zbadala, ako tento prostý umelec dostal nad ňou akúsi nevy-svetliteľnú, tajnú moc. Upravil jej účes, narovnal obličaj, uhladil rozhádzané šaty. O chvíľu počal skicovať. Strnulo hľadela naňho, predišlo jej, že je to ani nie človek, ale akýsi čarodejník; ona, ktorá rozsievala ilúzie, pocítila ilúzie, vyvolané človekom iným.

— Aké je tu všetko divné, — blyslo jej hlavou, — a máte už i dokončené plátna okrem tých, čo som videla na výstave? — všimla si jeho úhladnej drobnej ruky, ktorá sa jej zdala pohybovať vo vzduchu.

— Moje plátna, milostivá, roztrúsené sú po svete, — vnikol jeho hlas rovno do srdca, — i v Paríži. Prichodím sem len s času na čas, načrieť krásy a vône z tohto kraja a okúpať sa v jeho velebnom tichu.

— Tak vy znáte širý svet!?

— Som rád a rád by mu niečo dať, čo ešte nevidel a na čom je pyľ mojej citlivej duše.

— Spravte to — budem mať z toho radosť i ja.

— Práve to robím, maľujem vás!

— — — — —
Takto sa stretali znova v starom kaštieli, znova a znova. Majster maľoval na plátno, ale i na dno svojho srdca. Pri takom krásnom zjave ostať len

umelcom je ťažko. Pri rozchode dvíhal vždy jej ruku k perám a dvíhal vždy horúcejšie. Napokon sa sišly aj ich ústa. Ona v noci nemohla usnúť. Videla, ako rastie práca, a poznávala v nej sama seba. On zas, osypaný ako jabloň v kvete, díval sa jej nežne do očí a chcel vystihnúť z nich to najosobitnejšie, čo tento krásny tvor boží charakterizuje. Pri pohľade na ňu, ba i pri čirej myšlienke unášaly ho ilúzie. Precítil, ako mu je nezbytná v práci, nezbytná k životu. Ľudia vidali Klesákovo auto, poznali už jeho sirénu, i komu hovorí. Obraz krásnej blondínky sa dokončieval.

V jeseni chystal sa majster do Paríža.

— Pod' so mnou, — nahováral svoju priateľku, keď posledný raz zatiahol štetcom na portréte a chyboval už iba rám. — Pozri, mám utešené plány. Je pekný ten obraz?

— Ako živý, — a vrhla sa mu do náručia. — Ty si zázračný človek.

— A vykonám ešte dokonalejšie diela. Tuším to, cítim, keď ty pôjdeš so mnou, — a zasypal ju bozkami. — Pôjdeš?

— Nemožné. — vypála sa mu z náručia. — Mám muža, a nech odídem, stratím všetko, čo mi dal.

— Pletky — nahradím ti to ja. Nemôžem bez teba žiť, a neviem tvoriť bez teba.

— Dobre, teda choď najprv sám a zariad', čo treba, — usmiala sa naňho s neopísateľným kúzlom. — Potom príď po mňa a pôjdeme.

— — — — —

Rozlúčili sa ako duše, ktoré nemôžu byť bez seba. Dni sa míňaly a Alžbeta dostávala zprávy. Jej portrét získal si v Paríži ohromný obdiv. Majster ho však nepredal nikomu. Nemôže — nemôže! Zvesť sa rozniesla, došla i do mesta blízko ateliéru v starom kaštieli. Ľudia sa rozhovorili o úspechu

našského umelca. Pokladali ho už trochu za svojho a na jeho inšpirátorku sa nehnevali. Ved' on dal tomu dielu telo, ale ona ducha. Návštevy u Alžbety Schmidtovej sa rozmnožily a prišiel i pán Alfréd, majiteľ starého kaštieľa.

— Dovolíte, milostivá, pozvať vás na miesto, kde sa zrodil slávny váš obraz? Ta by ste sa mohli i preniesť z tohto zlého bytu, tam by ste mali všetko, — navrhol jej trochu ošumelý elegán. Ale človek, ktorý sa vie obracať, i kde je ovocie sladké a vonné. — Majster, keď sa vráti, nájde vás.

Alžbeta váhala, ale pristala napokon. V kaštieli dostala apartement, kam presídlila i so svojou posluhovačkou. Prečo by platila nájomné, keď jej je takto lepšie — a čo môže mať kto proti tomu, ani pán Klesák nič.

Ani nikto nemal. V meste a či v chotári mesta bývať, to je už jedno.

Uškŕňali sa iba ľudia, ktorí si všetko vykladajú po zlom a nikomu nevedia nič odpustiť.

Na jar vrátil sa Klesák z Paríža. Šiel rovno do starého kaštieľa, kde ho prijal majiteľ domu priateľsky a ochotný na všetky služby.

— Ďakujem, — ukloní sa on, — ale prišiel som len sbaľiť svoje plátna. Dielo je skončené — odídem.

Bez odkladu šiel za svojimi vecami. Na chodbe stretol Alžbetu, vyobliekanú a krásnu ako vždy.

— Ako si to vysvetliť? — zamrelo mu slovo v hrdle. — Ty v kaštieli starého mládenca?

— Ale, Bero, keď ti všetko vysvetlím, porozumieš, — utkvela na ňom zvlhnutým pohľadom. — Myslela som vždy na teba. Keď si ty odišiel, niekoho som musela mať. A pán Alfréd je opravdivý gentleman.

V tú chvíľu puklo čosi v starej komnate s veľkými gotickými oknami. Bol to práve pred chvíľou

znesený a vybalený krásny rám na parížskom obraze roztomilej Alžbety.

Majster sklopil tmavé oči. Bolestne precítil, ako nádherné ilúzie rozbily sa na krúpy, a bez slova vytackal sa z komnaty.

Von na širokom nádvorí slnko práve zapadlo. Vysoko na hlbokkej, zružovenej oblohe váľaly sa obláčiky ani barance jeden za druhým a bežaly kamsi, bežaly.

„Biele, bielučké ružové obláčiky,“ mihlo ešte Berovi v očiach. „kde ste sa vzaly? A kam letíte do blížiacej sa noci? Akou pustou ostane mi obloha bez vás!“

ZABUDNUTÉ SLOVO, ČO SA VRÁTI

V metropole nad sivým Dunajom dokonávala stará pani, vdova po známom publicistovi, Margita Lyppajová. Jej dobrý manžel zanechal ju tu pred niekoľkými rokmi, dohárať ako pahrebu vedľa cesty. Tri dobre zaopatrené dcéry pohládzaly jej strieborné vlasy. Traja dobrí zaťovia navštevovali ju a niekoľko švitorivých vnúčat usilovalo sa jej osladiť posledné chvíle, ktorých so dňa na deň zdalo sa menej.

— Mama, stará mama, — nahly sa k jej posteli,
— rozprávaj nám niečo. My to tak rady počúvame.
— I my ti budeme rozprávať, — hotová bola hneď kučeravá, belovlasá Ilonka s červenou stužkou okolo čielka.

A stará mama rozprávala, kým vládala. Nehovorila o ohromnom meste, o jeho rastúcom ruchu. Nezaujímaly jej hasnúcu myseľ úrodné roviny, opierajúce sa o mohutné ramená Dunaja ako z nekonečna, rozprávala zvedavým hlávkam o nebotyčných vrchoch, hlbokých dolinách, kypiacich potokoch, tajomne rozšumených voňavých horách a o bielom malom kostolíku, kde strávila svoju mladosť. Všetci ju naslúchali s utajeným dychom, rodičia i deti. Zrak ich padal im na veľkú podobizeň starého otca, umiestenú diskkrétne na stene medzi

záclonami, aby ešte za čas boli všetci spolu. Stará mama rozpráva. Tvár mala bielu, oči sivé a chvejúce sa ruky zdaly sa jej priesračné ako z tenkého papiera. Rozumeli jej všetci, keď hovorila rečou veľkomesta, i keď chybne. Tou rečou, v ktorej písal jej nebohý muž a získal svojej rodine bohatstvo i dobré meno.

Na sivom velebnom Dunaji pod oknami plavily sa naložené lode, jedny na sever, druhé kamsi do tajomného orientu. Stretaly sa ako rozblúdené ľudské duše na ceste večnosti. Nik si ich nevšimol. Nikto nepozoroval.

Stará mama rozpráva.

Čo deň však kríž jej zatažel. Jej tichá reč viazla, až zmlkla. Tichý ston ozýval sa namiesto jej sladkého hlásku s bieleho lôžka. Dcéry odvracaly oči, rozčítané pohnutím, a usilovaly sa ovládať rozbujenú obraznosť. Mužskí členovia v rodine zamkli ako pred bielym oltárom. Deti vyjavene obracaly očká to na starú mamu, to na ostatných. Cítily inštinktívne, že sa v priestrannej svetlici deje voľačo vážneho, keď to i nevedely poňať. Napokon maličká Ilonka sa pustila do plaču.

— Ticho, neplač, — lapí ju jej mladá mať za ruku a odťahuje. — Starej mame je to zle. Pod do susednej. Zavoláme ti kamarátku.

— Nie, nechcem, — vykrikuje, vzoprie sa odhodlane dievčatko. — Chcem tu byť! — pri starej mame.

Prítomní pozrú významne na seba a obstanú ju pri priestrannom okne. Pod ním, tam dolu, Dunaj sa valí a vlní majestátne, odnáša loď za loďou, ako život za životom. Hodiny počuť tikať na stene, keď odrazu stará mama len posbiera sily na lôžku a prevrávi: slovo za slovom nesie ako z hmly, chce však ešte čosi povedať. Oči sa sústredia na jej obličaji, hlavy sa nahnú k bielučkej hlavnici.

vdľačné ruky siahajú so všetkých strán za priesvitnou rukou, oči okolo stretajú sa v napätí, ale hlava za hlavou kloní a rezignovane.

— Nerozumieť jej! — zašepce jedna z dcér.

— Nerozumieme!!

— Ona iste hovorí svojou materinskou rečou, — poznamená jeden zo zaťov. — Je to po slovensky. Kto jej rozumie?

— Ja nie... Ja nie... Nikto! Aká škoda!!

A umierajúca matka ukladá slovo za slovom ďalej. ✓
Azda je zas v tom krásnom rodnom kraji pod vysokými vrchmi v hľbokej doline. Počuje spievať rozšumenú horu, hukotať kypiaci potok, nôtiť svoje niekdajšie kamarátky. Dáva sa azda na svoj biely kostolík a hovorí so svojou vlastnou materou. Posvätnosť chvíle odrazí sa na všetkých tvárach v akomsi ustrnutí. Dajedni z prítomných rozbehnú sa, či by nenašli niekoho, kto by rozumel, čo sa ozýva z tajomstva odchádzajúcej, drahej duše.

Nenašiel sa nikto... nikto... Tichý plač, pridusený niesol sa izbou. I najkrajšia snaha ochotných detí svíjala sa kľčovite, tislúc ruky, na pestrom vlastnom koberci, pri lôžku matkinom. Preklínala trpký osud, ktorý sa vlní ako ten silný Dunaj, oddľaleka a život ľloveka nevie osladiť.

— Nikto... nikto... nik...

Večer slnko zhaslo, ako vždy zhasína. Hviezdy sa odrazily v hľbinách ranného Dunaja. Nad ránom zamľkla staručká mať. Zanechala svojich najdrahších v ťažkom smútku, bez toho, že by jej kto z nich porozumel. Jej poslednému, najposlednejšiemu slovu.

ČO ČLOVEKU OSTANE

Svet je veľký a krásny, očima svojimi vábi a plnými rukami ak nerozdáva, aspoň sľubuje. Tak sľuboval i Jožkovi Perníkovi peknú existenciu, bohatstvo, kariéru. A kariéra nie je prázdne slovo, kto sa k nej dobyje, zaujme kus sveta pre seba. Človek bez kariéry je menej ako nula, človek s kariérou stane sa naraz váženým, múdрым, je nevyhnutným v ľudskej spoločnosti. Ak nemá doktorát, spomenie si naňho niektorá univerzita, že sa jej môže niekdy zísť, a dá mu ho. Tak sa stal i Jožko Perník napokon Dr. Jozefom Perníkom. Mal právo prednášať na univerzite a stavať na podiv svetu nielen svoju životnú púť, ale i svoju okrúhlu holú hlavu. Spoločnosť potrebuje takých ľudí. Tohto dobra nedostane sa síce všetkým, ale niekomu sa to musí dať. Na koho pripadne, ten to dostane. A čo si myslia o ňom viacerí, namyslí si i on, a prečo by si nenamyslel? Tak sa stalo i s Dr. Perníkom, ktorý, mimochodom rečeno, bol predtým dobrý manžel a dobrý otec. Mal svojich rád, lebo horizont jeho šťastia nesiahal ďaleko. Vedel byť skromný a utiahnutý. Keď začal robiť kariéru, nastal obrat. Nemohol ostávať doma medzi štyrmi stenami. Úcta rástla, prostriedky sa sypaly, bolo ich treba troviť. Kedysi prišlo leto, Perníkovci vyšli si s deťmi na dedinu medzi sliepky a husi, a bolo

dobre. Šeľest zelenej vrbiny stačil. V penivých vlnách Váhu plávala rozkoš a slnko je všade úsmevy rozsievajúcim božim slniečkom. Nastala kariéra, a zmenilo sa všetko. Nestačily Tatry, ani Karlove Vary. Detičky ostaly doma s pestúnkou a milostpani balila, nielen na modrý Jadran, ale hen do slnečnej Nizzy a Monte Carla.

— To si môžeme dovoliť, Jolanka, — pozrel Jožko povedome do šedivých očí svojej manželky. Ešte sa mu zdaly pekné, lebo ich mala pekne uložené.

Ale v širom svete je tak mnoho pekných očí, nielen šedivých, ale i belasých i čiernych, a všetky majú inakšie kúzlo. Človek chudobný, nenáročný ostáva pri svojich, hoc sú i šedivé. Človek s kariérou dopraje si všelijakých, pre kúzlo, pre chuť. Tak to bolo i s Jožkom Perníkom. Horizont jeho, ktorý sa končil kedysi rodnou dolinou a nebotvčnými končiarimi Tatier, nesmierne sa rozšíril. Zachytil až Split. Rozsiahol sa nad krásne Taliansko, nad rozváľané Alpy, nad francúzsku Riviéru a sklonil sa až nad pestrý Ostende.

Jolanku to však neuchvátilo. Ženská márnivosť nedodala jej krídel. Akýmsi tajomným inštinktom hnetená zbadala, ako viac stráca, než vyhráva. Jej muža unášaly vlny kamsi doďaleka, ona klesala na dno. S hrôzou videla, že mu už nedostačí. Čo jej šedivé oči, keď na Lide je toľko krásnych modrých i čiernych?! Čo zvuk jej úsmevu, keď pri mori zvoní najkrajší úsmev striebřistými zvonkami? Hľadela na rozvlnenú morskú hladinu, v nej sa odrážala celá modrá obloha, ale svoje nebesá v nej nepoznala. Svet, predtým interesantný, javil sa jej šablónovitým a fádnyim ako v Dalmácii, tak i v Monte Carlu, podobne i v Nizze. Ten istý flirt, tá istá nehoda, ten istý pud rozjareného živočišstva. Tak isto pekné ráno a také isté dumné večery.

Jožko si našiel svoju spoločnosť, vyžíval si svoj život bezmedzne, nikto mu neprekážal. Kto by aj mohol prekážať pánovi, ktorý urobil veľkú kariéru? Ale Jolanka cítila, že ich lode, zaregistrované v jednom prístave, oddiaľujú sa od seba. Muž mal celý svet a kochal sa v ňom. Ona zatúžila po úhladnom domku pod vysokými horami a po svietiacich hviezdach meravých ľudských očí.

— Jožko, ja už idem, — sverila sa jedného pekného dňa mužovi.

— Kam? — zadíval sa na ňu on udiveno.

— Domov k deťom, k nám!

— Nemáš tu všetko, čo ti treba?

— Mám mnoho, ale je to cudzie, — sklonila šedivé oči. — Tu je svet veľký a krásny, ale čo je z neho naše?

— Všetko je naše, moja milá, — privinul ju nežno k sebe ako kedysi. — Za peniaze dostať všetko, svet rozdáva, treba len brať.

— Rozdáva, hej, ale i berie!

— A čo ti vzal? — pozrel muž na ňu akosi zarazeno. — Nemáš svoje zábavy, svoje priateľky i svojich priateľov?

— Mám, — odpovedala, — ale nemám teba, ako som mala predtým!

Druhého dňa sa rozišli, Jolanu unášal rýchlik popod nebotyčné Alpy k sivému Dunaju a k Váhu — domov!! Jožko ostal ešte na Riviére dopíjať pohár, prekypujúci šumivým vínom, čo mu predkladala na striebornej tácni jeho kariéra. Mal z čoho, rozhadzoval, zabudol, že bol voľakedy chudobný a potrebný posledného krajciara. Teraz sa cítil pánom a žičil si všetkého povedome, len niekedy prišlo mu na myseľ, že tie všelijaké výhody života nevydobil si sám, zvrťty sa časy zásluhou neznámych tisícov a vyniesly i jeho ako premnohých.

On si nadobudol právo využiť príležitosť rozumne a do krajnosti. Aj užíval tohto práva. Človek je len raz pánom v živote; márne mu písala žena zpod vysokých vrchov, šťastie sa smialo naňho a Dr. Jožko Perník usmieval sa naň.

Len jedného rána vstal akosi bez vôle, bol i v herni a vyhral dosť, šťastie mu nekrivdilo, mohol si dožiť, čo chcel. Mohol si miesto svojej ošumelej Jolany dožiť dām, najkrajších očí, ľaliových rúk a postavy ako lesná laň. Nič ho netešilo.

Skoro zisťoval, že upadá ako more pri odlive.
— Je chorý!

Na radu lekárov balil a rýchlik odvážal ho domov, bližšie k modrému Dunaju a k vysokým horám. Aká však bola tá cesta! Roztvorené náručia krajov, čo prv volaly, ostávaly chladné. Pery nemaly úsmevy, oči nemaly viac jasu. Krásne vilové letoviská vystieraly prázdne hrsti. Nič nebolo viac v nich, nič! Čo by i mohlo byť pre chorého človeka?

Wien... Bratislava... chvála Bohu.

Pod vysokými vrchmi malý úhl'adný domec. Pri malom vchode nečakajú dámy a páni, nečaká veľká spoločnosť. Ani jej je však nie treba. Čaká len troje detí s očami ako hviezdy a vedľa nich poblednutá smutná žena so šedivými očima.

— Pod', — lapila ho za ruku a pomohla mu dnu.
— Lahneš si. Všetko máš pripravené.

A Jožko Perník vošiel do svojej známej izby. Klesol na pohovku a rozplakal sa. Jolana stála vedľa a podopierala ho. Detské rúčky siahaly za otcom a chcely sa ho aspoň dotknúť. A on plakal, plakal nad svojím nešťastím, ktoré dopadlo naňho naraz ako kameň. Plakal rozčítaný, keď videl, ako sa všetko trati v hmlách s ušlým zdravím a nepomohla ani kariéra.

— Kde sa to všetko podelo, kde? — spytoval sa Jožko sám seba, keď složil hlavu na bielu hlav-

nicu. — Kde to krásne modré nebo s modručkou oblohou, kde tie vlny ani ultramarín, s kolembavými lodicami a s prostopašným jasotom v očiach? Kde spoločnosť, kde kamaráti a kamarátky? Všetko to ostalo kdesi a roztrúsilo sa ako pleva vo vetre, ostaly len jedny oči, žiariace stálym leskom — detské oči. Ostaly len jedny ruky, bledé a vlhké — tvoje ruky, Jolanka!!

Napäl sa a habkal okolo seba.

— Kde si, žena, kde?

— Koho voláš?

— Teba!!

A v tú chvíľu pritiahol Jožko, trasúci sa, jej ruku a stisol ju tuho, tuho.

Žiadal si i deti k sebe jedno za druhým a pohladil ich po hlávkach.

— Otecko, bude ti lepšie, — počul z tých úst a počínal im veriť!

V tú chvíľu strácal sa preňho celý veľký svet a vynoroval sa mu malý, maličký, ale svoj! Pochopil, celému tomu veľkému svetu išlo vždy len o to: niečo za niečo!! Musel sa vrátiť domov, chorý, zničený, a nájsť ten malý svet, ktorému ide len o neho!!

I.

Nemuselo sa to prihodiť práve v Paríži. Konечно každé európské veľmesto má svoj Montmartre. Pokútne miestnosti, kaviarne, nasiaknuté okrem dymu a nápojov i estetickými náhľadmi, mesačné byty, ľudia, ktorí grošom zriedkakedy oplývajú, ale majú veľké nádeje, alebo aspoň mali — to sa navzájom hľadá i nachodí všade, kdekoľvek je na to príležitosť.

Na meste teda nezáleží. Nejaký bulvár, nemajúci ani noci, ani dňa, dáka rieka, prehradená parádnymi mostmi a starostlivo obrubená dochovaným stromovým — to všetko nie je nič zvláštneho, kde bohatstvo a bieda sohnaly raz ľudí na veľké mravenisko. A to isté môžeme tvrdiť aj o obyvateľoch. Železné nervy, ruky a mysle, pracujúce ako stroj vo svojom povolani bez toho, že by kedy nad tým rozmýšľaly, či ich snaha má nejaký smysel alebo nie — to je známka všeobecná. Výnimkou sú oslabené nervy, háklivé ruky a škruptujúce mysle, ktorým je všetko predošlé iba plebs, zažívajúca masa. Prípadne čo slušnejším viacmenej zaujímavé — kino.

Takouto výnimkou bol i Emil Kamhal, a to

najmä čo sa týče nervov a mysle, teda i náhľadov, túžob a ambícií. Z týchto posledných už ani tak mnoho neostalo. Odkedy sa stal riadnym členom — Spoločnosti nového umenia —, zasadajúcej v miestnosti „U novej hviezdy“, jeho dlhé kučeravé vlasy počaly mu badateľne rednúť. Bol len dvadsaťpäťročný, ale mal už meno a jeho kolegovia veštili mu skvelú budúcnosť. Mal všestranné vlohy, pestoval vo svojich prácach rôzne formy... O živote myslel, že je hlúposť, a na prevažnú väčšinu ľudí hľadel ako na plebs a zažívajúcu masu.

Nakoľko bol však vychytený, natoľko ho v klube počali v novšom čase podceňovať. Pre vážnu udalosť prešiel vo svojich náhľadoch od plebsu ku — kinu, čo je už samo v sebe hodný kus cesty. Keď nevysedával každého večera „U novej hviezdy“, podozrievali ho jeho druhovia zlomyseľne, že sa stane ešte nemoderným idealistom, a to všetko pre akúsi stredovekú Lauru, ktorú posbieral na ulici. Ináč zprvu nehľadeli na Emilov pomer k driečnej Laure takým krivým okom. Nepobadal v tom totiž nikto zradu náhľadov. Spoločnosť nového umenia bola o všetkom dobre informovaná. Nebolo nikomu tajnosťou, čomu kvôli túlal sa Kamhal pri rieke toho večera, keď sa stretol s Laurou. Nehľadal motýle, ani nesmädila jeho duša, ak môžeme totiž o duši takto hovoriť, o nejakej originálnej nálade. Jeho verše skritizovali navnivoč. Nakladateľ nechcel mu dať ani haliera, pramene všetky vyschly, čo teda prirodzenejšie, ako že vyšiel k rieke, oprel sa o zábradlie poblíž mosta a zahľadel sa na čierne, šumiace vody.

Svetlá elektrických lúčov sa odleskom na vlnách. Emilovi prišlo na um, ako by bolo dobre, keby všetky tie lampy razom vyhasly, nebolo by viac nijakého chvenia na hladine a prúdy mohli by sa večne lúbať s čiernou nocou, keby aspoň tá

jeho lampa vyhasla. Vzdychol a pobadal, že je až priveľmi básnicky naladený.

„Aká práca, aký nádherný reálny obraz,“ dumal. „Ale ten nikdy neuzrie svetlo... roztrúsili, že nemám techniku, ani talent, a konečne môžu mať i pravdu. Mal som byť obchodníkom, ako chudák otec chcel, mäsiarom, lekárom, alebo čímkoľvek, ako väčšina ľudí. Síce i tak — ktovie, aký by bol býval koniec.“

Pri pomyslení na všetko toto pojal ho odpor, ba skoro hnus, ani nie tak ku svetu, ako skôr voči samému sebe. Ako človek, ktorému už na ničom nezáleží. Pobral sa na vysoký most s veľkými kamennými piliermi. Na jednom z nich stála socha akéhosi slávneho kráľa, ktorý už iste nejednu takú tvár zočil pri svojich nohách, ako bola Emilova.

I teraz tam čupel ktosi v tône pri samom podstavci. Bola to ženská, ktorá so zalomenou hlavou hľadela dolu do čiernej krútnavy. Kamhal sa oprel niekoľkými krokmi vedľa, tu i tu prehrčalo mostom auto alebo nejaký povoz, hodily svoje svetlá na dve postavy, ktoré stály nepohnute, ako by z kameňa. Ona zdala sa výlučne sama sebou zaujatá a on si ju nevšímal, iba vtedy, keď si určite uvedomil, že je prichabý, aby tú otáznu lampu vyhasil.

„Primladý som ešte, primladý,“ uškrnul sa a uprel oči na stvoru, ktorá meravo držala v ruke svoju tašku a bola mu viac chrbtom obrátená. Tvár jej nevidel, ale i po badateľne pružnej postave súdil, že nie je stará. Počkal na najbližšie auto a pri jeho svetle prizrel sa jej dôkladnejšie. Uzrel jemný profil a pri súmernosti jej tela predišla mu krásna, veľmi krásna, upomínala ho na kohosi, koho mal rád. V tej chvíli nevedel, na koho, a nechcelo sa mu o tom rozmýšľať.

„Čo môže chýbať tejto gréckej bohyni v hriešnom Babylone?“ spytoval sa v duchu. Jeho prázdne

srdce naplnilo sa zrazu čímsi, čo sa podobalo súcitu. Že to stvorenie živorí, že stojí na rázcestí, bolo mu jasné. Ved' šťastný človek nikdy nepostál v noci pri kráľovej soche na tomto moste. Zdalo sa mu však hlúpym, aby si mala vybrať práve tú cestu, ktorú by bol ešte pred chvíľou odporúčal celému svetu, sebe i jej. Svoj krok, ako si v tom momente vysvetľoval, nemohol úplne odôvodniť, preto bol chabý a ona by mala byť silná. V útropách jeho pohlo sa čosi záhadného, ako pud, čo bolo dostatočné, aby podišiel k neznámej ako k sestre, prv, ako sa ona prehodi ponad cifrované zábradlie.

— Slečna, ste primladá, — prehovoril k nej dôverným polohlasom.

Žena sa strhla a Emil pocítil i potme, ako vyčítavo pozrelo naňho, odvážlivca, tých dvoje veľkých očí.

— Odpusťte, vy azda máte matku, otca, možno i viac, — pokračoval, — nebolo by to múdre! . . . —

Chcel silou-mocou nájsť nejaký vhodný dôvod pre život, a vyšlo z neho iba toľko, že by to nebolo múdre! Vtedy dopadlo vnove svetlo do tmavého kúta a neznáme zraky sa spoznaly. Emilovi neboly cudzie tie oči, hlboké, smutné oči, o ktorých bol hneď presvedčený, že sú hlbšie ako popod most šumiaca rieka. Povedal jej, kto je, a sám nechcel byť zvedavý. Keď jej spomenul otca, matku, zahral jej jemnými perami trpký úsmev. Čo sa mal ešte viac spytovať?

— Pod'me s tohto hrozného miesta, slečna, pod'me! — doložil prosebne, — vaše krstné meno?

— Mína, — odvetila, ledva bolo počuť.

— Mína? Nie! — usmial sa mladík, celý prečarovaný. — Mína sa zaliala pod mostom, budete sa zvať Laurou, dobre?

— Dobre, — odvetila udivená, s ľahkým úsmevom.

Pobrali sa s mosta a pustili sa širokou, živou ulicou pomedzi hostince, divadlá, chrámy a paláce.

II.

O tom všetkom hovorilo sa ešte za horúca v miestnostiach „U novej hviezdy“, ba i viac sa už vedelo a nikto sa na tom nepozastavil. Chápali vec úplne s umeleckého stanoviska. Vášňou kypiacu krv, nach ženského tela a chladné zavíatie blížiacej sa hlbokej noci, to všetko rozpoznávali v Emilovom prípade a to boli motívy nového umenia. Trochu vyrazenia, trochu naladenia, hlavne zmeny budú vraj zúrodňujúco vplývať na jeho básnický talent.

I keď sa roznieslo v niekoľkých dňoch, že to má byť niečo vážneho, nerozvíryli sa mysle.

— Nech si prikrášli svoj byt každý, akou len chce pozlátkou, veď sa mu ona ošúcha, život, ten nikomu nedá, — vraveli a najviac ak poľutovali Emila.

Ako sa však zjavila jeho novela s názvom „Na brvne oceánoch“, nastal ruch. Vyznavači nového umenia nechceli veriť vlastným očiam, aké nestrovitelné veci, aké nesmysly! Iba ak si niekto robí žarty z jeho spisovateľského mena. Keď sa im však Emil chladnokrvne priznal, uškrnuli sa, že mu tá stredoveká Laura iste oči zaviazala, a pokladali ho za strateného.

*

Emil a Laura, zanechajúc nábrežie, poberali sa mlčky vedľa seba. Keby sa ich bol niekto spýtal, odkiaľ a kam idú, neboli by vedeli povedať... Keby ich však bol chcel niekto rozdeliť, boli by sa mu nebudaj vzopreli. Bolo v ich príhode čosi, podobného listiu, ktoré bez ohľadu na ratolesť unáša vietor ľubovoľným smerom. Dvaja mladí ľudia,

ktorí zastali pri kráľovej soche na moste, ako sa zdá, jednako účtujú so životom, nevdojak už i týmto dostali sa do rodiny.

Z divadiel sa ľudstvo hrnulo a kaviarne počaly sa plniť. Laura obzerala okoloidúce elegantné dámy, jej pohľad však prezrádzal iba náramnú ustatosť. Emil to zbadal a domyslel si, že bude hladná. Sám tiež od rána nejedol, nuž navrhol, aby vošli do najbližšej malej jedálne.

Neodporovala.

Čochvíľa sedeli už za mramorovým stolom medzi oneskorenými hosťmi. Po večeri sišlo na um Emilovi, že nemá ani haliera, ani prsteňa, ani hodiniek. Hlava sa mu potočila, no vynašiel sa. Lauru poslal vopred, vraj kým to zaplatí. Potom, ako by sa len chcel jej niečo opýtať, vyšiel za ňou na ulicu. Na ulici sa stretli a podišli vbok, hoci ona nemala ani tušenia prečo... Kráčali rezkejšie, ale bolo zjavné, ako sa ona namáha.

Život nespál ani tu. Nafarbené ženy s mužmi, triezvi i podgurážení, míňali ich bez povšimnutia. Iba na rohu ulice zavolať ktosi za Kamhalom:

— Servus! Prajem ti dobrú zábavu!!

Emil ani neodpovedal, ale všimol si, že idú popri miestnostiach „U novej hviezdy“. Pohol tým skoršie a nadpriadol so spoločnicou rozhovor o najbezvýznamnejších veciach. Keď prechodili hlavnejšou ulicou, musel Lauru raz zachytiť, aby ju mimobežiacie autá, autobusy a električky nesrazily. Nevedel prečo, ale cítil, ako by sa ho to bôľne dotklo, keby sa jej niečo zlého stalo. Po dlhšom potľkaní zastali konečne pred ošúchaným domom v úzkej uličke.

— Ste ustatá, Laura? — prehovoril Emil s mäkkým prízvukom, — nechceli by ste si odpočinúť? Bývam tu na treťom poschodí! — ukázal na tmavý, neveľký obloč pod samým krovom.

— Ale, pane! — začervenala sa Laura po uši.
— Vy sa mýlite!

— Nemýlim sa, Laura, — usmial sa, chápuc jej rozpaky. — Nemáte prístrešia, a tento byt je vyplatený i s raňajkami do prvého. Je už len istejší ako ulica, môžete v ňom celkom sama bývať, o potrebné sa postarám, — dodal so zrejším dôrazom.

Zacengal. Ťažká brána sa otvorila. Starej hlučastej vrátničke zavolať mohutným hlasom, že mu je táto slečna sestra, aby ju vyprevadila do jeho izby, on tejto noci má iné zaujatia.

— A vy sa zamknite na dva spusty, — posmeľoval potom svoju známu, — zátvor je dobrý, nemusíte sa obávať. Zajtra, akže vám to nebude proti vôli, vás navštívim.

Laura hľadela s údivom v túto otvorenú tvár a nepovedala záporne... Ani ruku neodtiahla, keď jej ju mladík nežne pritisol k perám. Odznelo úprimné „dobrú noc“. — O chvíľu zmizol Kamhal za rohom ulice.

Laura by bola stála pri bráne ako socha, ale vrátnička ju vyrušila. Poznala hneď z jej správania, že je nie hocijaká uličnica, hoci Kamhalovmu tvrdeniu o sestre neverila. O „škriblerovi“, ako ona zvala Kamhala, naskrze nesmýšľala lichotivo, ale keď spomínal to zaujatie, prestala ho upodozrievať.

— Nech sa páči, slečna, — prehovorila hlučným hlasom a zdvihla lampáš dohora, aby jej lepšie posvietila. — On sa tej noci nevráti, a ak by sa chcel, nuž ho jednoducho nevpustím! — Povedala to takým istým tónom, že Laura, vidiac jej mohutnú buclatú postavu, vkročila pod bránu. O niekoľko minút, ktoré hlavne vrátnička potrebovala, aby sa dostala na šieste schody, zasvitlo svetlo v neveľkom okne pod krovom. Svietilo dlho, dlho, až okolo polnoci vyhaslo.

V ten čas sedel Kamhal v kaviarni, kde nebolo

miesta ani hrachom hodiť, a ohnivo rozkladal človeku s kozou briadkou a s bystrými malými očami akýsi dej, ktorý ten s očividomou napätosťou počúval. Spomínal istého kupcovho syna, ktorý priviedol svojich rodičov na mizinu i do hrobu. Žil ľahotársky veselo, miloval a ospevoval krv, ženskú krásu a hlboké tmy blížiacej sa noci. Neveril v nič okrem vo svoje vlohy a svoje určenie. I táto viera podľahla a on sa ocitol na moste pri nohách tej slávnej kráľovskej sochy. Tam stretol Lauru, krásnu nežnú Lauru, ktorá trpela pre hriechy iných. Nadišiel obrat. Dvaja proletári, bití životom, podajú si ruky a pustia sa s ním za pasy, i ho sputnajú spoločnými silami.

Kamhalovi pri tých slovách, ktorými prefarbil noc v jasný deň, oči len tak svietily nadšením. Nepil, iba čo ho spoločník počastoval kališkom absintu. A to nesilené nadšenie je chytľavé ako choroba, i drobné oči človeka s kozou briadkou počaly pomaly svietiť, a tiež nie od absintu. Okolo jednej, vyberúc peňaženku, položil na mramorový stolík novú bankovku so slovami:

— Pane, tu máte preddavok, dokedy bude práca hotová?

— Do rána máte už prvú čiastku v rukách, — odvetil spisovateľ, udusiac radosť v srdci. — A potom o dva-tri dni dostanete celú!

Bankovky sa ani nedotkol, ale s významným úsmevom poznamenal, že si príde po peniaze ráno.

Keď sa rozišli, Kamhal sa pobral až kypiaci energiou do klubovej miestnosti „U novej hviezdy“. — Myslel si, že tam nenájde nikoho a v tichu bude môcť pracovať až do rána. Skutočne bol tam len Vanka, nádejný dramaturg nového umenia, ktorý sa práve chystal na odchod. Bol tiež mladý a vyholený ako herec. Uzrúc príchodzieho, rozkročil sa

naprostred izby a s rukami vo vrecku zvolal na plné ústa:

— A, kamarát, kdeže si nechal svoju driečnu lady?

On to bol totiž, ktorý privolať večerom Kamhalovi „servus“, zaželel mu dobrú zábavu.

Emil, ak sa ho chcel zbaviť, musel mu vyzradiť čo-to zo svojej príhody. V tej chvíli nemohol bájiť, ani sa mu nechcelo. Zvedavý dramaturg horko-ťažko pochopil, že kolega nemá preňho času, a vzdialil sa z miestnosti s chichotom, ako za kulisy.

Kamhal sa hneď rozložil pri najbližšom stolíku. Z opačného kúta niesol sa rovnomerný dych, niekedy i chrapot. To iste nejaká zaznávaná osobnosť nového smeru, ktorú vysadil domovník na trotoár. Mladík sa zdal v bezpečnosti, že ho už nikto nevyruší, a čiaral, písal ako na diktát. Len niekedy si vošiel prstami nervózne do tmavých kučeravých vlasov.

Keď sa Mína, či už teraz Laura, prebrala zo spánku, práve bilo deväť na blízkej veži. Ký div, tak dlho nemohla oka zažmúriť. Osamote jej otupená myseľ zavírala.

„Život, aký ja to mám len život?!“ zalomila rukami a zahľadela sa meravo do pustého kúta.

Nebolo jej ozaj na závidenie. Otca nikdy nepoznala, matka mala neveľkú mliekárňu v bočnej uličke, ktorú jej kúpil maliar-umelec, lebo sa mu dala maľovať. Svoju Mínu chcela vychovať samostatnou a ona už i skončila mešťianku v nádeji, že bude z nej niečo. Vtedy matka povážlivo onemocnela. Dievča muselo ostať doma a viesť mliekárňu, čo jej však nešlo. Jej zanietená duša uletela, kedy mohla, z tesnej miestnosti a s ťažkou prácou nemohla

byť ani zdarná. Mliekáreň museli predať a do chudobného bytu tísila sa bieda i dverami, i oblokom.

Mína pekne vyrástla a chorá mať s úľubou pozerala na dcéru. Na jej súmernú postavu, okrúhle údy i pravidelne dvíhajúcu sa hrud', a predovšetkým na jemnú tvár ušľachtilých črt.

Raz, keď sa práve ukladala na odpočinok, dokončiac svoju modlitbu, mať jej povedala bez všetkých okolkov, že ak sa im za týždeň niečo vhodného nevyskytne, Mína musí do ateliéru, aby ich ešte niečo horšieho nestretlo. Umelci sa už na ňu dopytovali. Tú noc Mína celú preplakala a druhého dňa našla si miesto ako vychovávateľka. Matka sa dostala do nemocnice, kde o niekoľko dní umrela, a dcéra hľadala s úfnosťou do budúcnosti. Ale neminul ani mesiac, a začala ju pani trápiť. Vychovávateľka nemusela veľmi hádať, aby sa domyslela, že pani žiarli. Domáci pán hodil na ňu tu i tu zvláštny pohľad, ale ona sa ho snažila udržať v úctivej vzdialenosti. Všetko darmo, bola pripekná na svoje postavenie. Nasledujúci mesiac nastala búrka v domácnosti a Mína sa dostala na ulicu. Utiahla sa u známych na niekoľko dní, kým sa jej trafi zamestnanie. Prezvedala, ponevierala sa mestom, ale nemala šťastie. Na príležitosti nechýbalo síce ani na polahodnej, ani na výnosnej, jej však prišla vždy na um vlastná mať, ktorá to musela neskôr draho zaplatiť, a v srdci sa jej čosi vzoprelo, rozhodne vzoprelo.

Privčasnú sklamanie mnoho porúchaly v jej duši. Zato ňou ovládal čistý náboženský cit, ktorý ustúpil niekedy pochmúrnej chvíli, ale ozval sa znovu a znovu. Bola to náklonnosť od prírody, opora svedomia, ktoré ľahko nepodľahlo pokúšaniam. Hľa, i tí známi zavádili doň, vyčítali mu otvorene, že len jeho naivita je príčinou všetkej biedy, ale ani

ono neostalo dlžno odpoved'. Mína si vzala najpotrebnejšie veci a odišla s predsavzatím, že sa už nikdy nevráti. Toho istého dňa nadišiel jeden z najpochmúrnejších momentov v jej živote. Po dlhom bezvýslednom chodení nachýlil sa deň, telo ustalo a duch sa vysilil. Deva zastala na parádnom moste pri pilieri, na ktorom čnela hrdá socha slávneho kráľa. Bola umdlená až na smrť a nepoznala viac svoje srdce. Oprela sa o zábradlie, zahľadela sa do šumiacich vôd, černejších než noc, a cítila, ako by ju nejaké neviditeľné ruky dvíhaly. Ešte im zavážila, ale každým momentom prichodila si ľahšia a ľahšia, a tie ruky len neustávaly a neustávaly.

„Život, život, aký ho ja len mám?! Keby som bola počúvala ľudí, chodila by som už iste v hodvábe, a takto aké mám určenie, čo ma čaká? Prečo som odišla z toho mosta??“

„Slečna, ešte ste primladá,“ počula celkom jasne, strhla sa, ani keď sa to skutočne stalo. Kto poslal ta toho mladého človeka s mäkkou rečou, trúchlym pohľadom a s vlasmi až po plecia? Prečo sa jej ujal? Ved' nedal ani len slovom, tým menej pohybom najavo, že by chcel využiť jej postavenie. Kde je teraz, či príde a čo povie ona, keď, ako sľúbil, ráno príde?? Takéto myšlienky hemžily sa jej mozgom, prifarbyly jej sny a pozdravily ju, i keď sa prebudila. Izbica, čo bola i malá, zdala sa jej ešte dosť obstojná, len steny boli na mnohých miestach porúchané.

Ležala na diváne, do odokrytej postele si nechcela ľahnúť, protivilo sa jej to. Shodila so seba len obstojne zachované šaty a prihodila sa ošúchaným dlhým kabátom, ktorý jediný našla v skrini, okrem niekoľkých kusov bielizne a ušpinených golierov.

Otvoriac oči, sadla si a obzerala pozornejšie svoju hospodu. Bezpríkladný neporiadok a chu-

doba pripomínaly jej živo predošlý večer, ako i to, že je v byte človeka, ktorý alebo si len namyslel byť, alebo je skutočným umelcom. Na stole ležalo niekoľko kníh, časopisov, papiere, dve sošky, a to všetko jedno na druhom. Ináč okrem najpotrebnejšieho izba bola v pravom slova smysle prázdna. Na stene visel jediný obraz, akási pekná ženská tvár, lacná kópia iste cennej tvorby. To bolo všetko, čo videla, a začala tušiť, čo asi viedlo toho človeka večer k mostu, prečo tak zdôrazňoval, že sú ešte obaja mladí. Úzkosť, spojená s ľútosťou, sovrela jej srdce, ale bola i rada, veľmi rada, že sa ne-prebrala v nejakej komnate. Počala veriť, že jej budúcnosť je s budúcnosťou jeho úzko spätá.

„Ako sa len volá?“ neprišlo jej na um, ale si pomohla. Skočila k stolíku, kde našla niekoľko podpisov i adresovaných listov.

„Á... Emil, Emil, a Kamhal!“ spamätala sa i sama. To meno iste niekdy i čítala. Jeho žena by sa teda zvala Kamhalová, lepšie rečeno Laura Kamhalová. I prezradila sa jej ženskosť vo štvoráckom úsmeve.

Počala sa riadiť, hľadala zrkadlo, ale ho nebolo. Vybrala svoje drobné z kapsičky a pozorne sa pristrojila; kým sa predošlého dňa už so všetkým porátala, dnes dbala, čo azda i mimovoľne, na to, aby vzbudila dojem.

A mohla byť so sebou spokojná. Keď si lepšie všimla obraz na stene a nahla sa znovu do zrkadielka, až sa zadivila nad podobnosťou. Okrúhle čelo, husté obočie, nos, pery, všetko sa podobalo, iba oči mala podbehnuté. Bola však tým zaujímavejšia. Ako by dosiaľ o svojej mladosti a zdraví ani nebola vedela. Razom sebavedomím zaleskly sa jej hlboké oči. Nie, ona nebude nikomu na ťarchu, nikomu. Stiahla na znak odhodlanosti svoje

jemné pery a pozrela oknom na krovy a komíny a na udymenú oblohu.

„Nájdem si zamestnanie,“ uistovala sa v duchu. „Ešte dnes si nájdem, nebola som dosť smelá. Veď v takom meste by sa nenašlo pre mňa zamestnanie? Budem pokladničkou, alebo výpomocnou v niektorom obchode, v poslednom prípade hoci len výslužnou, alebo diakonisou.“ Takto zabudla Mina vo chvíľočke na Lauru Kamhalovú.

Klopali.

— Voľno! — ozvala sa, pripravená na cestu.

Kľučka opäťovne šťukla a Laura iba teraz zbadala, že sú dvere primknuté na dva spusty. Myslela, že je to Emil, no mýlila sa. Keď sa dvere otvorily, do izby vstúpila vyhriata vrátnička s raňajkami a vypytovala sa slečny, ako sa vyspala. Laura s úsmevom dala sa s ňou do reči, keď sa na chodbe ozvaly strmé kroky.

Vo dverách stál Emil a prial svojej peknej návšteve dobré ráno. Bol omnoho úhladnejší ako večer, oblek v poriadku, tvár bez strniska, vlasy nerozstrapatené, ale usťatnosť sa mu zračila v tvári. Laura ho skoro ani nepoznala. Hľadela utajiť svoje rozpaky a iba čo sa trochu začervenala. Mladík ju len ťažko nahovoril, aby si vypila pohár mlieka, ktoré vrátnička položila na rukopisy, časopisy, knihy, sošky, totiž na stolík.

Nedala sa núkať do nekonečna a on, aby ju nemýlil, dopytoval sa vrátničky celkom takým hromovým hlasom ako večer pod bránou, kedy sa vyprázdni susedný dvojizbový byt. Počuli to, pravda, i na druhom poschodí, a Laura nielen počula, ale i pochopila. Krv jej udrela do tváre. Bucľatá vrátnička skončila svoju povinnosť, chcela sa vzdialiť. Kamhal jej však kývol, aby ostala.

— Slečna, chceli by ste zachrániť človeka? —

pokročil k Laure a pohliadol na ňu pokorne.

Sklopila oči a neodpovedala.

— Povedzte, veď viete, čo všetko od toho závisí. Na nič nečestného nemyslíte! — hovoril určitým tónom.

— Ale veď vy mňa ani nepoznáte, ani neviete, kto som, čo som! — pozrela na neho, chvejúc sa rozčúlením.

— Viem, Laura... poznám... ako by nepoznal. Vám celkom tak nepraje život, ako neprial mne. A celkom tak nemáte nikoho, ako nemám ja. Laura, Laura, či sme darmo sišli s toho mosta??!

— Bojím sa, že je to prenáhlené. Oľutujete to celkom tak rýchlo.

— Nie, Laura, neoľutujem, veď súvisí to s mojím životom a bytím. Predošlej noci som zbadal, že je vo mne sily, a vy ste mi jej dodali, Laura!... Budúcnosť moja je už nie neistá, hľa... — vytiahol z vrecka nové bankovky, — k tomu ste mi vy dopomohli... a i viac toho bude... všetko bude. Laura, chcete zachrániť človeka??

Chytil ju za ruku a ona sa neodťahovala. V jej hlbokých lesklých očiach zaľeskly sa slzy, ktoré by sme nemohli práve nazvať slzami radosti, lebo ony značily skôr čosi takého, že to iste sám Pán Boh tak chce.

V tom momente bola Laura okúzľujúca, ešte i vrátnička, ktorá z rozhovoru nič nepočula, musela sa dovtipiť, že sa medzi mladými ľuďmi čosi veľmi vzľáštneho deje, a neostalo dlho v neistote.

— Pani Maarová, — obrátil sa Emil ku vrátničke, nepustiac Laurinu drobnú ruku. — Pani Maarová, odpusťte, oklamal som vás včera večer, slečna nie je moja sestra, ale moja snúbenica... teda od prvého dvojizbový byt, ale iste!!

III.

Spomínaný dvojizbový byt prešiel skutočne prvým dňom nasledujúceho mesiaca do rúk manželov Kamhalovcov. Bol to i pri všetkej chudobe ozajstný teplý kútik, pre dve svojvoľnosťou sudby zmietané duše. A Emil lipol k Laure každým dňom viac a viac, ona zas stávala sa presvedčenejšou, že to sám Boh tak chcel.

Sobáš mali v chráme na výslovnú žiadosť nevesty. Na svadobnú cestu nebolo peňazí, ale ani času. Kamhalovci nemohli venovať dva-tri týždne výlučne sami sebe, lebo život so svojimi potrebami dával im zreteľne najavo, že na nich naskrze nezabudol.

Emil pracoval, ako by chcel všetky stratené dni predošlých rokov dvojnásobne vynahradiť. Našiel si miesto pri významnejšom časopise. Pracoval v redakcii, tým viac však ešte doma. Sám sa divil, kde sa to v ňom berie, toľko energie, keď predtým celé dni, ba týždne premárnil naprázdno. Obraznosť nadobudla pružnosť a myšlienkový svet sa mu prehĺbil. Ako s vyvýšeniny hľadel na svoju doterajšiu púť a zdalo sa mu, že jasne rozoznáva kvetnaté lúky od močarín a trasovísk.

Spoločnosť mu nebola viac natoľko vábna. Mnohé mu odpadlo od srdca, bez čoho si prv úplné šťastie ani predstaviť nemohol. Kaviarne, veselé noci, zúrivé zvady o kráse, umení prestaly zaujímať jeho myseľ. „U novej hviezdy“ bolo ho vídať vždy menej a menej. Keď i prišiel, nechýbala po jeho boku ani Laura. Zprvu ich ešte ako-tak prijali, čo i nie s tým jasotom ako poniektoré múzy pochybnej minulosti i prítomnosti. Neskôr však, ako sa zjavila na knižnom trhu práca „Na brvne oceánom“, po-

čali Kamhala fumigovať a jeho Laure nadávali do stredovekých.

— Keby bola pravda, čo si ty tam popísal! — vraveli mu čo bližší príležitostne. — Ale kto to uverí? Kto by bol taký naivný nedomyslieť si, že deva, ktorú tak úchvatne čistou staviaš, do takého krutého polohenia... padnúť musela?! A potom, „Na brvne oceánom“. — Domnievaš sa, že je oceán taký malý a brvno také veľké?

A Emil sa predsa necítil nikdy porazený. Pred krátkym časom bol by to isté tvrdil aj on sám, ba nebodaj bol by posbieral ešte i presvedčivejšie dôvody.

— Ale, — vravieval teraz, — ja som to predsa vysnil, moja žena mi je hodnoverným svedkom, a ona mi všetko dopodrobna rozpovedala ešte pred sobášom. Keby to však všetko bolo iba ženskou prefikanosťou, čo hľadala tá grécka bohyňa na moste, pod kráľovou sochou? Prečo sa nedala modelovať ako jej matka? Nešla na prvé korzo, neprenajala si byt v aristokratickej štvrti a nadobudla si čo len stály lístok do opery?? A že na brvne a oceánom!? Ved' nás ten osudný večer chcel pohltiť oboch, a my sme sišli s mosta, začali sme život znovu a spolu. Od tých čias nás niečo udržuje na povrchu, čo, pripustím, loďou je azda nie, ale brvnom v každom prípade to nazvať môžeme...

Takto vysvetľoval svoje pokračovanie vážnejším kolegom a zatvrdlivým vyznavačom nového umenia. Skoro však zbadal, že je to daromné namáhanie. Čo cítil v srdci, to na dlaň vyložiť nemohol, a keby aj, ich zrak to nemohol zachytiť. Oni videli v Laure menej ako chápvú milenku a v ňom samom zbalamuteného nadaného človeka, ktorý potratil koncepty a ktorého im bolo ľúto... Tým vďačnejšie sa preukázal Kamhalovi „plebs“ a „kino“. — Kniha mala veľký odbyt, hoci ju mnohé kritiky

neprajne prijaly. Obecenstvo, ktoré sa vrhlo zprvu na výtvory nového umenia o krvi, o nachu ženského tela a o hlbokých tmách blížiacej sa noci, malo už zjavne celkom dosť toho a vedome-nevedome zatúžilo po nádeji, čistote, po svetle.

A to žiarilo z Emilovej práce, čo i bledým jasom, ale žiarilo. Ľudia to potrebovali, lebo nemohli počuť hlas vlastného vnútra o cieľi, o určení, o istom poriadku. Preto im dobre padlo čítať aspoň len o brvne, keď už nie o lodi, a kniha vyšla v krátkom čase i v druhom vydaní. Budúcnosť Kamhalovie domácnosti zdala sa zaistená; posmešné nápady, pravda, ani potom neutíchly. Emila to nemýlilo, najnovšie napríklad nazvali ho pátrom, lebo sa vraj už i modliť naučil kvôli žene. V tom mu síce prímnoho krivdili, lebo sa modliť naozaj nevedel. Ale keď si Laura večer kľakla a složila ruky, kľakol si vedľa i on ako ona a díval sa s úchvatom na jej zbožnú tvár. To bolo všetko. Pri tejto príležitosti skrsla v ňom obyčajne téma, ktorú často ešte v noci vypracoval.

Doobeda v robotný deň bol zväčša v redakcii, popoludní zasadol si k písaniu, pričom mu i žena pomáhala. Pochopiteľné, že často všetky písacky ostaly bokom. Emil si posadil Lauru na kolená a šeptal jej do ucha pekné slová. S radosťou v očiach počúvala rozvrh alebo hlavnejšie črty rodiacej sa novej práce. On zas čítal z jej pohľadu, že mu rozumie, a duch jeho nadobúdala tým vzlet. Niekedy ponechali umelectvo bokom a rozhovorili sa o tom, ako si dakedy celú domácnosť preinačia, ako si najmú byť nad samou riekou, ako vkusne si ho zariadia, a keď im bude zvyšovať, ako sa vyberú k moru.

Čo sa tak zameškalo cez deň, nahrádzalo sa v noci. Emil cítil, že musí pracovať, ak nechce, aby s tým brvnom zahynul. Ešte nedávno by bol

vysmial človeka, ktorý by ho na také tvorenie navádzal. Bol by mu nadal do nekultúrnych przniteľov umenia. A dnes, keď sa krčil nad rukopisom, myslel už i na to, čo si vyhrabe pre domácnosť svojím ustávaním.

Nebolo ináč ani možné, Laura doniesla iba jediný dobrý oblek na sebe, a on nemal vtedy ani toho. Do dvoch izieb potrebovali náradie, čo sa síce vzalo na splátky, ale stá maličkosťou muselo sa hotovým zaplatiť. Stravovanie ich tiež stálo mnoho, hoci hľadali najlacnejšie hostince, alebo si zašli do ľudovej kuchyne. Boly dni, keď sa ocitli úplne na holom, ale Laura vedela byť vtedy veľmi rozmarnej nálady a jej muž načrtal vtedy vzäčša niečo, čo bolo podarené a čo vypomohlo.

Emil, pravda, netušil, že sa jeho žena osamote trápi, ako by mohla prispieť na zaokrytie domácich potrieb. Už mala i miesto v istom obchode. Keď sa však sverila mužovi, on nechcel o tom ani počuť.

— Máš dosť čo robiť doma, žieňa! — vravel jej vážne, keď ho domŕzala, — ja ti vždy nechám prácu, a za tú nám lepšie zaplatia. — Ostalo teda pri starom a Emil s Laurou pracovali vedno. Spoločnosť málo vyhľadávali a ich len neskôr počali navštevovať, keď sa už o Kamhalových snahách verejne písalo i hovorilo. Najradšej si zašli naši novomanželia večerom na nábrežie, ale kráľovu sochu zriedkakedy spomenuli. Niekdy ich bolo vidieť v nejakej lepšej kaviarni, niekdy v divadle, ale žili najviac doma v úzkej ulici na treťom poschodí s výhľadom na krovy, komíny a začmudenú oblohu.

Často až po pozdnej noci svietilo sa v jednom z oblokov; vtedy sedel Emil sám v neveľkej izbietke, ktorá bola určená za pracovňu. Po bezpríkladnom neporiadku nebolo už stopy. Papiere na stolíku byly síce rozmetané, ale sošky stály pekne na vyvýšenej poličke v symetrickej vzdiale-

nosti a hľadely na pracujúceho. Pre knihy, ktorých ešte ani nebolo veľa, slúžila polica, šaty visely v skrini poukladané. Slovom, už bolo badať stopy starostlivých rúk na každom mieste. Keď Kamhal ustal v práci, podoprel si rukou vyholenú bradu a zahľadel sa na obraz, ktorý visel nad stolíkom ešte v starom byte. Teraz už vedel, koho zobrazuje, ako i to, prečo sa mu Laura hneď pozdala známa a prečo zodpovedala jeho vkusu. Kópiu našiel v ktoromsi antikvariáte a zadovážil si ju, lebo sa mu páčila. Nazval si ju Laurou, svojou Laurou, preto prekrstil i Minu na Lauru, hoci mu v tej chvíli obraz ani na myseľ neprišiel. Jeho žena chcela si zavesiť matkinu fotografiu do pracovne, on však nechcel pristáť, lebo by bez toho obrazu ani pracovať nemohol. Jeho oči často spočinuly na okúzľujúcich črtách, ktoré sa mu pozdaly vždy hodnovernejšie, a to najmä v noci, keď bol sám. Zo susednej izby odchýlenými dverami niesol sa vtedy rovnomerný dych, ktorý Emil s úľubou počúval ako rytmickú hudbu. Keď sa však pohrúžil do myšlienok, nepočul nič, ani obozretné kroky, ani vrzgnutie nemastených dvier, a zbadal sa len vtedy, keď sa mu dve biele ramená ovinuly okolo hrdla a ktosi nežne privinul jeho utrudenú hlavu sa svoju teplú hrud'.

Takto nažívali Kamhalovci asi za dobré dva roky a stará buclatá Maarová, ktorá chodila do domácnosti vypomáhať, spomínala neraz pred známymi, aký zázrak sa to len mohol stať s tým rozatáreným „škriblerom“.

IV.

Ale niet vraj domu, v ktorom by sa ľudia večne smiali; ani Kamhalovcov neobišly pochmurnejšie

chvíle. Čas oslabil kúzlom medových týždňov a staré vášne zdvihly niekedy hlavy. Emil napríklad nevedel sa stať abstinentom, hoci si nadával sám do slabochov a naničhodníkov.

Laura to vybadala a v taký čas navrhla ona sama, aby si zašli do kaviarne. Premyslela si vec dôkladne a nesadla si vedľa muža ako nejaký strážnik. Rozkázala si to isté, čo i on, keď pivo, nuž pivo, keď likér, tak likér. Štrngala s ním, lebo vedela, že on si s niekým musí štrngnúť. Takým činom Emil upokojil svoju vášeň, a predsa nepadol v obeť pokúšaniu.

Horšie bolo s ním po nejakej väčšej namáhavej práci. Vyčerpal sa, vysilil, a nijako nechápal, že mu treba odpočinku. Mal tisíc chutí do tvorenia, ale darmo sadal ku stolíku, iba čo hľbu papiera pokazil. Trvalo to niekedy i viac dní, a vtedy chodil mrzutý, zamyslený, vôbec nedalo sa takmer s ním rozprávať. Keď ho Laura prvý raz videla takého, ledva udusila v sebe plač, mysliac si, že ju už zunoval. V tom síce nebolo d'aleko od pravdy, lebo Emil v taký čas chápal najlepšie jej nedostatky. Nezdala sa mu vtedy ani taká pekná, ani rozumná; ak to bolo večer, nekľakol si vedľa, keď sa modlila pri posteli, ale išiel do pracovne, prechodil sa dlhými krokmi a hneval sa, že je jeho žena taká — poverčivá. Nebol však zhovievavejší ani oproti sebe. Myslel na svoje práce, ktorým mohol d'akovať za meno i dôchodok, zdaly sa mu plné pokrytectva, predpokladov, nereálneho blúznenia, a nič viac. Výčitky prívržencov nového umenia, dopadaly na jeho rozorvaného ducha ako kladivo, a keby bolo bývalo možné, bol by v tom momente všetky svoje novšie tvorby, počnúc novelou „Na brvne oceánoch“, hodil jednoducho do ohňa.

Laura hľadala zprvu príčinu sama v sebe, vlastne v ich sväzku, a bolo jej do zúfania. Keď

ju nikto nevidel, poplakala si, ale osudná kráľova socha nad riekou nemiešala sa viac do jej žiaľov. Jej srdce nechcelo a nemuselo byť viac také slabé. Laura poznala vo svojom živote spravovanie božie, a to ju utvrdilo v presvedčení, že viac nezahynie. Dodávalo jej to sily, neraz i sebazaprením.

Emil zbadal túto silu, čo sa mu, nestálemu, chabému, i pozdávalo... Laura zas pomaly nazrela vždy hlbšie a hlbšie do jeho duše. Keď sa jeho mrzutosť opätovala, všímala si okolností, čím by sa mu na duši obľahčilo, a našla i odpomoc. V taký čas ho poprosila, aby jej narobil rebríckov do kvetov, čo on rád robieval, aby jej pomohol pamuk posvíjať, alebo náradie poprestavovať, alebo, ak bol večer, šli do opery, prípadne do kina. Tam pán manžel riadne nadal pôvodcom textu, či hudby, často i predstaviteľom hlavných úloh, a to bola pre neho medicína. Dôjduc domov, pracoval do noci. Nasledujúceho dňa vybozkával svoju ženu s nápadnou prostosrdečnosťou, rozpovedal jej svoje najnovšie plány a nezabudol sa pochváliť, aká nádherná myšlienka ho nadišla.

Raz však už po dvoch rokoch spolužitia došiel domov celkom ružovej vôle. Laura sedela pri okne v menšej izbici a háčkovala.

— Čože to vrtaš? — pýtal sa jej žartovne.

— Dar pre hosta, Emil, — odvetila a jej bledá tvár poliala sa rumencom.

Siahol zvedavo po háčkovaní, ktoré jej ležalo na lone. Pochopil, že to má byť povojník, a nezdržal sa, aby svoje žieňa neprivinul k srdcu. Keď však o tom osamote rozmýšľal, cítil, že nebol úprimný, ešte vždy neveril v život natoľko, aby ho komu doprial, hoci by ten mal byť jeho vlastným potomkom. Od toho času Laura nebola viac taká svieža a bystrá, Emil sa snažil očividome obľahčiť jej stav. Bol pozorný voči nej, no bolo v tom i pre-

tvárky. Jeho žena sa skoro dovtípila, že by bol iste radšej, keby tak nebolo, ako je, čo ju zaboľelo.

— Emil, ty toho drobizga nebudeš mať rád, — nadštrkla niekedy s obavou, keď rozmýšľala o budúcnosti.

Stisol jej ruku na dôkaz, že sa mýli, ale nepovedal ani slova. Naozaj neprezrela jeho dušu úplne. Jemu nebolo protivné povedomie, že bude otcom, ale ju, Lauru, akosi nepoznával. Súmerná postava, svieža pleť, usmievavé pery, bezstarostný pohľad, slovom, všetko, čo ho dosiaľ nadchlo, zmenilo sa na nepoznanie. A menil sa aj on. Odkedy sa Laura tak zmenila, jeho tvorivosť ochabovala každým dňom. Ocitol sa častejšie v rozporení, ako by sa bol prepracoval. Nebol spokojný so sebou, vršil sa sám na sebe, no predsa to aj ona pocítila a v takej chvíli priala si smrť.

O smrti vôbec už veľmi mnoho rozmýšľala, niekedy tak jasne videla ozaj blízky koniec. Sovrelo jej srdce pri myšlienke, čo bude s Emilom, ak ostane sám, a vtedy si žiadala žiť, dlho žiť. Keď ho však uzrela bez vôle, zadumaného, jej citlivá duša zachvela sa ako list, aby ju ten novovybudovaný pekný svet neprivalil. A vtedy len aby zachránila sladký pocit vo svojom srdci, bola hotová zrieknuť sa i života.

V jednu noc sa cítila veľmi zle.

— Emil, ja ti umriem, — prehovorila k mužovi, ktorý sa usiloval všemožne, aby jej bolestiam uľavil.

Na tie slová sa odmlčal a Laura práve hádala, ako sa ho to dotklo, keď na jej tvár dopadly slzy — teplé slzy. Počala ho tešiť, veď to hádam bude všetko dobré, a on bozkával jej čelo, ústa, oči.

— A ozaj by si ma nechala samotného na svete?
— pýtal sa jej v hlbokom pohnutí.

Potom bol už rad na nej, aby si ho oboma ru-

kami k srdcu privinula. Bola veľmi rada, že ju ešte vždy nezunoval.

To sa prihodilo i viac ráz a v takú noc zväčša obaja zle spali. Ona si žiadala žiť, dlho žiť a bála sa, že sa jej tá žiadosť nevyplní. Ale obraznosť Emilova pracovala tým viac. Predstavil si svoju ženu mŕtvu, s pravidelnou peknou tvárou, ťažkými privretými mihalnicami, jemnými perami, a zakaždým cítil, ako by sa mu chcelo niečo v prsiach rozstúpiť. Tušil, že by sa zbláznil, prišlo mu však na um i niečo zvláštneho, čo len umelcovi môže prísť na um. V tom prípade, keby sa totiž nezbláznil, že by vytvoril práce, kolosálne práce. Jednotvárnosť v živote ubíja talent, kým zmena, akákoľvek ťažká, dodáva pružnosti. Svoje úspechy si takto vysvetľoval a tak i svoju ochabnosť. Miloval svoj domáci kozub a ľakal sa ho. O jeho vlohách nemohlo byť pochybnosti, a predsa nešlo mu nič od ruky.

„Ak by tak umrela,“ mihlo mu mozgom a oči jeho zvlhly, až mu zamrelo srdce od bôľu a či od hrôzy, a predsa by nebol dbal, čo by niečo zvlnilo jeho dušu, čo by ho zranilo, len aby mohol tvoriť, tvoriť...

V.

Lauru nesklamala predtucha, umrela pri pôrode a Emil stál nad dvoma mŕtvolami, z ktorých jednu zbožňoval a druhú nenávidel. Keď mu doktor oznámil, že skonala, hodil sa na zem, plakal a ruval si kučeravé vlasy. Potom ako by sa bol zmenil v chladnú sochu. Bol bledý ako stena, ináč sedel pri mŕtvej a ani len sval sa mu nepohol na tvári.

Ľudia ho málo znepokojovali, stará Maarová

zariadila všetko potrebné. Noviny oznámily smutnú zvesť, čo vzbudilo všeobecný súcit, ale málo bolo tých, ktorí sa osmelili do skromného bytu na tretie poschodie. Boli to zväčša nasledovníci smeru, ktorého sa stal Emíl kliesniteľom. V iných okolnostiach bol by im býval vďačný, teraz ledva prehovoril k nim niekoľko slov. Nedbal, či sa kto vzdialil z izby alebo tam ostal. Hľadel na ten chladný obličaj s bielou priezračnou pleťou, s hustými mihalnicami a jemnými perami. Hľadel a nemyslel na nič.

Keď precitol na chvíľu z otupenosti, videlo sa mu, že Laura len spí, alebo že on už tiež umrel.

„Iste to bude tak, tak to bude,“ premietal. „Alebo moje srdce je chladné a tvrdé ako kus ľadu. Smiať sa nemôžem, ale ani plakať nemôžem. Podivné, veľmi podivné. Ja som si to ináč predstavoval.“

Došli s povozom pre umretú, to ho presvedčilo, že ani Laura nespí, ani on že neumrel. Vysvetľovali mu, že ju chcú previezť do umrlčej komory, v cintoríne, kde má už prichystaný krásny umelecký podstavec. Nedovolil, chcel ju mať doma, ešte doma. Cez celé tri dni ani sa skoro nevzdialil od truhly. Tam sedel, alebo prechodil sa vo dne i v noci pri zastretých oknách. Pery jeho sa niekedy pohybovaly, ako by im niečo rozprával. Pri všetkých pochybnostiach a nevere neprišlo mu ani teraz na um, že by ho ona viac nepočula ani nevidela. Keď niektorá zo sviec zle horela, napravil ju, aby si nemyslela Laura, že sa hnevá na ňu pre dieťa. On sa nehnevá, a keď, nuž len sám na seba, ale ju rád... veľmi, veľmi rád...

Po pohrebe, na ktorom sa zúčastnil celý literárny svet veľkomesta, nevedel naskrze, kde sa vrhnúť. Jeho známi a priatelia chceli ho vziať medzi seba.

Kamhaľ i z tejto smútočnej príležitosti mohol súdiť, že nepatrí medzi zaznávané talenty. Jeho umelecká márnivosť mohla sa uspokojiť, veď hľa, ešte len i tí zaťatí vyznavači nového umenia hľadeli mu dať najavo, že ho nepokladajú za bezcenného, hoci s ním nesúhlasia. Všetci sa však čudovali, že Emil nevyronil ani jednej slzy nad otvoreným hrobom, čo tí, ktorí vedeli bližšie o jeho pomere k zomrelej, pokladali za zjav veľmi nebezpečný. Nechceli ho nechať osamote, on však práve, že mu to dali pocítiť, snažil sa striasť sa ich všetkých. Ani nevedel, ako sa dostal na svoj byt, kde ho nikto nevítal. Zdusené zapáchajúce povesie udrelo mu v tvár a on ho s pôžitkom sal do seba. Ustatý do úmoru zvalil sa na posteľ, privrel oči a nechcel myslieť na nič. Ležaľ dolu tvárou, nehybne ako mŕtvy alebo bez vedomia.

Súmrak sadal tam vonku na krovy a komíny, vlúdiľ sa i do pustého bytu na treťom poschodi. Zanedlho ozvaly sa chodbou vleklé kroky, ktosi vošiel do oddelenia, postál pri dverách a potom sa obozretne vzdialil. Bola to pani Maarová, ktorá nešťastného „škriblera“ srdcom ľutovala, ale bola i poverená jeho ctiteľmi, aby nakukla k nemu tu i tu, či by mu nebolo niečo treba. Nastrojili to všetko preto, ak by ten človek nejakú hlúposť chcel vyparatiť. A buclatá vrátnička nevdojak sama cítila význam svojho poslania. Usilovala sa dvíhať svoje ťažké nohy čo najtichšie, a dôjduc ku dverám, nakukla kľúčovou dierkou do izby. Videla Kamhala, ako ležaľ dolu tvárou na posteli, a tušila niečo veľmi hrozného. Chcela dnu, ale sa jej nohy podlamovaly. Vzdialila sa s predsavzatím, že sa po chvíli vráti, a ak bude Kamhaľ ešte vždy tak ležať, pozrie a prípadne porobi krik.

Keď stúpala dolu schodmi, utierala si zásterou oči a líca. Poznala možno najlepšie tých dvoch ľudi

a nemohla sa zdržať slz, keď bola takého ľútostivého srdca.

Nesišla však ani s prvých schodov, keď Kamhal skočil s postele.

— Laura, Laura, prečo si ma nechala! — zalamoval rukami a chodil, obzeral všetky kúty ako poloblázon. Razom zmĺkol, zrak jeho utkvel na vkusnej poličke, kde mala Laura poukladané jeho práce. „Na brvne oceánom“, „Nový život“, „Za svetlom“. — Čítal a prešiel si rukou po horúcom čele. Jeho zosobnené snahy dochádzaly na návštevu. Iste aby mu vyslovily svoju sústrasť, a jemu sa zdalo, že majú všetky masky na tvárach.

— Lož, lož, mizerná lož, — zaškrípal zubmi a bíl päšťou o stôl. Nebol schopný súvislejšie myslieť, len kde-tu pohodil zdrap nejakej drviacej myšlienky.

— Cieľ — určenie — poriadok — hahahahaha!! — rozchichotal sa neprirodzeným hlasom a vyšiel z izby. Ani vonikajšie dvere neprimkol a tackavým krokom šiel dolu schodmi. Len teraz pochopil, že jej už ozaj niet, a pustil sa ulicami veľkomesta ako potulný pes, ktorý hľadá svojho pána.

Stará Maarová bola rada, keď ho nenašla doma — treba mu spoločnosti — myslela si, odpravila mu posteľ, pripravila vodu a primkla byt.

Kamhal si aj našiel spoločnosť. O polnoci sedel „U novej hviezdy“ úplne spitý. Členovia klubu hľadeli naňho ako na heretika, ktorý počína ľutovať svoje učenie a svoje skutky. Nadával na svoje práce, na svojich vydavateľov, na život a na smrť a oni mu prisviedčali.

Domov ani nešiel, kde ho nadišla ospalosť, tam sa vyspal. Pil so smädom človeka, ktorý dávno neokúsil nápoj. Len vtedy sa cítil dobre, keď bol v omámení, a tešil sa, keď mu spoločníci prízvuovali, že veď mu nikto nebude robiť výčitky.

Trvalo to niekoľko dní, až sa počala ukazovať reakcia. Pri všetkej duševnej zrušenosti bolo v ňom niečo, čo mu stále protirečilo. Keď tak po vytrezvení slúchal na ten hlas, počul niečo, podobné výčitke, jeho ctitelia si tiež dali na tom záležať, aby ho zachránili pre život, ktorému on sám prekopával riečište. Presviedčali ho, že keď mu práca i nenahradí stratu, ale mu aspoň ranu zahojí. Usilovali o to tobož, lebo vedeli, že Kamhal by znamenal úspech nasledovníkov nového umenia.

Po vybúrení cítil sa Emil zbitý, ale počínal dôverovať slovám, ktoré ani nie tak dávno on sám rozhlasoval, Zašiel i domov, ale keď videl predmety, ktoré ho upomínaly na jeho stratený raj, darmo chcel pracovať, nebolo možnosti a sily...

Najviac sedával pri stolíku v neveľkej pracovni a vpíjal sa očima do obrazu, na ktorý preniesol všetku svoju lásku.

Ináč v srdci jeho bolo napodiv prázdno. Čudoval sa nad tým i sám, najmä keď si sprítomnil noci, v ktorých mu Laura predpovedala svoj blízky skon. Vtedy myslel na kolosálne práce, a teraz zakusoval, ako ten veľký bôľ udusil i poslednú iskierku jeho ambícií. Očakával nadchnutie, — nechodilo.

V redakcii mu občas svietlo v hlave. Narobil i plánov, ale nemal sily uskutočniť ich, nenútilo ho k tomu nič, ani ho nepovzbudzovalo.

Po viacerých bezvýsledných pokusoch domyslel si konečne, koho stratil vo svojej žene, a to ho dorazilo. Jej túžba po živote, čistota ducha i tela prekradla sa i do srdca. Cítil, myslel i pracoval jej kvôli, iba jej kvôli. Preto sa mu videlo všetko jeho snaženie len lžou, pretvárkou, keď jej viac nebolo. Keby mu bola nechala kus viery, čo hneď tej „po-verčivej“ viery, nebol by teraz ako Samson, zbavený svojich divotvorných vlasov.

Dvojitému úderu neodolal, nemal ani čím. Lau-

rina smrť pripravila ho o tvorivú silu, a bez nej nechápal, načo by mal žiť.

„Písať, ja by som mal čo písať... ale ako???“
A hneď zase: „Písať... ja by som vedel písať... ale čo???“

Tak bol jeho duch s chvíle na chvíľu naladený. Krv, nach ženského tela, husté tmy blížiacej sa noci a podobné mu niekedy podráždilo fantáziu, ale vtedy veril viac v určenie, čistotu, mrav — a naopak. Bola to duša, vyšinutá z rovnováhy, v ktorej ju za čas ktosi udržiaval.

Čo sa dalo predvídať, nadišlo. Emíl sa spúšťal a núdza sa vtierala do jeho príbytku. Maarová tušila, kde sa to skončí, no predsa sa zhrozila, keď počula, že vtedy a vtedy bude v ich dome na treťom poschodí licitácia.

Svitol určený deň a — skazeného „skriblera“ nebolo doma. Ešte sa domenievala, že si šiel nejaké peniaze zaopatriť, aby zachránil rodinné pamiatky, ale nechodil. Vypredali ho za bagatel'. Pani Maarová sama nadhodila na tú kópiu, ktorá visela v pracovni nad stolíkom. Urobila to z úcty oproti zosnulej, ktorú tam navlas poznávala.

Toho dňa večerom uberal sa akýsi tulák po nábreží... bol to Kamhal. Len dlhšie kučeravé vlasy čo mu ostaly, ináč bol na nepoznanie. Vyšiel na most a utiahol sa pod tichého kráľa, ktorý tam už iste videl viac zúbočených tvári ako kedysi za svojho panovania.

Zďaleka doliehal ohlas života z čulých ulíc, i na samom moste bolo živo. Emíl však počul len vábny hlas vln, černejších ako hustá noc. Lampy sa odrážaly na hladine ako vtedy... Emíl nemysle viac na to. Hľadel vedľa seba na krok, či na dva. Zdalo sa mu, že nestojí sám, že je tam i ona a opretá o cifrované zábradlie nespúšťa zrak s mohutných čiernych vôd. Skoro by ju bol oslovil, skoro by jej

bol pošepol, že je primladá — keď sa prehla cez zábradlie...

V nasledujúcej chvíli rozstúpily sa vody a pochovaly život, ubitý žiaľom a umdlenosťou.

*

Mŕtvolu Kamhalovu vylovili.

Na cintoríne pri samom múre odpočíva Emil vedľa svojej Laury. Jeho ctitelia postarali sa o hrob a dali vsadiť do múru veľkú kamennú tabuľu. Na prvý pohľad niet na nej nič zvláštneho, kto však postojí pri zelenej mohyle, tomu vyrastú pred zrakom z toho mŕtveho kameňa vody vzbúrené, nekonečné vody. A komu je ešte ani vtedy nie náhlo, ten rozozná i brvno, tancujúce brvno, po ktorom sa vzťahuje ľudská ruka. A potom i hlavu rozozná, ale tá už v prekypujúcich vlnách tonie...

Pri tom hrobe i dnes sa stretávajú zamilovaní...

SUROVCOVCI

I.

Ďura Jánošíka obesili roku 1713 pri Váhu v Liptovskom Svätom Mikuláši. Pánom sa uľavilo, poddanstvo vzdychalo — kto sa nás zastane? Kto sa ujme ubitého ľudu? — nieslo sa z chalupy do chalupy. Ale túžba vzoprieť sa letela vo vetroch ako semeno zrelej jedlice, zabudla sa i tu i tam, mihľaly sa roky a túžba prinášala svoje ovocie. Vicišpán a jeho pandúri mali práce dosť, keď i chlapi, ktorí sa dávali na zboj, mali i svoj tieň a tvrdú, neraz ukrutnú povahu. Jánošík zmenil sa v legendu, ktorá neprestala dráždiť, jeho nasledovníci boli z mäsa a krvi, z ľudského sebeckva, z túžby po ľahšom živote, keď i neboli bez srdca, a s tým, čo získali, vedeli sa rozdeliť...

— Bože môj, Otče môj, však je ten svet zmotaný, čo vystojí, čo vystojí chudobný poddaný! — nieslo sa nielen po trenčianskych a liptovských horách, prevalilo sa z Považia na Hron a o niekoľko rokov rozhučalo sa pod Ďumbierom, v kraji komorného grófa, na okolí slobodného kráľovského mestčka Brezna, na Handloch, Čiernom Balogu a po všetkých osadách tejto veľkej obce. Na Dobroči, Kráme, u Komov, u Fajtov ožily večery. Chlapi

pri kozúbku, ženy a dievky pod kúdeľami nasnášali toho. Mnoho sa o tom vedelo v krčme u Komov, kde svedčná krčmárka Uľana ovdovela a o krátky čas mala dobré spojenie na všetky strany. Tam už v tridsiatych rokoch vedeli, že sa Martin Poljak, rodák handelský, stretol na Cinobani so svojim kamarátom Jakubom Surovcom z Trenčianskeho Rovného a zverboval ho na voľný život.

— Čo sa budeš trápiť a chodiť so salaša na salaš? Takto k ničomu neprídeš, — kreslil mu život peknými farbami. — Pôjdeme radšej z krčmy do krčmy, kde jest, tam si vezmeme, kto nemá, tomu dáme a budeme mať priateľov. Si pekný chlap a na Dobroči máš dievča ako lusk, Anču Kováčikovie, sestru Veľkého Maca. Pre koho zakvitne, keď sa ty budeš túlať po svete? Pod', v chalupe na kopci za Dobročou urobíme si hniezdo, nájdeme pomocníkov, a bude sa nám žiť, len radosť.

Jakub váhal, ale napokon pristal. Hneď potom vrátil sa na Dobroč, obsadili osamelú chalupu, pokrytú slamenou strechou, a rodina začala sa rozrastať. Hneď v prvé dni zbadal Jakub, že je takto žiť lepšie, ľudia sa prišli poďať a sniesli na stôl čierneho chleba, mlieka i mäsa. Večer u krčmárky Uľany bolo veselo, mladej žene iskrily čierne oči a sukňa sa jej vyzývavo roznášala. Vedela, že Martin bez peňazí neprišiel. Nalievala kyslé víno do džbáňkov. Tu i tu fľochla na Jakuba, ktorý sa ešte akosi červenal.

— Že ste už len trafili k nám! — vypla sa ani struna, vedomá svojej ženskej čarovnosti a mladosti. — My tu vädneme, a vy ktovie aké ženy a dievky oblažujete vo svete. Veru, Jakub, čas bol, ani ty nebudeš večne mladý, ako si dnes.

— Nezaliečaj sa mu, Uľa! — hrkol Martin džbáňkom na dubový stôl, — veď ty máš tiež

svojho, ved' za tebou škúli pán Sebastián, a ten ti vyhovie i opatrí ťa. Jakub si inde srdce zabudol.

— Čo len to, kde si zabudol, — ohnala sa vdova so smiechom, — ale kto ho našiel . . .!

— No, Anča Kováčikovie neuhne ti v ničom, — natiahol dlhú tvár a pozrel šelmovsky, čo oni obaja na to. — Žien je dosť, a jedna krajšia ako druhá, pravda, Jakub?! — udrel ho priateľsky po pleci. — Všetkého sme mali a budeme mať, dobrým chlapom ženy dožičia radosti.

— Ktorá komu, — zvrtila sa krčmárka a odišla.

— Vidiš, nehovor jej tak! — začal mu hneď Jakub vyčítať. — Ona to nemá rada. Ani jedna žena nemá rada, keď niekto inú chváli, a s Veľkým Macom nie je ani veľmi zadobre. Keď sa opil a pobil jej riad i obloky, vyhrážala sa mu, že prechováva zbojníkov. Keď má jeho v žalúdku, bude mať i jeho setru a vypomstí sa ľahko. Povie drábom a tí chytia i teba.

— No ved', no, Jakub, — smraštil Martin nízke čelo. — Ešte vidieť, že si nie pravý zbojník. Mňa chytiť, to nebude tak ľahko, a dúfam, ani teba, hoci by sám komorný gróf a celá stolica vyslali svojich hajdúchov. Radšej si vypíme, čo nás tam po ženách, ženy i tak neboly pre vážnych ľudí nikdy na ošoh. I sám Jánošík, keby nebol mal tej Anče, nebol by prišiel ani na starú babu, ktorá mu podsypala hrachu pod krpce, a nebol by odvisol na háku za rebro. Chlap len s chlapom, vieš, a my si kamarátov nájdeme hockoľko. So ženou sa môžeme pobaviť, ale ďalej nič, — zabudli kamaráti na škriepku a hovorili o vážnejších veciach.

Sedliaci zvedavo fľochli na nich. Vedeli, vrátili sa zo šireho sveta a skúsili všeličo, ako sa kde inde žije, ako sa robotí, akí sú kde páni a ich drábi, aké krčmy a aké salaše. Hovor rástol. Uľa vyčervenená nosila džbánok za džbánkom, chlapi na

laviciach primkýnali sa bližšie, až sa zmenili na jediné ucho. Vtedy sa už hovorilo tichšie, iste o vážnych veciach, aké zaujímajú všetkých. Hlavy sa daly dovedna a vrava sa stala skoro šepotom. V tajomnom kruhu našli všetci svoje miesto, veď boli jedna krv a jedno utrpenie. Tam boli i niektorí domáci, ale aj prespolní. Bratia, Ondro a Jano Oravec mali chalupu neďaleko, podopretú kolom, aby sa nezrútila. Ostatní boli valasi Paľko Gajdoš z klenovského, Miško Žilka z tisoenského, Maco a Ďuro z valašianskeho salaša. Všetci boli červení a zdraví ako chlapi, chovaní na syre a žinčici. Gazdovstvá nemali, ale neboli by sa čarali s hociakým. Vedeli si žiť, a to veselo. Nejaká tá ovca vedela vždy okrivieť a našiel sa i nejaký groš na holbu vína alebo pálenky.

— Hej, kamaráti, mali by sme sa niekde síť a poradiť, — navrhol im Martin, hľadiac im do očí, čo oni na to. — Tu sme doma, na Dobroči nás nikto nevyzradí, vyjdeme po jednom a stretneme sa v chalupe na kopci, tade večer nechodí nik, a keby aj, prišli sme zo sveta a chceli sme sa vidieť, mohli by sme i vína vziať a pálenky do krčaha, veď sa nevyleje. Hej, krčmárka, — zavolal na Ul'u a cinkol dukátom na dubový stôl, — dáš nám?

— Ale dám, Martin, — uškrnie sa krčmárka a zvrta sa medzi chlapmi. — Čo by len nedala.

O chvíľu tratili sa chlapi z krčmy ticho jeden za druhým. Zahli stavaním pomedzi stodoly na kopec. Maco a Ďuro z Valaskej niesli lagvice vína a pálenky. Keď sa sotmelo, boli už všetci pod slamenou strechou. Víkala ich Dora, Martinova stará gazdiná. Vzala lagvice, složila do komory, založila na ohnisku a začala hneď variť pálenku. Zatiaľ sa pilo víno. Martin vynášal krčah za krčahom, chlapi si zdravkali a nálada začala rásť.

— Tak, kamaráti, — prehovoril Poljak, keď sa už nálada stupňovala, — vieme, na čo sme sa chytíli, netreba nám hovoriť. Nebudeme večne len žinčicu strebať a ovčím lojom mazať si hubu. Sme chlapi a opatríme si, čo nám treba. Najprv vyvolíme si vodcu, ktorého by sme všetci poslúchali. Ja navrhujem Jakuba Surovca, on je smelý, mocný ako buk. Videl už sveta, ako i ja, teda nech žije!

— Nech žije! — hrkly tupo džbánky, tmavé oči sa zablýskaly a sústredily všetky na počernej, odmeranej Jakubovej tvári.

— Dobre, kamaráti, — vypál sa vyvolený a vykročil zpod pece k širokému stolu, rozkročenému pod oblokom ako dlaň. Tu sa obzrel vážne po všetkých prítomných, kľakol na kolená a zdvihol prsty dohora. Všetci stáli, ani jedle na Vepri, mĺkvo a vážne.

— Prisahám večnému Bohu, svätej Trojici a všetkým božím svätým, — niesol sa tvrdo jeho hlas a vrtal do duše, — že nikdy svojich tovarišov nezjavím, neoklamem, nezanechám v šťastí a v nešťastí. Tak mi Pán Boh pomáhaj!

Keď jeho slová zamĺkly, chlapi cítili, čosi sa stalo. Zastali si všetci pred vodcom plece pri pleci, hlava vedľa hlavy, a stopiac sa v jeden zrak, hovorili za ním:

— Prisaháme večnému Bohu, svätej Trojici a všetkým božím svätým, že nikdy svojich kamarátov nezradíme, neoklameme, nezanecháme v šťastí a v nešťastí...

— Amen, — doložili, objali sa a podali si ruky. To bol prvý zbojnícky sľub, viažúci srdcia i duše ako železná obruč drevené dúhy.

— A teraz, kamaráti, postavíme si najprv stráž, — znel Jakubov hlas veliteľsky. — Tu sme istí, všetko je tu naše až po krčmu, ale čert nespí!

Najprv sa zabezpečme, potom si povieme, čo budeme robiť, potom si vypijeme i zaspievame.

Súhlasili a večer mal už svoj program. Dvaja šli na dvor a pozreli i na záhumnie. Ale nevideli ani duše, nuž nechali tam valaského psiska Dunaja a starú Doru. Keď prišli medzi chlapov, chlapi sa radili, do čoho sa chytiť.

— Nuž, viete, — radil bystrý Poljak, mrkajúc úzkymi očami, — rodinu už máme, treba sa o ňu postarať. Najprv čo by sme ešte pribrali niekoho, a tu radím zájsť na černovršský salaš, tam je dobrý chlap Tomáš Greguš. Keď mu povieme, nechá ovce tak a pôjde s nami.

— Len či pôjde? — pochybujú chlapi. — Greguš má ženu i dieťa, a takému sa je ťažko odtrhnúť.

— Veď ho my primusíme, — zdvihol významne hlavu Jakub, ktorý už cítil, ako ho vodcovský duch opanúva. — I Tomášovi dodáme chuti. Keby nami pohrdol, chýbal by nám, mohol by nám byť i nebezpečným, všetky doterajšie tajné spády sú mu známe ako i nám.

Chlapi prikývli a dohovorili sa.

— A potom, nemôžeme len tu doma ostať, — ujaľ sa slova Martin Poljak, ktorý mal vždy najväčšie plány. — Čo tu na Dobroči, v Brezne alebo Polhore? Na valaštianskom alebo mýtňanskom salaši zdrapnúť jednu-dve ovce, čo viac? Ja odporúčam ísť do Liptova, do Oravy, až do Poľskej za Tatry, tam sa už niečo ulizne.

— Povediem vás, kamaráti, — rozhodne Jakub. — Musíme si opatriť plátna na košele. I na sukne pre naše ženy a frajerky, a za vrchmi tam toho jest. Keď už máme robiť, nesmieme len za to žrádlo. Mikulášu vyhneme, keď tam ten Jánošíkov hák i dnes straší, ale pôjdeme navštíviť oravských pánov, do Tvrdošína, do Trstenej a Slanice. Potom zas

poľských magnátov do Nového Targu a ešte ďalej.

— Výborne! — prikyvovaly počerné tváre; zdvihli džbánky, plné varenej pálenky s medom, a prevracali ich dúškom hore dnom.

— Ved' nám len bude, nebude nám nijaký pandúr rozkazovať, na komorské nechodíme. Čo je pod oblohou, je naše, a my sme svoji. Tak veru!

Zdravkali si a popíjali dlho v zapustnutej chalupe.

Ale po jednom sa vytratili, prvý sa chytil drevenej kľučky Jakub Surovec.

— Kam sa ponáhľaš, Jakub? — chytil ho za rukáv Martin. — Ostaň ešte.

— Ved' vieš. Idem k Macovým. Ešte som nebol, ako som sa vrátil.

— Viem, viem, — usmial sa Martin na chlapiska. — Pekná dievka len každého z nás pohne, ale nebuď dlho!

— Nie!

— Asi len do rána, — uškrnul sa Poljak za priateľom. — Poznám ho dobre, ani Anča nepustí sa ľahko takého chlapiska!

II.

Martin sa nemýlil. Kubo, keď sa spustil s vříšku, našiel u Veľkého Maca celú famíliu. Za stolom sedel starý, ale prefikaný gazda, okolo neho niekoľko Dobročanov, na ohromnej peci vyvaľoval sa syn Jano, ktorý sa už priučil všeličomu. Ženy, a tak s nimi i Anča, tmolily sa v pítvore a sťahovali akúsi divinu.

— Daj Boh šťastia! — pozdravil prišlý a zamieril rovno za gazdom. — Ako sa máte, sváko? — potriasol mu rukou.

— Nuž, len tak, Kubo, len tak, — uškrnul sa

starý omrzene. — Prišiel si, prišiel z tej Cinobane, a čo si tu počneš? Srsti nemáš, ani len sekery, leda žinčicu budeš po salašoch strebať.

— Dobrý chlap si vždy nájde, čo mu treba, i bez salašov.

— Ako by nie! — prikývol strapatou hlavou Maco Veľký. — Aký by len bol chlap, keby si nenašiel? A teba Martin Poljak už vraj i zverboval?

— Čo by len on, — prisadol si Kubo k stolu. — Keď sa už zverbovať, zverboval by sa sám.

— Len si daj pozor, Kubo, — pozrie na neho i na ostatných gazda otcovsky. — U mňa, vieš, vždy ste doma, ale vicišpán vo Zvolene nespí, ani komorný gróf v Banskej Bystrici. Nech ti zuby v loji nezaviaznu. Lebo ak, namerajú ti na zadok palic, že ho budeš mať ako červené súkno, rozstrihané tupými nožnicami.

— Ved' ja to len tak, — mrdol Kubo plecóm, ako by ho už nudil celý rozhovor. — A kde je Anča?

— Kdesi von, okolo ohniska, Janovi som ulial guliek. Sniesol roháčika. Stará s Ančou sa piple s ním, bude dobrá večera, ostaň, oblizneš i ty.

— Vy ste uliali Janovi guľky? — vzrastal hneď Kubov záujem.

— Čoby len nie, — múdriľ sa starý. — Nie je to ťažké, človek si opatrí v Brezne kus olova. Doma ho na paňvici rozleje, potom naleje do drevenej formy, a máš guliek koľko chceš.

— A mne by ste uliali? Potreboval by som tiež nejakú srst' hľadať.

— Ulial, ulial! — uškrnul sa gazda a prešiel si tvrdou dlaňou po dlhých mastných vlasoch. — Prečo by neulial? Olovo je na to, ulejem ti ich, koľko len chceš.

— Dobre, sváko. Prídem, keď budem potrebovať.

Pri rozhovore čas sa míňal. Kubo vyšiel do pitvora, podal Anči ruku i buchol ju do chrbta. Zakolísala sa ako svrčina, keď sa oprie vieter do nej. Oči jej zažiarili ako pahreba na ohnisku. Ale pozrela na starú Kováčikovú, ktorá miešala mäso veľkou lyžicou v ohromnom čiernom hrnci, a odsotila ho od seba.

— Jaj, Kubo, nezavadzaj, máme robotu, — zjedla sa do neho očami. — Chystáme večeru chlapom i tebe, však si zaješ i ty? — snížila hlas. — Potom...

Všetko šlo svojím poriadkom, lebo v kráľovstve Veľkého Maca poriadok bol pánom. S ohniska priniesli veľkú misu, plnú mäsa, bral si každý prstami do dlane. S chuťou sa pustili do Janovej koristi. I on sa sviezol s pece a ohrýzal mäso s košťalom. I Kubo tak, a bolo dobre, lebo takej pečienky veru dávno nejedol. Z Anče bude dobrá žena a výborná kuchárka, len musí mať niekoho, kto jej prinesie do komory.

Keď sa najedli, zapili si nie vínom, to je pre pánov, ale pálenkou, lebo to je dobrý nápoj, najmä keď sa nasype do neho korenia a papriky.

Z hojnej večere dostal sa dobrý košťal i ostatným chlapom, ktorí po jednom prichádzali. Poslali hneď i s pintou do Komov a Uľa opatrla ako vždy. Pod strechou Maca Veľkého všetko šlo, ale Maco to nerobil zadarmo. On tovaríšov nasýtil i prenocoval na šope, a hoci v dymníku na pôjde, keď bolo treba, ale najprv o seba mal starosť.

Po mastnej večeri chlapi sa naliali, ako Pán Boh prikázal, a rozišli sa po kútoch.

Kubo skočil do komôrky za Ančou. Vyčkávala ho už na posteli.

— Si tu, Anča? — šmátral pozorne mocnými rukami okolo seba.

— Tu! — snížila hlas šepmo. — Kdeže by bola.

— A prenocuješ ma? — prikrádal sa k dievke a poznával jej údy.

— Len ťa nepošlem k inej.

— Ani by nešiel. Anča, vieš, tak som túžil po tebe.

— Hej, a šiel si najprv do Komov za krčmárkou, — predhodila mu vyčítave. — Uľa je ako žeravé železo, pasie po tebe.

— Ako chce, — strhol Kubo k sebe dievku a povil do svojho mocného náručia. — Ja len teba chcem, ona Uľa pasie po všetkých, láska sa i s Martinom, fľochuje za Macom, Ďurom z Valaskej. Je už taká, jej treba chlap! Nájde si ho, či chce, či nechce. Ale ty, Anka, si len moja, nechodíš za chlapmi do sena na šop.

— Nie, — ovisla mu hlava na širokých prsiach. — Mám ťa rada.

— I ja teba, Anička, inak nebol by sa dal Martini zverbovať, chcel som prísť na Dobroč a vidieť ťa.

— A nebojíš sa, Kubko? — horela ako rozpálený smoliak pri smoliaku.

— Koho, Anka?

— Nuž drábov.

— Drábi nech sa mňa boja!

— Ale čo ťa čaká v takom živote a čo mňa s tebou? — pritúlila sa k nemu ako decko. — Ja vidím u Macov, aký je to život. Chlapi prídu a idú, ak čo prinesú, rozdajú za opateru alebo prepijú. Napokon zostane im len holá dľaň.

— No, vieš, Anča, ja budem mať starosť na seba, a tým i na teba, veď okrem matere v Rovnom nemám nikoho. Čo ti prinesiem, odložíš. Keď bude všetkého dosť, odídeme v iný kraj, dáme sa pekne v kostole sosobášiť a budeme si poriadne žiť ako tí najlepší smrteľníci.

Anku tieto slová uspokojily. Nad ránom, keď

kohút zakikrikal, vyprevadila svojho Jakuba až po bránku, ktorú potom pevne zavrela. Surovec šiel na kopec, kde v chalupe našiel Martina ešte poriadne chrápať. Odopäl opasok a ľahol si na lávicu i on. O chvíľu tiež chrápal, nemal prečo nespáť, veď nepôjde na komorské.

Celý deň ostali doma. Len podvečer nazreli niekoľkí priatelia, vycedili ešte, čo ostalo v lahvici, a pustili sa i s vodcom na černovršský salaš meštána Luciusa.

Pred kolibou privítaly ich veľké psiská zúrivým štekotom. V kolibe horely smoliaky a vrhaly ostrú žiaru do večerného šera.

— Daj Boh šťastia! — pozdravil Jakub Tomáša i jeho valachov.

— Bože daj! — pozrel Tomáš na prichádzajúcich zdržanlivo. — Čo nám nesiete, priatelia?

Nakrájal hneď syra na lopár a načrel do črpákov žinčice.

— Nuž my prichodíme len tak, — pokračoval ďalej Jakub, keď si posadali na pažiť pred kolibu. — Hádam i tušíš. Radi by sme ťa mať medzi sebou, veď si chlap ako my, nenaľakáš sa drába, ani pištole. A čo takto vyslúžiš u Luciusa? Nažerieš sa syra a nastrebeš žinčice. Tu i tu ak ti prideme zabiť nejakú ovцу i pre seba. Daj sa s nami na voľný život, budeš mať všetkého, čo sa ti len zažiada.

— Nemám vôle, — spustil Tomáš hlavu medzi väzy. — Mám ženu Evu i decko, takému je ťažko sa dať na taký život.

— Čoby len bolo! — prevrávali ho radom. — Azda sme my bez žien? Kto nemá ženu, má frajerku. I náš vodca Jakub má Anču. Nedal by ju za všetky svety, a hľa, vedie nás. A ty, Tomáš, nestal by si medzi nás?

— Čo by som mal stať? — rozkročil sa Tomáš

pevne. — Človek, keď sa nehrá s ohňom, nepopáli sa.

— Ale ostane večným žobrákom. A takto ženu i dieťa si opatříš.

— Ale prečo niešť kožu na trh? — odťahoval sa Greguš. — Najpotrebnejšie si nájde človek i bez toho. Povedzte mi, čo strojíte veľkého vykonať!? Nech vidím, či je to hodno, alebo nie.

— Povieme ti i to, keď chceš, — stal si za všetkých vodca. — Dva roky predtým, ako som sa ja uliahol v Trenčianskom Rovnom, nastokli páni na krivý hák Jánošíka z Terchovej. Ešte si i šibenicu obhajduchoval, kým nevydýchol svoju dušu do hôr. Poddaní vzdychali za svojim ochrancom, ale nepohlo sa listka, zakríknuté váľaly sa v dolinách dediny i mestecká. Musel niekto prísť, kto sa ozve, kto sa pomstí za Jánošíka! A to sme my, ako nás tu vidíš. A teba voláme zastat' si medzi nás, inak vieš, čo ťa čaká. Ak ti je tma v očiach, zasvietime ti. Chceš byť náš, alebo nie?!

— No, poručeno Bohu, — zmäkol Greguš na tieto slová. — Mali by ste mi ublížiť, radšej pôjdem s vami.

— To je i najmúdrejšie. — prikyvovali drsní chlapi. — Čo by si sa mal skrývať, keď môžeš rozkazovať. — A spustili hneď veselo:

Bou by Jánošík bojuvav,
keby si bou merkuvav!
Keby si bou svoj opaštek
na stole nenechav!!

— No, vidíš, nám sa to nestane, — volali chlapi so všetkých strán. — Dáme si lepši pozor na mladé i na staré baby a ohlásime pánom: Jánošík neumrel na krivom háku, o dva roky ožil, teraz je tu taký, aký bol. Volá sa Kubo Surovec, a za ním ideme my, jeho kamaráti.

— Hej, hore háj, dolu háj, hore hájom chodník!
— zahučalo zpod Vepra do Ďumbiera, až do bralnatých Tatier. Ozvalo sa v ten večer nie z ľudí, opášaných blancierovými opaskami, ale zo zeme, čiernej slovenskej zeme. Rozhučalo sa ponad breznianske múry, letelo nad Hron, prevalilo sa na Považie a nieslo sa, ako odbojný a pomstivý duch bitých a dlávených, doďaleka.

Po všetkom tom Greguš odprisahal vernosť a oddanosť kamarátom, že ich nikdy neopustí a nezradí a neoklame v šťastí ani v nešťastí. Chlapi výskali od radosti a vyhadzovali valašky okolo pahreby. Kudlatí Dunčovia štekali, ako by boli jedno s veselou rodinou. Ovce sa dívaly z košiara zvedavo a kdesi nablízku zahúkala sova.

Chlapi sa nerozišli naprázdno. Greguš postúpil jalovku z košiara Luciusa. Jakub ju vybral a nastala nová hostina. Mäsa bolo, i pálenky sa hneď našlo. Naspievali sa pritom do vôle. Greguš spravil i pesničku o Surovcovej materi, ako to bude, keď príde veľký koniec. Aj si ju zaspievali od srdca:

Surovcova mati syna oplakáva,
že mu popod nôžky vetriček povieva.
Surovcova mati syna oplakáva,
že ho na koliesku vetriček previeva!!

Rozlieha sa pieseň z mocných chlapských hrdiel, vzlietla až pod tmavý oblak, ktorý sa rozprestieral pod zväžneným Ďumbierom ako veľké tušenie.

Nad ránom pustili sa chlapi hore Vagnárom popri Mýte na valaštiansky salaš v Bystrianskej doline. Tu pobudli tri dni a zarezali ovcu. Pre toľkých chlapov bolo im treba, bolo ich už práve deväť a priberali ešte nových.

III.

Z Bystrej šli chlapi na východniansky salaš do Liptova. Tu príbrali nových dvoch kamarátov, Ondra Ponického a Ďura Lukáša, ktorí už z tohto majstrovstva i vedeli niečo. Tí ich upozornili, že sa zvesť o nich už nesie po dolinách a pandúri chystajú sa už na nich i v Mikuláši.

— Hja, Jánošíkov krivý hák! — blyslo hneď Surovcovi v hlave. — Nie, kamaráti, nepôjdeme na Pongrácov, vrátime sa do Valaskej, tam bude tiež čo robiť.

I vrátili sa do Bystrej na salaš. Neďaleko pod ohromnou borovicou sadli na radu. Surovec cítil, že ich pribúda, a to znamená, musí sa robiť niečo vážneho. Žiť len tak na žinčici a žviakať baraninu zdalo sa všetkým primálo. I súkna im treba a plátna i peňazí. Po dedinách nesohnať ani na olovo a prach. Bez toho nedá sa ani na krok.

— Koľko máme zbrane, kamaráti? — zadíval sa na drsné tváre, zvedavé i tak, čo bude.

— Niekoľko hrstí gúľ. — referoval Martin Poljak, ktorý ináč mal o všetko starosť, — so dva polháky, ktoré sme vzali pod Kriváňom, kam ich priniesli z Poľskej, päť pištolí, a dosť. Ináč máme v rukách len valašky.

— No, to je málo! — zgánil Surovec. — Tak by nás mikulášski pandúri rozprášili ako práchno, musíme si najprv opatriť muníciu.

— To znamená, musíme si požičať od niekoho na večný interes, — ozval sa zamĺknutý Greguš. — Alebo kúpiť za čiesi peniaze.

— Čo len to! — mrkli pochmúrni chlapi na seba. — V Brezne a v Bystrici jest takého tovaru dosť.

— Len peniaze kde nást?

— To ste mi zbojníci! — zamiešal sa vodca. — Takéto rozpaky! Pozrite, chlapci, ja vám čosi

ukážem! — a vytiahol z tanistry dlhú pušku, pevnú, s dvoma rúrami. — To ste ešte nevideli, čo?

— Ej, ej, dva kohútiky, dve rúry, — kývali udivení chlapi hlavami. — To vari i dva razy vystrelí! A kto to ozaj spravil? Musela to byť však hlava, — pochvaľovali, vytušiac hneď, že týmto kapitálnym majstrom je sám Surovec.

— Vidíte, musíte sa poriadne vyzbrojiť všetci, — rozhovoril sa Surovec veliteľsky, — tak sa nás budú báť, naše slovo nájde váhu a dosiahneme, čo nám treba. Vo Valaskej je bohatý pán Joannes Marček, keď my nemáme, on má. Ak si zájdeme za ním a povieme mu, keď nechce mať pekáreň zo stajní a stodôl, aby neodkladal pomôcť nám, dá si povedať a požičia nám všetko, čo treba.

Oči sa rozjasnily a chlapi si pritiahli opasky.

— Ja už nič, — stisne Greguš plecami. — To nám nevystačí, musíme ísť ďalej, až do Novohradu. Na Mýtnej je bohatý krčmár, on nám prisype.

— Pride i na toho rad, — natiahne krk Paľo Gajdoš. — Teraz by sme si mali bližšie pomôcť, tam je valaštiansky kostol, v sakristii sú monštrancie a strieborné i zlaté kalichy. Pán páter je už starý, nedovídí už a nedopočuje, oddelíme si trochu z jeho pokladnice. Pomrvíme to, hoci i v hrsti, a črepy nám vyplatí Steinmann hotovými. Bude rád, keď nám ich nebude musieť vyplatiť zadarmo, alebo, ako sa povie, na večný účet.

— To je už niečo, — prikyvovali niektorí, kým Ďuro a Maco z Valaskej trochu zbledli.

— Kostol je predsa len kostol, — odrádzali. — Človek vezme od pána, môže myslieť, že si len požičal, ale z kostola, to je už iné. Tam ho i potme vidí niekto, Pán Boh!

— Tak my neprídeme k poriadnej munícii, — pohodil Surovec, — a bez munície uštekajú nás psi.

— Tebe je ľahko, keď si nie katolík, — pozreli na neho Ďuro a Maco.

— Čo sme, to sme, všetci sme jedno, hôrni chlapi. Boha sa bojíme, ale peniaze sú nám potrebné.

Napokon sa dohodli, že zoberú len to staršie, nejaký kov a niečo plátna na košele.

— Nezdá sa mi to, — krútil hlavou Jano Oravec. — Ale čo robiť?!

— Ani nič nespraviš.

Keď slnko vyšlo, spúšťali sa pomaly nadol, keď zmrklo, dali sa do roboty. Surovec s niekoľkými zašiel k Marčekovi, psom dal hodiť slaniny, stávanie obsadiť, potom vošiel za pánom.

— Daj Boh šťastia, pán veľkomožný! — pozdravil sa, ako sa sluší.

— Čo mi nesiete? — pochopil hneď Marček, s kým má do činenia.

— Len seba! Len nás!! — obzrel sa za potvorené dvere. — Viete, kto sme. Potrebovali by sme pôžičku na muníciu, veď ju mal i pán Rákóczy odkiaľsi hen z Francúzska, nám dáte vy, a my, keď sa zmôžeme, vrátime.

— Jaj, priateľu, — vynašiel sa pán, — to nejde len tak, na to by som mal zavolať pána notára. Zhotoviť dlžobný úpis.

— Netrápte sa pán veľkomožný, — zastal mu Surovec do cesty a pozrel mu ostro do očí. — Vidíte, je tma, keby prišiel, museli by sme mu posvietiť a vás by to mrzelo. Mali by ste zo stajni iba pekáreň a z volov a kráv i oviec iba pečienku, ktorú by sa vám nechcelo jesť. Spravme sa takto. Niečo dáte vy, niečo odpustíme my, a môžeme byť obe stránky spokojné!

Pán veľkomožný zo začiatku sa durdil a nadával. Ale keď poznal, v čom je, utrel si zrosené čelo, vybral z almárie niekoľko vreciek dukátov i mariášov a vymenil sa.

— Takto je dobre, pán veľkomožný, — uklonil sa Surovec na znak, že vie, čo sa patrí. — Takto máme i my, a vy tiež nevyjdete naprázdno.

Na ostrý hvizd chlapi sa stratili. Zatiaľ sakristiu Paľo Gajdoš, Ďuro z Oravy a ešte niekoľkí pozorne doriadili. Vylámali dvere, zobrali rúcha a plátna na košele, pomrvili v hrsti staré kalichy i staršiu monštranciu a oddychovali v krčme ako po robote.

Keď po obci nastal poplach, zbojníkov už tam nebolo. Šibli na Hronec a potom na Dobroč k Veľkému Macovi. Tam sa zabávali u Komov do rána a Jakub nechal Anči niekoľko dukátov v posteli, nech vie, koho má. O niekoľko dní sišli s Martinom a Paľkom Gajdošom k Steinmannovi odvážiť, čo získali. On si to iste zamení. Ale Steinmann potiahol sa za bradu, potuteľne sa usmial a vyhovárал. Je to vraj ťažko, nemôže, ešte keby plátno, biele plátno, ale o kalichoch tu už vedia, i o prikrývadlách. Inokedy, ale teraz nech by ho len nechali na pokoji, nezabudne a odslúži sa ochotne.

— Ej, Žide, bojíš sa, pravda? — lapil ho Jakub do železných rúk a potriasol ani hrušku.

— Pusťte ma, pán veľkomožný konduktor, a nebudem sa báť! — uškrnul sa Steinmann a odťahoval sa pod pec, ako od svrabu, čím ďalej. — Som malý, maličký tvor, menší ako blcha a mám deväťoro detí, človek spraví, spraví, ale musí si dať pozor, ak chce žiť.

— No, dobre, — vypál sa Jakub skoro do povaly. — Poradím si i bez teba. Pôjdeme hneď do Bystrice a zameníme tovar.

Steinmann si trel ruky, ukláňal sa a vyprevadil hostí až k dverám. Tí sa dlhými krokmi pohli dolu Hronom. Ráno už boli v Bystrici. Jakub zašiel do známeho obchodu, kde odpredávali i staršie šaty. Tam vybalil prikrývadlá, ktoré už Anča na Dobroči

postrihala a svinula do kotúča. Nikto by nebol poznal, z čoho sú. Nepoznali ani v obchode a prevzali tovar za slušné peniaze. Paľo a Martin pochodili horšie, pomrvené kalichy a monštrancia ostaly predsa len podozrivými črepmi, klenotník krútil hlavou, na čo by mu to vraj bolo, ale možno kúpi, ak počkajú trochu.

— A straku na kole nechytily by ste za chvost?
— uškrnul sa na neho Poljak, shrnul črepy zlata a striebra do poriadneho vrecka, mrkol na Gajdoša a vyrazili z dverí.

— A psa ak máte, dobre si uviažte, — hodili ešte niekoľko slov dverami do obchodu, — lebo môže vám do nohy zahryznúť.

Vyrútili sa na ulicu, zašli k Hronu a kráčali rovno do Urpína. Vedeli, neostane to tajnosťou a komorný gróf sa postará o ostatné. Zapadli do rozlistnatej bučiny. Vrecko, plné zlatých a strieborných črepov, zahrabali pod ohromným bukom do zeme a označili si ho. Keď mali poklad v istote, nečakali už, čo sa stane, a pustili sa bočnými chodníkmi hore Hronom.

— Ten Jano Oravec to dobre tušil, — povrávali si. — Kostol je kostol, vylúpiť ho nie je ťažko, ale čo s tým, tam ťa vždy niekto vidí.

— Ba čo je len s Jakubom? — postávali v poli a dívali sa na cestu, či sa neukáže. Ale cestou šly len ťažké vozy s medenou rudou do Hámru. Vtedy ešte nevedeli, že je už vodca v pasci. S peniazmi, ktoré utržil, zahol rovno do neveľkej krčmy, hneď pri mestskej bráne. Vyzeral svojich tovarišov, jedol a pil, keď tu naraz vošli drábi veľkomožného pána komorného grófa. Nepozorný pokus u klenotníka upozornil na zriedkavých vtáčikov. Drábi hneď dostali rozkaz a rozbehli sa po meste. Gajdoš a Poljak ušli, ale Jakubovi sa pripieklo. Obstali ho a vrhli do väzenia.

— A, to si ty, čo vykrádaš salaše a kostoly?

— Aké kostoly? — pustil sa do nich Surovec a striasol ich so seba, až sa dívali ako omráčení, koľko sily má to chlapisko.

— A si neponúkal klenotníkovi zlaté a strieborné črepy, há? — revali na neho so všetkých strán. — Kde si ich vzal?

— Nenúkal som nijaké črepy, — spravil Jakub kruh okolo seba. — Mal som plátna, ktoré natkaly ženy na Dobroči, potrebovaly peniaze, to som pri-niesol a predal.

— Cigániš, holomok! — sršali na neho ako osy a rozmýšľali, ako by ho bolo dostať s nôh.

Nešlo to ľahko, leteli drábi i stoly, praskaly i džbáanky i náčinie.

— Napokon mi tu všetko potlčiete, — vyrútil sa ťažký, tučný krčmár na rozvadených, chcel Jakubovi nohu podložiť, ale zrútil sa sám na dlážku a Jakub na neho. V tú chvíľu držali ho už drábi a viazali. Márne kopal a hrýzol, napokon podľa-hol presile. Strážcovia poriadku zamkli ho do bystrickej veže, kde bol niekoľko dní a noci o hlade a smäde. Potom musel pred súd, ktorý mu kožu neodrel, ani na kolese ho nedodrúzgal. Vy-svitlo totiž, človeka nezabil, iba ovce čo si bral po salašoch. Za to dostalo sa mu dosť, len štyri razy po dvesto palíc, čo on so stisnutými zubmi statočne preniesol.

— No, a teraz môžeš ísť, — povedali mu s posmechom, keď sa už sotva dvíhal s dereša. — Na príučku máš dosť! A nezabudni sa s tým pochváliť na Dobroči.

— Ved' ja to komusi odmlátim i s úrokmi, — chytal sa Jakub za boky a vypäľ sa do povaly.

— Nech si to len pán gróf dobre zapamätajú.

— Nebolo ti dosť, chceš ešte? — pichaly ostré fúzy do neho.

— Ved' ja nič! — zazrel na drábov a odišiel. Obzeral sa za kamarátmi Poljakom a Gajdošom, ale o tých už nebolo chýru. Vystrel teda rovno na Dobroč, kde v chalupe na kopci zaprisahal znova všetkých tovarišov, že si neoddýchnu, kým tých osemsto palíc nerozmenia na drobné. Aj sa povest' o tom pohla po celom kraji. Raz bili a okradli v tom, druhý raz zasa v inom kaštieli. Chudobným krpčiarom dostalo sa z toho vždy niečo, už i len pre tú zvest', ktorá delila obyvateľstvo ako za Jánošíka. V širokých sedliackych vrstvách začalo sa už hovoriť, že Jánošík ani neumrel na krivom háku v Mikuláši, Jánošík žije, chodí po horách a dolinách, navštevuje mestá a kaštiele, len sa teraz už nevolá Juro Jánošík, ale Jakub Surovec. Táto zvest' prišla i do Tisovca a do Rimavskej Soboty, kde pán vicispán so stoličnými asesormi radili sa, ako pristaviť vlnu, nech sa nepreválí s breznianskych hôr do Gemera. Surovec a jeho chlapi mali o tom čerstvé zvesti, ani nechceli veľmi na Gemerskú stolicu, ved' i tu majú sa s kým biť i s kým sa deliť napoly a vyše poly. Ale v Tisovci bol jarmok, kamaráti navrávali, vraj, jednako len bolo by dobre obzrieť sa tam, chodia ta bohatí gazdovia i zemani, dá sa niečo uloviť.

Surovec sa dal nahovoriť.

— Kúpim ti pekný ručníček i granáty na hrdlo, — sľuboval už Anke dávno, teraz mal príležitosť. nuž šiel s ostatnými. Ale akosi nemal šťastie, jeho chlapi prítovarišili sa k akejsi starej babe, ktorá mala peniaze na šnúrke za rubášom. Ktorýsi jej ich vytrhol. Baba sa rozkričala, ako by ju dral, a splašila pánov i sedliakov, drábov i vojakov. Naraz len stáli okolo Jakuba ako kovaná obruč, kamaráti sa rozutekali. On ostal, ako za všetkých. Vedel, potom im už dajú pokoj. A aj sa vrhli na neho, poviažali už druhý raz a teraz už viedli do Ri-

mavskej Soboty. Pán vicišpán sa zaradoval!

— Máme vtáčika, klietku sme mu už prichystali,
— trel si ruky spokojne a Surovec dostal sa na
jednoročný odpočinok do stoličnej väznice.

„Hej, jeden celý rok!“ zamyslel sa Jakub, keď,
napnúc sa na prsty, videl kúsok belasej oblohy,
maličký ako dlaň. „Snehy sa pustia na horách,
len ja musím tu hniť,“ a zaštrnkal putami. —
Minie sa i leto, na salašoch dorastú mladé dojky,
a o moju Anču nik sa nepostará. Ej, to už nie,
takto tu hľviť celý rok! Musím sa dostať od-
tiaľto, keď to bude čo stáť.“ A pomyslel na svo-
jich kamarátov, ktorí azda len na svojho vodcu
nezabudli.

Volali ho na dvor drevo píliť. Zaradoval sa,
aspoň mu sosnímu putá a obzrie sa dookola. Chytil
sa do práce a robil za dvoch, dozorca ho mal rád,
ponechal ho bez pút, i keď sa vracal večer z ro-
boty. Jakub to hneď pocítil. Keď sa vo svojej
pivnici napäl na prsty k obloku, zbadal hore mesiac,
ktorý ho vábil neodolateľne. Pomyslel si, taký istý
zlatý kosák vidia i z Dobroče. Pomohol si hore
drsnou stenou, chytil mreže do železnej hrsti a
zatriasol. Zdaly sa mocnými, ale zbadal — povo-
ľujú. Keď tak niekoľko nocí chytí sa do nich, vy-
hegajú sa. Všetko sa poddá, dažďová kvapka
napokon preryje aj najtvrdší kameň. Len vydržať,
a on vydrží, nemá i tak čo robiť. Preskúmal i
dlážku, bola z kameňov, jeden z nich vyvážil,
podeň poznáša vápno a všelijaký nečin, čo od-
štibre, nikto to nezbadá. Keď bude všetko pripra-
vené, za tmavšej noci oprie sa do mreže, zohýbe
ju a vytrhne. Bol by to čert, keby ju nevytrhol,
veď on už rozmiesil nejednu obruč. S takýmito
plánmi v hlave jedol komisný chlieb a zapíjal ho
vodou. Píliť a rúbal kľuchty na dvore a pozeral,
či by nepoznal niekoho.

Istého dňa prišlo plno vozov, medzi furmanmi i niekoľko známych postáv. Martin Poljak, Paľo Gajdoš a Tomáš Greguš. Podávali si kľuchty z rúk do rúk. Martin využil príležitosť, a keď mu pomáhal kľuchtu vliecť, pošepol mu niekoľko slov.

— Len vy chodte domov na Dobroč a čakajte ma, prídem! — povedal mu. Kamaráti mysleli vyviešť ho z pivnice, ale on vyjde sám. Netreba mu pomoci. Len by z nich nechytily ani jedného.

Tak sa i stalo.

Jakub pokračoval vo svojej tichej práci. Keď bol so všetkým hotový a prišla noc, ktorú ani kosák mesiaca neosvecoval, vybral zo steny, čo bolo treba, chytil sa železných mreží a ohromnou silou trhol ich za sebou. Železo povolovalo chlapiskovi, ale musel posbierať sily, koľko jej len mal. Zvonku ovial ho čerstvý vzduch a volaly na neho najkrajšie predstavy. Zdalo sa mu, vidí Vepor, i Ďumbier dovidí, malá Dobroč túli sa ako na dlani a na kopci pod slamenou strechou kamaráti ho čakajú. Ešte len teraz dokážu, že Jánošík neumrel na krivom háku, udrú do šireho sveta a dajú sa s ním za pasy. Stisol Jakub zuby a nakriačil mrežu, vystupujúcu z oslabenej steny. Ešte bolo treba niečo sily, a tu zazrel čiesi dievčenské krásne jasavé oči. — Hanka, Hanka, milá frajerka moja, to ma ty čakáš na dvore u Veľkého Maca a hľadiš sem, pozeráš?! Oh!! — napäl posledné sily ako prenasledované zviera, hrče mu navrely na čele a mreža bola von.

Položil ju ticho na dlážku, a raz-dva bol z pivnice von. Keď pocítil pevnú pôdu pod nohami, pustil sa rovno cez hory, cez doly, šiel hodiny a hodiny, dúbravami, bučinou, napokon síhlinou, preskakoval jarky, zahadzoval sa, ako by mu dlhý krok nestačil, ako vlk na dojku, ako diviak za svojou láskou. Nad ránom, keď zore pobledly,

bol už pod Veprom, skoro zatým vyzváraný od päty po hlavu skočil pod skrivenú strechu na kopci pri Dobroči a ešte budil rozváľaných prekvapených kamarátov.

IV.

Keď spravodlivosť nechali chlapi pánu vicišpánovi v Rimavskej Sobote, smiali sa do chuti a snovali pomstu. Surovec ožil, ako by sa nič nebolo stalo. Čože mu sobotská väznica, tých bystrických štyri razy po dvesto palíc páľilo ho viac, až horel ako vatra za mrku na horách.

— Ved' im ja to všetko premením na drobné! — prisahal sa a chystal na veľký čin. Chlapov sa sbieralo, bolo ich už jedenásť stálych, ale obyčajne chodili len deviati. Ak sa kde pristavili, Jakub, Martin Poljak, Ondrej Ponický a Tomáš Greguš najčastejšie rekvirovali. Ostatní strážili okolie, ako sa na skúsených zbojníkov svedčí.

Niekoľko dní pobudli na Dobroči, kde sa veselo jedlo a pilo. Ohnivá Uľa nalievala, Veľký Maco liaľ gule z olova a nakupoval v Brezne prach, Jakub vyobjímal Anku, ktorá bola jednostaj ako pahreba. Mala aj za čo, ved' jej Surovec opatril i ručníček a granáty od Steinmanna a nadelil jej zo svojho i žltákov niekoľko hrstí. Uľa vedela o tom a klalo jej to oči, ale čo bolo robiť! Jakub mal svoje dievča, nepotreboval inej ženy, a potom bol tu len niekoľko dní. Keď tie prešly, zašiel do prehnutej chalupy na kopec, medzi tovarišov.

— Počujte, chlapi, — prehovoril k nim vážne, — dosť sme sa už nahajdákali, bolo by už i do práce. Ale nie tu, kde nás pozná každý pandúr a striehne vicišpán. Pôjdeme za Tatry, do Poľska a do Oravy. Tam popreháňame pánov a ľudí, ktorí

nám prídu do cesty. Nech vedia, Jánošík neumrel, žije a v jeho duchu žijeme my. Pôjdeme?

— Pôjdeme, ako by sme nešli! — zamrmlali chlapi.

Prezreli a spočítali muníciu a druhého dňa na svite pustili sa cez Vagnár prťami po hrbkoch na východniarsky salaš. Tu zabili hneď dve ovce a upiekli ich, niečo z nich zjedli, ostatné vzali so sebou.

— Ved' sa nám mäsa i zide, kamaráti! — posmeľoval Martin. — Chceme zmiznúť s našich salašov, našim pandúrom a zemanom s očí. Musíme cez Tatry hen do Poľska. Keď musíme, podme.

Najedení kráčali veselo, vína nebolo, ani pálenky, nuž priľahli k potoku, kypiacemu čerstvo cez vymyté skaly, a nadúchali sa.

— Ved' sa v Poľsku nejakej vodky iste nájde pre nás! — maľoval Paľo Gajdoš sebe aj iným. Zamierili popod Kriváň Kôprovou dolinom, hore rozkypenou riečkou Belou do Hlinskej a k Temným Smrečinám. Ohromné braliská hľadely mŕkvo so všetkých strán na svoje divé deti. — Čo len vykvitne z ich semena, ľudia ako v Europe a či len veční sluhovia, paholci, valasi a ovocie pre šibenicu? — Neďaleko z kolmého skaliska rútil sa vodopád, ako by dával odpoveď. Vykrpcovaní chlapi hnali sa za sebou ako živý mrak. Vystupovali so skaly na skalú, podkovy hrkaly im na kameňoch, keď sa blížili k jazerám, ostrým hvizdom ozval sa hvizdák. Všetci šli odmerane, iba Jano Oravec akosi zaostával.

— Čo sa toho hvizdáka bojíš? — volali na neho. — Akosi sa ti nechce.

— Ustatý som, — odpovedal oslovený a zbystril krok za ostatnými. — Zdá sa, nie je to život pre mňa.

— Tak si mal ísť za kňaza, — zhundral na

neho Surovec. — Bol by nás mal aspoň kto ospovedať.

— Ved' si ty luterán, — pohodil Oravec konduktorovi, ako ho niektorí menovali.

— A myslíš, luteráni sa nespovedajú?

— Len sa hore, chlapi, — ponúkal Ondráš Ponický do kroku. — Pozrite na tie sucháre, — ukazoval, — človek môže na nich i odvisnúť, a pred šibenicou pomodlí sa a vyspovedá luterán a či katolik.

— Hej, hore háj, dolu háj, — spustili chlapi. Braliská spev zachytily, podávaly si ho s chrbta na chrbát a napokon uložily mohutný spev volných, neskrotených chlapcov do tatranských jazier, zvírených striebrom, a Kriváňu do náručia.

Tak sa prevalili na Dunajec, stretali poľských goralov, ktorí ich pozdravovali ponížene ako svojich bratov pri Váhu a Hrone. Večer sa priblížili k Novému Targu.

— Hej, chlapci! — pristavil ich Jakub. — Ale musíme myslieť i na svoju domácnosť!

— Máme tu hneď niečo, — postavil sa do prostriedku Martin Poljak, ktorý sa už obrátil v týchto stranách. — Pozrite hen pod stromami to veľké stavanie, tam býva bohatý gazda, menujú ho Fulas, on by nás mohol niečím podporiť!

Počkali, kým sa zvečerilo, obsadili vchody a vošli do domu.

— Daj Boh šťastia! — pozdravil Jakub domácich, gazdu, gazdinú a niekoľko drobných detí, ktorí ich neprivítali najvládnejšie.

— Čo tu chcete?

— Viete, sme pcestní a je nás do deväť, — odpovedali. — Vyšli sme z peňazí, či by ste nás na cestu nemohli podporiť?

— Nemám sa ja o koľo starať? — pozrel gazda

nadurenó. — Len vy chod'te pekne s Pánom Bohom!

— To veru nejdeme len tak naľahko, — odsekol Jakub. A už boli v izbe i Martin, Greguš, Gajdoš a Ponický, ktorí začali nebezpečne hľadiť na domácich.

— Veru mali by ste si vec lepšie premyslieť, hladný vlk trhá.

— Na každého vlka nájde sa sprava, — odvážil sa ešte gazda. Ale to chytro oľutoval. Kubo ho lapil pod krk, iný zas vzal si na starosť ženu a deti, ktoré začaly nariekať.

— Bohu dušu a mne peniaze! — hrmel vodca na gazdu. — Kde ich máš?

— Nemám nijakého groša, — bránil sa gazda poplašený.

— Pani, zrad'te, kde ich máte, — vyhrážal sa Gajdoš gazdinej. — Ak nepoviete, kde sú, prehrieme sýpku a posvietime si pritom.

— Nemáme, nič nemáme, — opätoval gazda a počúval štekot psa vonku, či sa mu nenadará niekto na pomoc.

Štekot zmĺkol a on vykrúcal, ale márne.

— Vyberte z našej munície a podajte mi niečo, — žiadal Kubo.

Dali mu horiacu sviečku, chlapi držali gazdu i za ruky a on položil mu oheň pod brusce.

— Joj! — nakrivil gazda tvár, ale nevyzradil. Pálili ho ďalej, dobre mu prsty nespálili, ale on stál ako stĺp.

— Tak si prezrieme sýpku sami, — zunovali natahovačku. I to vykonali.

Našli v zboží asi desať zlotých, vstrčil ich do opaska Martin ako pokladník spoločnosti. Okrem toho sobrali peknú mentieku, plátna, sukňu a dva poľháky. Všetko sa zide.

Keď boli hotoví, poďakovali sa pekne, ako sa sluší, pozdravili a zapadli do noci.

V Novom Targu zašli do postrannej krčmy, tu sa podelili a naliali sa vodky. Martin radil im napadnúť akéhosi bohatého kňaza, ale keď to bolo v tom istom mieste, nechali plán tak a ráno odišli. Zbadali, že je tu pôda dosť nebezpečná, panskí drábi začali hneď behať okolo, bolo treba hľadať istejšie miesto, a kde istejšie ako na salaši! Zahli do hôr a šli so salaša na salaš, strebali žinčicu, ovsený chlieb zajedali bielym syrom a brali oštiepky na cestu. Skoro prešli do Oravy, kde sa cítili istejšími. V Trstenej popredal Martin oštiepky a nakúpil za to chleba a pálenky, najedli sa i napili. Odtiaľ šli do Slanice, kde ozbíjali bohatého farbiara Joanesa Brnoljaka. Tu šlo všetko hladko. Brnoljak, keď videl chlapov ako hory, neškriepil sa s nimi, dal im tri vrecká dukátov, mentieky, plátno farbisté i biele, dolomán, klobúky a pištole. Podelili sa s korisťou na hrste, dali aj pocestnému — roznášať o nich dobrú povesť. Tak došli na tvrdošínsky salaš, najedli sa, napili, a keď sa im zdalo, že majú dosť, udreli na Liptov, a to rovno do Hýb.

— Ale tu sa už zabavíme, — zastali pred mestskou krčmou a vrhli sa dnu. Posadali si za dlhé táfle, hostinský nosil čaše vína a pálenky, i muzikanti sa našli. Jedno Cigánisko malo z nich i cymbal. Náladu nebolo treba roznecovať, chlapi, naložení, ako sa patrí, nalievali sa veselo, bili pästami na táfle, až nádoby skákaly.

— Hej, len vždy veselo, cic, kozy, kozina, ešte nám nebije posledná hodina! — vyspevoval Ponický hlasom ani čerešňová kravská trúba. Ostatní spievali za ním. Hodovali celý deň i noc. Hybania vedeli o nich, ale nikto sa ich neodvážil dotknúť. Drábi z blízkeho Hrádku ani len nečuchli.

Keď už mali dosť, udreli na porubský salaš, odtiaľ prevalili sa do Brezna. Popri mestskom múre prekradli sa na Dobroč, do Komov a Fajtov. Tu si ešte všetko spočítali a rozdelili sa, ako sa svedčí. Vodca dostal dve časti, ostatní po jednej. Ušlo sa dosť každému, i vyčervenenej Uli, i Veľkému Macovi. Jakub, pravdaže, nezabudol na svoju Aničku a opatril si ju poriadne, plátnom bielym i farbistým, a najmä žltými, lesklými dukátmi.

— A teraz sa rozídeme na tri dni, kamaráti, — rozhodol vodca. — Zatiaľ si odpočinieme, potom pôjdeme ďalej! Príďte všetci do nášho hniezda.

Všetci súhlasili, iba Jano Oravec sa vyhováral, vraj, nemôže, veľmi je ustatý. Zadívali sa na neho a zaškúľili na seba. V posunkú tom začernela sa nedôvera, ale nepovedali slova. Pri rozlúčke vyšli za ním dvaja, aby sa mu vraj nič nestalo. Ani sa mu nie, lebo ho už nevidel nikto nikdy viacej. Taký bol zbojnícky zákon.

V.

Po prvej vydarenej väčšej vychádzke za Tatry surovcovcom narástly krídla. Chodili od severu na juh a od Gemera až na Považie. Zvesti niesly sa pred nimi i za nimi a oni v ich ovzduší rástli a rástli. Vodca zbojníkov Jánošík nezahynul na krivom háku, na radosť a uspokojenie zemanov. Žije a túla sa so svojimi tovarišmi ako víchor. Boháči trasú sa pred ním, neľudskí drábi a hajdúsi dajú si viac pozor. Na čiu bránu načiarajú v noci krivý hák, tam sa už vie, na ten dom Jakub myslí a má iste prečo. Po dedinách a mestečkách nastal a nastával hotový kult krivého háku, jedni sľubovali si od neho všeličo, iní sa triasli pred ním.

— Čo taký Surovec?! — rozprávali si. — Fúkne

ti do panského stavania, a už vieš, nie je sám. Jeho tovariši pred dvermi, druhí už v maštali alebo v komore. — Daj Bohu dušu a mne peniaze! — Povieš, že nemáš alebo nedáš, schytia ťa i traja, začnú ťi prsty sviecou páliť alebo šibrinkujú ti nožom okolo náčury. Juj. — Tak vzplanul nový zboj pod Tatrami a prelial sa i na žirne roviny.

— Ta musíme, — posmeľoval Surovec. — Ta, kde jest čo brať. Na holom štipci koňa nenapasieš! — A chodili križom-krážom, rozsievali strach po kaštieloch a zažíhali nádej po biednych chalupách. Jakub ich nielen vodil, ale i opatril. Korisť, zlato, striebro, šatstvo snášali na Dobroč, čo bolo lepšie skryť a dalo sa, to ukladal Jakub do bystrianskej jaskyne. Iba Poljak a Greguš vedeli o kvapľoch, pod ktorými sa to zakopáva. Ináč delili sa so získaným spravodlivo, nevedeli už, čo je bieda, ako nevedeli, čo je strach. Pán Steinmann objednával ručníky a lesklé náhrdelníky. Dobročianky kolísaly sa v širokých sukniach a chlapi pili, kde sa naskytla príležitosť. Keď bol v Brezne jarmok, celý bol ich.

Raz ešte za bieleho dňa složili sa v krčme u Poloných. Jedenást valašiek zafali do hrady a rozkazovali si ako opravdiví páni.

— Anča, — volali na krčmárku, — daj nám ckov vína a barana!

— A čo mi dáte?

— No, neboj sa, dostaneš jedenást cedíl dukátov. V Úplzli je zakopané dukátov a dukátov a vtedy vyjdú napovrch, keď ich breznianske kravy vytlačia!

Obuvníci, sedlári i povrazníci, hrnčiari i perníkari dávali im vdľačne, lebo vedel, majú čím platiť. Pandúri chodili z Muráňa i Lupče, od Bystrice, Zvolena, ba i hen z Vigľaša, či by sa nejak nedostali k hniezdu.

Nedarilo sa im, ľud mlčal. Pán Sebastian vedel o všetkom, bol dobrý na majetku a dobrý i s vicišpánom, ale necekol slova, vedel, stálo by ho to majetok i život. A čo z toho? Radšej si zašiel za Ul'ou, dal jej, čo chcela, potľapkal ju i pohladkal a myslel na svoje veci. Ul'a mu vyhovel, ale nestála o neho, myseľ jej blúdila kdesi inde, ani nie tak za Jakubom, ako skôr za jeho frajerkou. Chlapcov dosť! Ale keď Hana dostala niečo, Ul'a vždy vedela o tom. Horela závišťou, mala vždy ženy, ktoré jej priniesly všetko, a zhárarla tým, čo počula. Hana sa nepohla, aby jej krčmárka nebola na stope. Nenávidela ju, lebo má pekné oči a červené líca. A táto náruživosť rástla, ako môže iba u ženy proti žene.

— Hej, krčmárka! — pritierali sa k nej pandúri, keď sa složili v krčme, — a vedela by si ty niečo o tých chlapoch, čo sú v boji s celou Zvolenskou stolicou a tu kdesi sa prepadli?

— Čo by ja len vedela, — skrútila sa na päte a kmitly jej na fúzatého pandúra lesklé biele zuby. — To ja mám päť hláv, o takom hovoriť?

Ale keď sa lepšie prizrela, fúzatý pandúr bol chlap ako jedľa. Ručiská mal ako húžvy, vedel by v náruč privinúť. Mala sa k nemu s pozornosťou, i usmiala sa na neho, dozvedela sa, volá sa Ferko a chodí sem častejšie. Raz počula, Hana vraj dostala zasa na šaty. — No, tá už bude chodiť ani pani veľkomožná, — uhryzlo ju niečo pod srdcom. — A keby len ten Jakub vedel, na koho tá všetko fľochuje! Ver' by si jej ani neobzrel! — A už bola na tom, pandúrovi všetko vyjaviť, ale v krčme zjavilo sa naraz niekoľko tovarišov, Poljak, Greguš i Gajdoš. Dovtípila sa, tí sú tu nie darmo, vzduch je nie bez dymu, a ani necekla. Napokon prišiel i Surovec a pandúrov ani neobzrel. Dal nakrájať slaniny, ktorú si zapili pálenkou.

Pandúri sa stratili, bolo ich primálo. Večer vykradli sa im chlapi a prepadli sa medzi stavaním i rozplynuli ako gáfor.

Na Dobroči všetci vedeli, kde zamierili, i Ul'a vedela, ale neodvážila sa ani ona, domyslela si, hneď je krčma v blku a ona v ohni, a nemýlila sa. V prepadnutej chalupe pod deravou strechou sa zahmýrilo. Tovarišia sa schádzali, prišiel i vodca a zostavil stráže. Stará Dora v pitvore krájala klobásky a varila v kotlíku pálenku. Ostatní potiskali sa v izbe a postávali akosi so svesenými hlavami. Počítali sa a vedeli, chýbajú im dvaja, Žilka a Ponický. Vedeli o nich, že sú vo Zvolenskom zámku a čaká ich šibenica alebo prepílený rebrík.

— A čo čaká nás? — pozreli na seba s netajenou predtuchou.

— Kamaráti, — prehovoril vodca, — listie padá so stromov, nezadlho je tu zima, máme si pohovoriť, ako budeme zimovať a či sa sídeme ešte. Koristi máme dosť, zlata, striebra i plátna a šatstva, dostane sa každému na pamiatku. Pre istotu niečo si necháme na istom mieste, skaly, tie nevykričia. Ostatné si rozdelíme a začneme riadne žiť. Jánošíka sme pomstili, kaštieľ sa trasú, pandúri behajú, páni platia sily proti nám a paničky sú zvedavé na nás. Ale my sme nie zvedaví na nich a opatríme sa rozumne a múdro. Potom sa rozídeme všetci po svojom. Čo myslíte, bude to dobre?

— Dobre, dobre, vodca náš, — prikyvovaly počerné tváre a ochotné ruky delily dukáty, zlato a striebro na hrbky po stole a laviciach. Tri lojové sviece horely na stole, ich ohybný plameň sa vlnil, vrhal žiaru do kútov, ktorú hrbky vzácného kovu znásobily.

— Všetci dostanete po jednej hrbe, — ozval sa Martin Poljak ako pokladník. — Jakubovi prídu dve, vyberte si alebo ťahajte los.

Pristali i bez losu. Ťažké ruky poskladaly poklad do vreciek. Iba vodca nechal si svoje hned' vo dvoch vreckách. Všetci vedeli, pre koho chystá jeden diel.

Keď všetci dostali svoje, ostaly ešte dve hrbky a niekoľko hrstí dukátov a striebra.

— Tie dve hrbky patria Žilkovi a Ponickému, chyteným kamarátom, — poznamenal Jakub. — Schováme to pre nich na isté miesto, ak toho budú ešte kedy potrebovať. Ostatné rozdelíme na dary. Spokojní ste?

— Spokojní! — zachvela sa chalupa.

— A teraz si zajedzme a zapíme!

Vošla Dora s lopárom nakrájanej klobásy a slaniny.

Chlapi sa pustili do jedla s chuťou. Mizlo všetko s lopára a zalievalo sa poriadnou hriatou. Všetci užili, koľko sa im chcelo.

— A teraz sa už rozídeme, — povstal Jakub a prehovoril pohnutým hlasom. Ved' rozpúšťal svoju rodinu, v ktorej sa žilo jeden za všetkých, všetci za jedného. — Ďakujem vám všetkým za dôveru a poslušnosť. Majte sa dobre!

— A po zime sa nesídeme, vodca? — ozvali sa chlapi.

— Ak budeme žiť a ak sa nám bude chcieť!

Potom sa po jednom potratili. Napokon ostal Jakub sám s Martinom. Dlho sa díval na dobrého kamaráta, až ho chytil krčovite za ruku.

— Sľúb mi, Martin, — prehovoril k nemu, — ak bude so mnou zle, prídeš a vyprevadiš ma!

Na oblohe jagaly sa už hviezdy. Sychravo ťahalo sa od Ďumbiera, lístie je už dolu so stromov, padne biely sneh a zakryje stopy krivolakých ciest. Ale čo bude dotiaľ a čo potom? Jakub sbehol s kopca a zastavil sa u Veľkého Maca. Dal mu tiež jeho časť z darov ako všetkým. Pamätal ešte

i na krčmárku Ul'u, nech nepovie slova, keď ho už nebude. Ale najkrajší dar oddal svojej Anke. Obe vrecká, plné pokladov. Jedno za ňu, druhé za neho. Veď jej teraz už nebude prinášať, bude mať dosť. Odídu niekam do Trenčianskej a soberú sa riadne v kostole, ako sa svedčí na poriadnych ľuďoch, a budú si žiť ticho a zbožne.

Hanke zasvietily oči. Vrhla sa mu do náručia.

— Tak si to už nechal? — prihovorila sa k nemu v komore.

— Nechal!

— A nevrátiš sa k tomu viacej?

— Nevrátim! Dosť už bolo starať sa o toľkých, pokúsím sa starať len o nás dvoch, o teba a o seba!

V tú chvíľu vtrhla na Dobroč celá čata pandúrov. Rozostavili strážu a niekoľkí, medzi nimi i Fero, vošli k Uli. Ul'a sa zvrátila ako vždy. Nosila víno v džbánkoch a obsluhovala veselo.

— Ale, Ulika, — doberali si ju pandúri, — máš tu vraj aj konkurentku, a je ešte mladšia a krajšia ako ty.

Ul'a vedela, na koho sa cieli, a bodly ju slová do srdca ako had.

— Počuj, Ul'ka, — prikradol sa k nej úlisne Fero. — Čo ty nevyužiješ, čo sa ti ponúka? Mohla by si mať všetkého v hojnosti na celý život. Ty vieš všetko, povedz nám! U koho spáva a kde je Jakub Surovec? Dvadsaťtisíc dukátov ťa neminie, keď povieš.

— A čo ja viem, — stisla Ul'a plecami, ale bolo vidieť, čosi sa v nej zmieta. Pochopila, nech vyhovie Ferovi, ukáže i Hane, a Jakuba nemá čo ľutovať. Neobzrel sa o ňu.

V noci, keď sa popití chlapi rozvália na sene po šopách, i Tomáš Greguš s nimi, pandúri vrhli sa na chalupu Veľkého Maca. Zaznel jediný vý-

strel, ale druhý nenasledoval. To bol znak, že sa pandúrom podarilo zmocniť sa vodcu!

— Zle je, nedobre! — skákali chlapi so sena, ale bola už trma-vrma. Pandúrom podarilo sa chytiť i Tomáša, zavesili sa mu na ruky, keď ich zpočiatku i rozhádzoval, a spútali ho. Podobne i Jakub povyhádzoval ich i niekoľko ráz z pitvora. Hanka zalamovala rukami a nariekala, ale on nič, tešil ju, vyhádzoval pandúra za pandúrom ako zhnité hrušky, už vyšiel i na prah, bolo sa mu len rozbehnúť. Ale tu Fero podhodil mu pod nohy poriadny klát a Jakub sa prevrhol a padol. Zrazu boli pandúri na ňom a nepustili ho viacej! Márne zalamovala Hanka rukami, márne nariekala, i Veľký Maco márne ondial. Pandúri zaťali sa do Jakuba ako svorka psov do diviaka, zvalili ho a sviazali. Ešte v noci viedli Jakuba a Tomáša z Dobroče do Brezna. Retiazky im hrkaly na rukách i na nohách. Ledva šli.

— No, len poďte, poďte, — strkali do nich.
— V Brezne si oddýchnete, tam vás už čaká istý nocľah.

Zavreli ich do väznice, čakať na ďalší osud.

Na Dobroči našli ráno Uľu krčmárku bez duše v posteli, vlasy mala slepené krvou. Ľudia hádali, ale nikto nevedel, ako sa to stalo.

VI.

Hore i dolu Hronom rozvravela sa dolina. Novina sa niesla od chalupy do chalupy ani rozbehnuté kruhy na jazere, do ktorého vovalily žilnaté tvrdé ruky ohromné skalisko. Zvest prišla o tom do každého kúta a vyvolala najrozličnejší dojem. Kto sa radoval, kto zaplakal. I sama čierna slovenská zem zdala sa precítiť udalosť v celej jej hrôze.

Surovec lapaný, Greguš v okovách, okrem toho ešte dvaja, Žilka a Ponický, na Zvolenskom zámku. Tatranské bystriny valily sa mútne. Tvrdé končiare Ďumbiera nakláňaly sa k sebe melancholicky a bezradne. V krčmách na Handloch i v Brezne ozývalo sa významne:

Bolo nás jedenásť, už nás je len desať,
a i z tých desiatich štyroch idú vešať.

— To viete, bez toho Oravca Jana, ktorého odstránili zbojníci, keď sa chcel od nich odštiepiť,
— vysvetľovali vpravnejší.

— A teraz mali by sa veru tých lapaných ujať,
— poznamenal obchodník, ktorý v Brezne predával roky pušný prach Veľkému Macovi. — Taká by mala byť zbojnícka česť. Ale čo, ľudia sú vždy rovnakí, ako za Krista Pána. Vodca je chytený, jeho tovarišia hybaj v štyri svety!

— Ba ozaj, čo s nimi bude? — hádali mešťania.
— Uvidíte, ujmú sa ich páni piaristi. Oni to robia odjakživa, keď je už s niekým zle. Pán prior zájde k nešťastníkom, požiada ich vrátiť sa do cirkvi katolickej, a čo môže, spraví.

— Veru, keď už ide človeku o kožu, je mu jedno, na aký vešiak mu ju zavesia, — počuť mienku tu i tam.

V napätom očakávaní žilo slobodné kráľovské mesto Brezno, i celé okolie až po Bystricu a Zvolen. Skracovať zvláštnych ľudí o hlavu v tomto čase nebolo tu nečasté. Mestá mali svoje „ius gladii“ a používaly ho veru obratne, mali na ten cieľ, a to pre všetky tri stupne tortúry, i potrebné náčinie. Železné matky na mliaždenie prstov, sviece a železá podhriať prsty, ale tak dokonalé, že neostaly z nich leda kýptiky, španielske topánky, vybité klincami, ktoré pomohly k pamäti delikventovi. A

keď to všetko nepomohlo, tam bol škripcový rebrik, ktorým sa natahovali kosti, až pukaly. Iba Jánošík v Mikuláši prekonal všetky tri stupne, a ešte si i v centových okovách zahajduchoval okolo šibenice a vyfajčil vraj pritom päť funtov tabaku. Nuž ale takého Jánošíka nezrodilo ani vtedy každé storočie. Zato breznianski väzni správali sa chlapsky.

— Človek len raz umrie, — posmeľoval Jakub sklesnutého kamaráta Tomáša, prikovaného k nemu na jednu reťaz. — A keď raz umrie, nikto nemá k nemu viac prístupu, ani sudca, ani kráľ, ani kat!

— Pán Boh už aspoň to dobre spravil, — stisol zuby kamarát. — Človek, ako my, môže sa aspoň potešiť, — potom budem mať už pokoj. — Ale dotiaľ čakala ich ešte mnohá skúška. Predne niekoľkodňové vypočúvanie, prišli drábi, ozbrojení po zuby, a vyviedli chlapov do mučiarne, ukázali im všetky nástroje a poučili ich o nich ako deti v mestskom gymnáziu. Ak sa poddajú, bude im ľahšie, ak nie, budú im kosti prašťať a telo horieť, ako sa patrí na takých chlapov. Potom ich lapili do výrobku, prišiel zakuklený kat z Banskej Bystrice i so svojimi holomkami a začali ich najprv opátrať a hladkať, tak ako voly na bijárni.

— Hej, nebyť týchto okov, — zazerali Jakub i Tomáš, — nešlo by to tak ľahko! Ale teraz ľahko im!

Holomci postavili dereš a ponúkali chlapov ľahnúť si.

— Ale, dajteže nám pokoj, — zrinčali väzni prišerne okovami. — Čože, Jano, Mišo, azda sa neznáme! Vari sme jedného barana zjedli spolu na bystrickom salaši?

— Zjedli, nezjedli, ľahaj! — okríkol ich kat. — Taká je spravodlivosť. Keď prv ľahneš, budeš prv hotový!

O chvíľu sekaly údery po chlapských chrbtoch

ako pod bukovým piestom na Hrone pri žmýkaní, sekaly veru, a chlapi nemukli.

Sudcovia stáli pred delikventmi so zaostreným nosom dohora.

— Ako sa voláš a odkiaľ si? — Či si sa dávno dal na zbojníctvo? Kto ti dal radu viesť taký život? ... Kde si najprv začal zbíjať? ... Kto sa k tebe pritoval? ... Kto vás viedol? ... Koľko vás všetkých bolo? ... Kde ste zbíjali? ... Ublížili ste niekomu na tele? ... — sypaly sa otázky, sudcovia naslúchali, holomci sekali, mestský notár značil všetko úradne do protokolu. Prvé vypočutie bolo ešte dosť hladké, zbojníci sa priznali ku svojim túram po salašoch, ale zvedavosť inkvizície siahala hodne ďalej. Videli, delikventi sú doriadení a tortúra mala tiež svoje humánne pravidlá, po jedn hodinovom mučení nasledoval vždy oddych pre obidve stránky. V Brezne to tiež statočne zachovali, i to, čo sa priznalo pod palicami, muselo sa ešte v pokoji zopakovať, aby sa vraj nepovedalo, že to bolo pod tlakom násilenstva. Tak to šlo niekoľko dní, Jakub a Tomáš revali zavše ako voly na holiach — s rozdielom, že o ryčiaceho vola jednako sa len obzrel niekto, o zbojníkov nik. Otázky sa im sypaly na biedne hlavy a odhaľovali im závoj s pamäti. — Ako to bolo v Poľskej...? Ako v Novom Targu...? Čo ste robili v Orave...? Kto vyraboval valašiansky kostol? ... Kto kostol na Pondelku? ... Kde ste brali zbroj, prach a gule? ...

— Zbraň sme si nadobudli v Poľskej, — vysvetľovali chlapi, keď videli španielske topánky, — gule lial nám Maco Veľký na Dobroči zadarmo.

— A čo ste zobrali? ...

— Noó, čo sa našlo, — uškrnuli sa zbojníci, keď im vbíjali železné klíny do podošiev.

— I dukáty?

— Áno!

— I šatstvo?

— Áno, jaj, jaj, Bože dobrý, — osákli pod hroz-
nými údermi kladiva, ktorým im vrážali klíny do
živých nôh.

— A kde ste ukladali peniaze? . . .

— Rozdali sme ich a prepili!

— Komu ste rozdali?

— Kto komu, i sedliakom, ženám a frajerkám!

— Ale máte ešte čosi v skrýši?

— Nemáme! — tvrdili chlapi zanovite. — Keď
sme boli posledne na Dobroči, rozdelili sme, čo
bolo, a rozišli sme sa. Rozhodli sme sa dať na po-
riadny život!

— A ani teraz nechcete sa priznať, kam ste si
ukryli z pokladov?

— Nemáme čo priznať!

— Tak najbližšie budete mať! Prichystajte sa
na to, čo ste ešte neskúsili.

Sudcovia márne do nich dodievali, márne hľadal
k srdcu i tu prítomný ctený richtár mesta, mlčali
ani zvon, ktorému srdce vypadlo z úst. Rozniesla
sa o tom povest' po celom meste, i na Dobroči
dozvedeli sa o ich hroznom utrpení. Večerom
k Veľkému Macovi sišlo sa niekoľko chlapov, i
Martin Poljak bol medzi nimi a nazrela i Anka.
Bola bledá od prebdených noci, deň čo deň chodila
do mesta, ale vrátila sa vždy s prázdnu rukou.
Neznámi, ktorí ju stretali, nevedeli, akú ohromnú
bolesť nosí vo svojom mladom srdci. Známi neraz
zavadili do nej, iba tu i tu počula slovo: — Neboj
sa, neplač, dievča, veď ho ešte neobesili! Nájdú sa
chlapi a postarajú sa, aby ho ani nie!

O tom sa hovorilo i u Veľkého Maca.

— Viete čo? — vykladal Martin Poljak. — Bolo
by sa nám prestrojiť za piaristov, pán prior iste
si nedá ujsť navštíviť pred popravou Jakuba, ktorý

je evanjelik. I s Tomášom sa vynasnaží v poriadku rozlúčiť. Počúvať, uchráni ich aspoň od popravy v meste. Ak už musia zhnúť, nech nezhnú na diváky svetu.

— Veď ani na Viselniciach nebude inakšie, — zašomrú v kúte. — Tam tiež bude celé Brezno i okolie.

— Kto bude, tak bude, — fľochol rezignovane Maco Veľký. — I my tam budeme, ak to musí byť, pravda, Martin? — pozrie na Poljaka.

— I my, — zdvihol Poljak hlavu. — Ale najprv, pravda, Anička, pokúsime sa o niečo s tými piaristami?

Pokúsili sa, ale darmo. Brezno malo hradby mocné a chlapi ledva sa vedeli stratiť, keď sa obalkovali okolo väznice. Všetko sa zmenilo na dym a paru, miesto nádeje svitol ešte jeden deň inkvizície, ten posledný. Sudcovia v chladnom sklepe rozkázali napäť väzňov na rebrík a otáčať škripcom. V kostiach im pukalo, centové závažia rozťahly údy a oddeľoval sa stavec od stavca, ohromná bolesť zatemnila zrak.

— A vy ešte miesto kajania figľujete. ako by ste sa dostali z rúk spravodlivosti, — vyhadzovali im na oči kamarátov, ktorých už zbadali v meste. — Hja, Brezno nie je Rimavská Sobota, odtiaľto neufrknete. Otočiť!

Škripec chlapov doriadil a bystrický kat trel si pokojne ruky, keď ležali na dlažbe ako dolámaní. A vtedy nastalo ticho ani z kameňa, zpomedzi sudcov vystúpil richtár a pokynul notárovi prečítať rozsudok. Notár vstrčil husie pero za ucho a s vážnou tvárou čítal pri povstaní prítomných:

— *Deliberatus est Jacobus Surovec*, konduktor a vodca zbojníkov, a Tomáš Greguš v jeho tovarišstve ostávajúci, — znel sonórne jeho hlas, — na smrť. Prvý pre krádež oviec už bol potres-

taný slávnou komorou bystrickou na svojom tele štyri razy dvesto palicami, potom v Rimavskej Sobotě na rok do žalára bol vhodný a utiekol, nielen aby svoj život na lepšie priviedol, ale s roka na rok, nešetiac ani božský, ani ľudský zákon a potupujúc spravodlivosť zákona, dopustil sa mnohých zlodejstiev, ako sám dobrovoľne i na mukách priznal. Vyraboval so svojimi tovarišmi kostol valaštiansky, Joanesa Marčeka, za Tatrami v Poľskej gazdu, v Slanici farbiara Joanesa Brnoljaka a iných orabovali a mučili. Druhý, hoci v nijakom veľkom a zlom zločine nebol prichytený, jednako s Jakubom Surovcom sa dal na zboj, zúčastnil sa na trápení a rabovaní mnohých ľudí.

Kubo Surovec mal by byť v meste od rúk a nôh kolesom lámaný a tým spôsobom ukrutne trápený a usmrtený, ale na mnohé prosby tunajších pánov pátrov piaristov od takého trestu sa odstupuje. Nech je na miesto popravné vedený a tam popravným majstrom od hlavy po päty kolesom lámaný. Hlava jeho sčatá a nakraji kolesa pribitá, celé jeho telo má byť do kolesa vpletené a vedľa šibenice vyložené.

Tomáš Greguš nech je na šibenicu obesený. Iným na odstrašenie. Obaja oddávajú sa do rúk popravného majstra!

Notár skončil, richtár sa zadíval na odsúdencov, ktorých drábi obstali.

— Čo si želáte? — zachvel sa mu hlas. — Aká je vaša posledná vôľa?

— Ja by chcel ešte poriadnu večeru, — zadíval sa na sudcov Tomáš Greguš.

— Dostaneš ju! — kývol mu richtár blaho-sklonne.

— A ty čo chceš? — obrátil sa k Jakubovi.

— Nuž, ja by sa chcel rozlúčiť so svojim dievčaťom.

— Dobre, i to sa ti splní. Nech nepoviete, vy zbojníci, že my, Brezňania, nie sme ľudia!

Večer priniesli poriadnu hostinu do žalára obom, odomkli im putá aspoň na tú chvíľu, i tak boli od inkvizície zmučení a zlámaní ako konope, vyšlé zpod trepačky. Niekoľko ozbrojených drábov sedelo oproti nim a divilo sa, ako si popíjajú. Spomínali na veselé časy, prežité v Orave a v Poľsku, v Novohrade a v Gemeri. Ba Jakub začal si i nôtiť:

Hej, len vždy veselo, cic kozy, kozina,
keď nám už i bije posledná hodina!

Tu sa dvere zrazu otvorily a vošiel páter piarista. Zadíval sa na odsúdencov a pristúpil k Jakubovi.

— Surovec, neviem, či vieš, ale ujal som sa ťa a vykonal pre teba, čo bolo možné, — vykladal obom. — Neumriete na rínku, ale na Viselniciach, kde sa už mnohí pred vami lúčili so svetom, a pre poľahčenie, Jakub, priviedol som ťi niekoho.

V tú chvíľu vystúpila z dverí Anka, a trasúc sa na celom tele, zosutíla sa Jakubovi na náručia.

Neostalo oka suchého, pochopili všetci, že ľudská spravodlivosť a život sú dve veci. Chvilky sa míňaly, slzy z dvoch krásnych ohnivých očí stekaly sa v jedno.

Na druhý deň obsadili zvedavci okrúhly vršok ako vrany d'atelinisko. Je to už v ľudskej povahe, ľudia sa hrozia utrpenia, ale keď môžu, vždy sa perverzne pokochajú v ňom. Myslia, človek nie je ako človek, a to zdá sa ich ospravedlňovať. Kamaráti šli na popravište v centových okovách, nevládali napodobniť svojho kapitána Jura Jánošíka a museli ich drábi podopierať. Bolestne obzerali sa po rozváľaných kopcoch a vrchoch, kde im bol známy každý chodník, všetky skaly a všetky studienky. Vydýchli si ešte zhlboka, ako by sa chceli

navoňať rozvitej boriny a oddýchnuť si na zelenej
čečine. Hľadeli na horu ľudí a poznávali tváre.

— Hen je Martin, hen zasa Gajdoš! — šepkal
Tomáš Jakubovi.

— Vedľa Maco Veľký, a s ním, — zachvelo
ním razom, — Anka, moja Anička. S Bohom!

Bystrický kat začal už potom prácu krátko a
chytro. Jakub ešte zbadal Aničku, ako sa chytila
za hlavu a utiekla. Zvedavci sliali sa mu potom
už v akúsi tmavú masu, nevedel viac, čo sa s ním
robí, len cítil, že prišla posledná hodina a že je to
bolestné a hrozné.

V tú chvíľu vyrazil spev z ktoréhosi kúta zá-
stupu a zachvel srdcami, ako keď padajú nebesá.

Surovcova mati syna oplakáva,
že mu popod nôžky vetriček povieva,
Surovcova mati syna oplakáva,
že ho na koliesku vetriček previeva.

Zachytil to ešte i Tomáš Greguš, pochopil, že
tú pieseň složil nielen pre Jakuba, ale i pre seba.

Večer už bolo mľkvo a pusto na popravišti, iba
vrany zakrákaly, i tie letely kamsi do šerej diaľky.

Ľud sa rozchodil, jedna časť na Hron, druhá
na Bystricu a tá tretia na Handle. Tam bola i
Hanka, ktorá nemohla povedať slova, vedela len
jedno, že je koniec Jakubovho života a že to zna-
mená i život jej. Išla na Dobroč, ľahla ešte chvíľku
do komôrky, kde okúsila toľko sladkosti. Vedela,
nechal jej všetko, poklad je dobre opatrený a ne-
nájde ho nik. Mohla by si žiť, mohla by sa vydať
ako pani, ale čo to všetko stojí? Človek nežije
hmotou, a keby mal všetko zlato tohto sveta a ni-
koho viac, žil by ako v pustom grúni. Na čo by
bol taký život, na čo?

VII.

Anka nevedela nájsť na svoju otázku odpoveď, predstavilo sa jej všetko, čo zažila dobré i zlé, tak jasne, ako by to prežívala znova. Videla zbojnícke hniezdo na kopci. Bolo pusté, ani len stará Dora sa neukázala, ani pes nezašteká. Umordovanú ovládal ju sen, ale aký to sen, len predstava za predstavou, a vždy nejakí pandúri a vždy Uľa s hrozným závistlivým pohľadom. No veď dobre. Jakub bol zbojník, ale dal i jej, a čo ona mala do toho, keď mal i on niekoho rád? Ženská závišť prekoná všetko! Keď sa prebrala, červenaly sa už zore, vedľa nej stála mať, žena Veľkého Maca. Tešila ju, chlapov vraj dosť. I okrem Jakuba a Tomáša, i okrem Žilku a Ponického, ktorých čaká podobné niečo vo Zvolene ako týchto na Viselniaciach.

— Bože môj! — zavzdychla Anka a obliekla sa ako na cestu.

— Kamže sa chystáš? — pýtala sa jej ešte mať zvedavo.

— Idem trochu do poľa, — odvetila dievka. — Hlava ma bolí, azda mi prejde.

A pole už von ošumelo, listie padalo z bučiny a jedlina pobledla. Ani zem už nevoňala. Rozváľaný ležal ohromný Dumbier, iba Viselnice zdaly sa vypínať nad neho vysoko, vysoko do mĺkvej oblohy.

— Ako clivo je na svete, — zachvelo ňou, keď pozrela na červenkavú oblohu.

V zapálených zorách zbadala hák, krivý hák... zlomený.

Chodila hodiny a hodiny, a nevedela o tom. Ostrý šíp a tŕnie driapalo jej biele telo. Cítila, musí preč, preč, ako do čiehoši náručia. Šla horou, potom vyblednutou pažiťou vyššie a vždy vyššie.

Volaly za ňou smreký i jedle a boriny. Márne — nepočula. Volaly za ňou bystré potoky, mala vážnejšiu povinnosť pred sebou. Vyšla na príkry skalnatý Vepor, ako by ju nieslo. Keď sa zmrákalo, utkvela krásnym pohľadom, ktorý mohol ešte veľikoho blažiť, na večerných zoriach, na svete krásnom, malebnom, ale na svete, ktorý nebol pre ňu. Pozrela na Brezno, na svoju Dobroč a na všetko okolo nej, pozrela znova na zore a striaslo ju.

„Hák, hák . . . krivý hák . . .“ mihlo sa jej myslou. „Ach zlomený!“ zbadala ho znova a cítila, je to koniec.

V tú chvíľu dostala na nad samú priepasť, ktorá žíva na gemerskej strane.

„Jakub, už idem za tebou!“ ovila si hlavu ako vencom bielymi rukami, zastrela si oči a zrútila sa do bezodnej priepasti.

Len na jar, keď snehy opadly, našli ju valasi, úbohú. Po šatách poznali, mala by to byť ona.

POSLEDNÁ NOVELA

Bolo to a či bude, čo na tom!? Zem sa otáča ako pred státisíc letami, len jej tvár sa mení. Ona ostáva tá istá, záhadná, tajomná. Nevie, odkiaľ letí, a nevie kam. Krása jej sa rozrastie ako korálové ostrovy na oceáne. I zmizne v priesvitných belasých hĺbinách. Štíhle palmy, vzrastlé nad vodami, rozbehnú sa a mizne háj po háji v nekonečnej diali. Svetlá obruč za obručou odpadá s drieku zeme a kotúľa sa, odkotúľa. Sever sa tisne na juh, juh na sever a ženú pred sebou tvorstvo i rastlinstvo, až sa usadí niekde okolo rovníka. Mestá so svojimi kopulami nakláňajú sa a rozsypajú ako zo snehu.

Uvädla moc, uvädla i sláva. Napokon ostal len človek — muž a žena. Posledná dáma a posledný pán. Vyhrievajú sa na žeravo hasnúcom slnku a drkocú zimou. Pritúliť sa k sebe nemajú už sily, všetku energiu života stroviť slávni predkovia, o ktorých sa nikto viac nezaujíma. Hľadajú v tuleních kožiach na šedivú oblohu s veľkým otáznikom v ustatých očiach. Vlasov už nemajú, zubov už nemajú. Používajú staré náhradky a dávajú pozor neskaziť ich. Bývať majú kde, ohromné bloky palácov sosuly sa na hromadu a zanikly v snehových púšťach. Aj ich arkády i mramorové sochy a obelisky. I bibliotéky. Ostalo len dravé vtáctvo a ha-

vrany, ktoré prežily ľudskú kultúru a prežijú i človeka. Ale horizont je pôvabný. Šedivý dozelenkava a domodra. Slnko nevládze už maľovať sklonenú oblohu, ale zore kvitnú, ružové, červené, ako kvety na cintoríne. Všade je mnoho chryzantém, na všetkých kopcoch, na zrkadlách zamrznutých hladín, všade! A sneh a ľad sú symbolom pokoja, ktorý sotva kto naruší viacej.

— Muž môj, pamätáš ešte na báje, ktoré vyprávali naši prarodičia, — nahla sa k nemu kamarátka dôverne, pritiahnuc si tulení kožuštek, aby nemrazilo. — Kedysi vraj zem bola ako záhrada. Kvitla v tisícorakých farbách a smiala sa životu. Pri vodách rozkladaly sa mestá, ich domy výškou dosahovali nebesá. Ľudí bolo mnoho, mnoho, ako hviezd na nebi, a všetci budovali, všetci v niečo verili, všetci mali ohromné plány. Ale záhrada s roka na rok vädla a rástly len ohromné snehové obruče, objímaly zem vždy nižšie a nižšie a hnaly všetko veľké a mocné ako pinguíny pred sebou. Napokon sme tu len my. Kde sa podelo všetko??

— Čas dal, čas vzal, — poznamenal muž. — I to však má svoje výhody, každá doba, ako je to v starých knihách poznačené, dala niečo i vzala plus-minus-aequal-nul. Ľudia si vybudovali ohromné svety, i zaplatili za ne. Poviažali sa samochcúc, a keď postŕhali okovy, dvíhali a oslavovali jednotlivcov, ktorí im v tom pomohli. Stavali mosty, paláce a múzeá, dnes je takým zamrznutým múzeom celá zem. Mosty sú nie treba, lebo je stuhnuté všetko na ľad. Paláce sú zbytočné, budujú ich snehové búre a tabule ich maľuje mráz. Ľudia sa obmedzovali a oslavovali voľnosť. Tisícročia hľadali cestu ku svojmu šťastiu a od tisícročí umierali. To čaká i nás.

— A nebude zemi smutno, keď ani nás nebude?

— blysla žena vyhasínajúcim zrakom.

— Čo by jej len bolo, — vysvetľoval muž. — Krása ostane krásou i v súmraku, hviezdy sa odlesknú na belasom ľade, ako niekdy svietily na lomoch drahokamov. Život sa môže stratiť, ale jeho krása ostane.

— Ale načo bude? Komu?

— Sebe! Lebo tak je najkrajšia!

Manželia primkli sa k otvoru svojho bytu a muž nalial oleja na oheň. Bol to rybí tuk, zaváňal, ale horel a svietil. Pri jeho žiari hľadel posledný pár na vysychajúce črty svojich tvári. Von vychodil mesiac už skoro bez svetla zpoza oblakov. Kvety, čo sa rozvíjaly pri jeho zlate, povädly už dávno.

Bolo ticho, velebné ticho.

Odrazu ozvaly sa kroky, ťažké a tlmené.

— Pozri, kto je to!

Muž vyšiel, o chvíľu sa vrátil celý rozochvený.

— Nie je to jeden, sú dvaja: Dva ohromné ľadové medvede, driapu sa a škrtia. Pod' si to pozrieť!

— Nejdem, — utiahla sa žena, — robia len to, čo ich učili ľudia cez stáročia.

Muž naslúchal a prilieval na oheň, ktorý bliakal žltučkým plameňom. Nedalo mu to však, vyšiel a díval sa dlho na súboj posledných hrdinov. Keď sa vrátil, bol smutný.

— Čo ti je, muž môj? — poľutovala ho žena.

— Máme už len jedného medveďa!

A tak sa zožierala príroda pred ich očami, bolo jej vždy menej a menej a ticho okolo rástlo a kamenelo. Večerom nebolo konca a dni boli šeré. Tak ako pristretý dom, kde sa lúčia s drahým. Mesiac hasol, len tmavý kruh ukazoval ešte stopy mŕtvej hmoty, ktorá letela vo vesmíre. Slnko červenelo ako oheň hasnúcej pahreby a zem bola šira ako kedysi, ohromná a tichá. Niekdy sa zbúrilo more napätím živelných síl, zdrúzgalo ľadové okovy, začervenelo sa na slnku, ale ten úsmev bol už

úsmevom smrti. Poddalo sa znova. Nikdy viac nerozkvitly sa záhrady, nikdy viac nerozprestrelý palmy svoje vejáre nad pustinami. Nikdy viac nezatlieskaly ich vetvy nad belasými hlbínami rozliateho mora. Nikdy viac.

Žena sa zadívala na muža, ako by mu chcela niečo povedať.

— Čo hľadiš tak smutne? — vyrušil ju on. — Nikdy si tak nehľadela!

— Nemala som prečo, — rozcítila sa a rozplakala.

— Neplač! — tešil ju. — Nemáš všetko, čo ti treba? Nemáš dobrý tuliní kožuch? Nemáš rybieho mäsa? A oleja nemáme ešte dost??

— Máme, — prisvedčila, utrúc si slzy. — Ale nemáme to, čo mali tí pred nami! Nevieme, čo sú zábavy, ako je to v starých knihách! Nevieme, čo je život, a musíme ho prežiť, ako aj oni! A mne sa zdá, muž môj, — pritúlila sa k nemu, — jednako sme len málo žili!

— Ako tomu pomôcť, keď žiť už nevieme?

A žena miesto odpovede našla v kúte truhlu a otvorila ju. Vybrala z nej pekné belasé šaty. Obliekla si ich a vyšla pozrieť na vody, či jej svedčia. Usmiala sa na muža, usmiala na seba. Stiahla sa v páse tuho, dotuha, potom ešte hľadala niečo, prekutávala.

— Čo sháňaš? — vytrhol ju muž netrpezlivo.

— Voľačo, — a hľadala, ďalej hľadala. Napokon to našla a maľovala si tým vyblednuté pery.

— Svedčí mi? — stala si pred muža, keď bola hotová.

— Nevieť, — odpovedal on útrpne. Ale ju nezarmútil. Vedel, toho sa bojí najviacej. Pochopil, zo všetkej kultúry sveta ostaly im len posledné radosti, a človek sa i s tým musí uspokojiť.

Šeré svetlo rozlievalo sa nad oceánom. Ale vody

neumrelý. Nové zázračné svety dvíhaly sa z ich hlbín a jagotaly sa na dohárajúcom slnku nádherou apoteózou večného života. Severná žiara rozliala sa ako horiaca láva, jasala, ale nepálila. Vo vzduchu šumelo kosodrevie a zaváňala borievka, ako posledný odkaz toho ohromného sveta, ktorý sa strácal. Po zemi vliekol sa žltučký mach-lyšajník. Zpod ľadu vyhadzovalo striebristé ryby a rodily sa amoebý.

— Však je i takto život krásny? — ponorila mu ona svoje šedivé zraky do jeho zhárajúcich a matnejúcich ako popol.

— Je! — objal ju a pohladil po ľadovom líci.

A tu sa čosi zachvelo ohromnou divou silou. Moria sa vyliaty ako z kotla, zem sa roztočila a zmizla v oblakoch a pare. Skončila sa ohromná epopeja a začal sa nový život, nový svet so svojou hrôzou, nádejou, radosťou i utrpením. Či sa všetko skončilo naveky?

OBSAH

Bombura	9
[Stupne k životu	50
Leonard	54
Demänovský raj	58
Pišta báči	64
Kamene	70
Dráma na doline	76
Jagot lesa	81
Tajomstvo pána Mortona	89
Túžba najtuhšia	94
Viktorka	101
Mirza	107
Rozsievačka ilúzií	112
[Zabudnuté slovo, čo sa vráti	119
Čo človeku ostane	122
Laura	127
[Surovcovci	156
Posledná novela	206

Autor	<i>Martin Rázus</i>
Dielo	<i>Bombura a iné novely</i>
Vydavateľ	<i>Matica slovenská</i>
Edícia	<i>Sobrané spisy M. Rázusa, sv. 18</i>
Vyšlo	<i>1948</i>
Redaktor	<i>Dr. Ján Marták</i>
Upravovateľ	<i>Dušan Šulc</i>
Tlačiar	<i>Neografia, úč. spol.</i>
Vydanie	<i>Druhé</i>
Formát	<i>8° reg. m.</i>
Papier	<i>Ofs. bezdr. 70 g</i>
Písmo	<i>Intertype medieval</i>

53 Lokab

10.—